magazin istoric

ANUL II
Nr. 5 (14)
MAI 1968

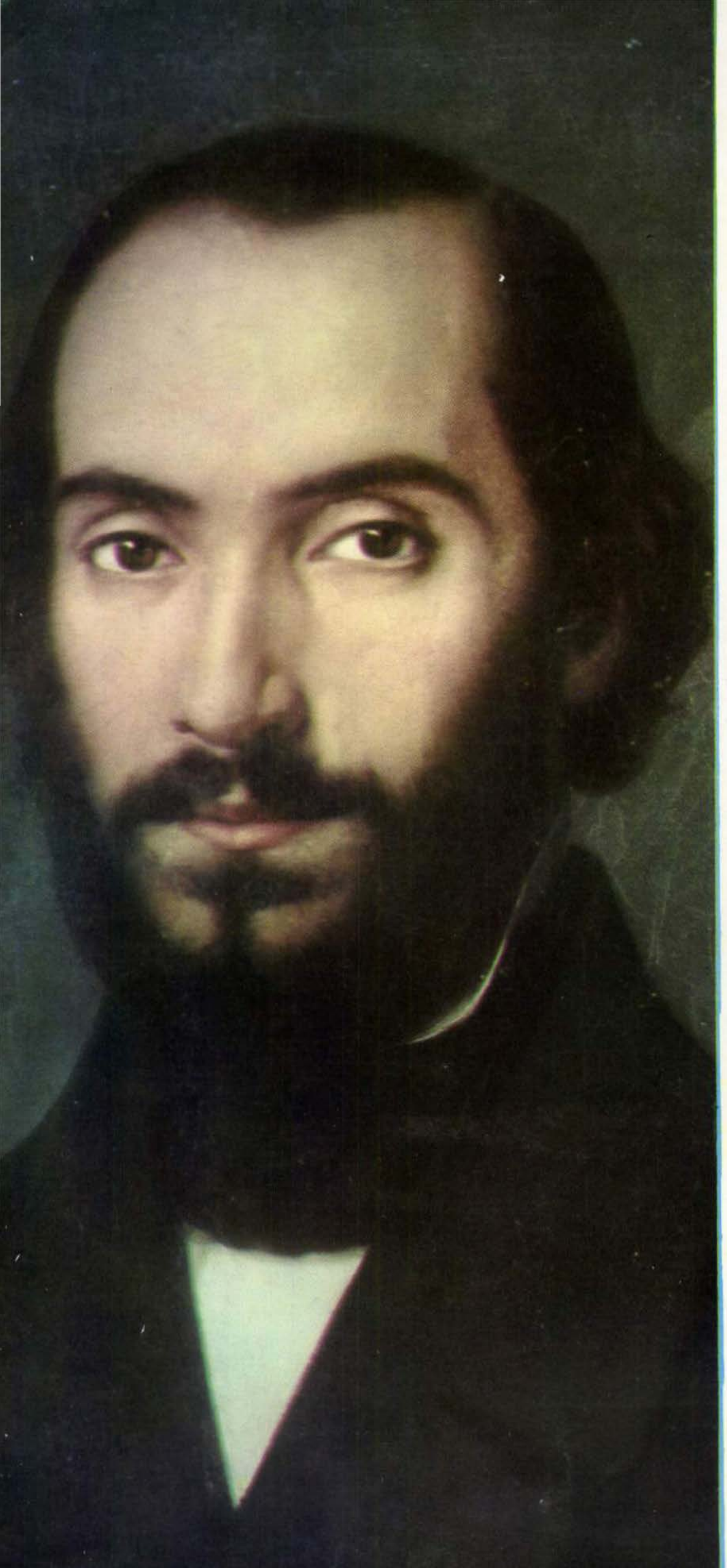

SUMAR

Gemînd supt aceeaşi crudă soartă, suferind aceleaşi chinuri, simţind aceleaşi trebuinţe, românii din toate părţile României se sculară într-acest an strigînd înaintea lumei: „libertate vrem“. Era însă o strigare care ar fi trebuit a o arunca mai nainte de orice alta; aceasta era: „uniunea noastră naţională vrem“. Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, şi noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom unii cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic. Unimea naţională dar e singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mîntuire pentru noi. Aceasta era credinţa politică a părinţilor noştri în luptele lor eroice.

NICOLAE BĂLCESCU

magazin istoric

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ
SOCIETATEA DE ŞTIINŢE ISTORICE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

2 *Itinerare pașoptiste* — CORNELIA BODEA

10 *Europa sub rafalele revoluției* — DUMITRU ALMAȘ

16 *Adunarea națională de la Blaj* — VICTOR CHERESTEȘIU

21 *Islaz '48 adunarea de pe cîmpul regenerării* — C. CORBU

26 *Lucrețiu Pătrășcanu deputat — 1931*

29 *De vorbă cu Lucrețiu Pătrășcanu* — ION BIBERI

35 *O prietenă a Franței : Elena Văcărescu* — PIERRE ESPIL

38 *Monumentele rupestre de la Murfatlar* — ION BARNEA

43 *Afacerea Skoda* — ION M. OPREA, CONSTANȚA TĂTUȚ

56 *Tezaurul străbate Oceanul Atlantic* — VASILE NIȚESCU

63 *Ducele despre Führer* — D. POPESCU

69 *Pro virtute militari* — F. TUCA

70 *Carol al II-lea : Eu voi fi într-o zi subiectul tuturor intrigilor*

74 *Victimele etichetei de la curtea Spaniei* — CAROL GÖLLNER

77 *Jurnal* — N. D. COCEA

84 *Itinerar istoric : Cehoslovacia* — F. MAHLER

89 *Mozaic*

90 *Poșta redacției*

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu,** Nicolae Minei (redactor-șef adjunct), **Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu** (redactor-șef adjunct), **Aurică Simion, Ștefan Ștefănescu**

1848

ITINERARE PAŞOPTISTE

CORNELIA BODEA

Dorul de viață comună și sentimentul de solidaritate la români s-au născut o dată cu poporul, s-au dezvoltat o dată cu el, i-au alimentat și s-au alimentat din faptele lui mari, din durerile, și din bucuriile lui și au pregătit împreună emanciparea și afirmarea națiunii. Comorile spirituale ale întregului popor au circulat dintr-o țară românească în alta pe drumuri complexe, ferite de drămuirile vamale, au înfruntat opreliștile hotarelor politice impuse de vicisitudinile istoriei, au trecut apele și au străbătut munții pentru a se agrega în marele tot al conștiinței naționale.

Pe harta istorică și geografică a României, itinerarele cu destinația spre viitor au fost trasate mai cu osebire în secolul al XIX-lea, secolul deșteptării naționalităților. Călătoriile de studii în afara țării, deplasările în țară pe urmele trecutului istoric, ca și cele cu finalități patriotice făcute anume pentru înjghebarea sau cimentarea legăturilor personale, a legăturilor dintre o țară și alta, convenirile, consfătuirile, toate au crestat stări, semne și momente revoluționare pe drumul istoriei poporului român.

În 1836, cînd Timotei Cipariu își exprima atît de vibrant dorința de a vizita Țara Românească, Moldova și Bucovina, el ilustra un stadiu bine cristalizat în procesul de dezvoltare a societății românești de amîndouă părțile Carpaților : nevoia, simțită pe multiple planuri, de desființare a stăvilarelor artificiale care țineau despărțit un popor, întreg și unitar. Numai cu doi ani în urmă, o simțiseră și emisarii activi ai mișcării naționale venind din Banat în decindea Munților, pentru propagarea ideii de „republică română unită" pe toată aria pămîntului etnic. Este stadiul în care aspirațiile, exprimate de atîta vreme de cărturari, trec de la formulări teoretice la practica cu caracter revoluționar, întemeiată pe programe sociale și naționale complexe. Or, ea nu se putea realiza și nici măcar iniția decît prin schimburi de vederi, prin cunoașterea reciprocă a realităților fiecărei țări în parte.

O generație întreagă de tineri din toate trei Țările Române se afirmă acum și datorită acestor contacte personale și schimbului reciproc de idei și proiecte. La Paris, moldovenii și muntenii se întîlnesc la studii și încep să lucreze în interesul politic al redeșteptării naționale. La Viena, românii din cuprinsul monarhiei habsburgice comunică fraților din principatele libere cît de greu se poate îndura o stăpînire străină, aristocratică și despotică. Din întîlniri și comunicări de o parte și de alta a Carpaților, de o parte și alta a Milcovului, răsar colaborări culturale, se înfiripă gînduri de acțiuni politice comune pentru unitatea și independența națională. Firește, planurile și proiectele făurite nu sînt întotdeauna publice, pentru că — întrebuințînd o expresie a vremii — împrejurările nu le iertau a fi așa. Ele se lasă însă deslușite în mesajul atîtor itinerare care le-au premers sau le-au influențat și care în nici un caz n-ar fi putut da roade pe un pămînt sterp.

Călătoriei lui Timotei Cipariu și G. Barit în Țara Românească, de pildă, i-a urmat apariția unei prime serii de foi și gazete

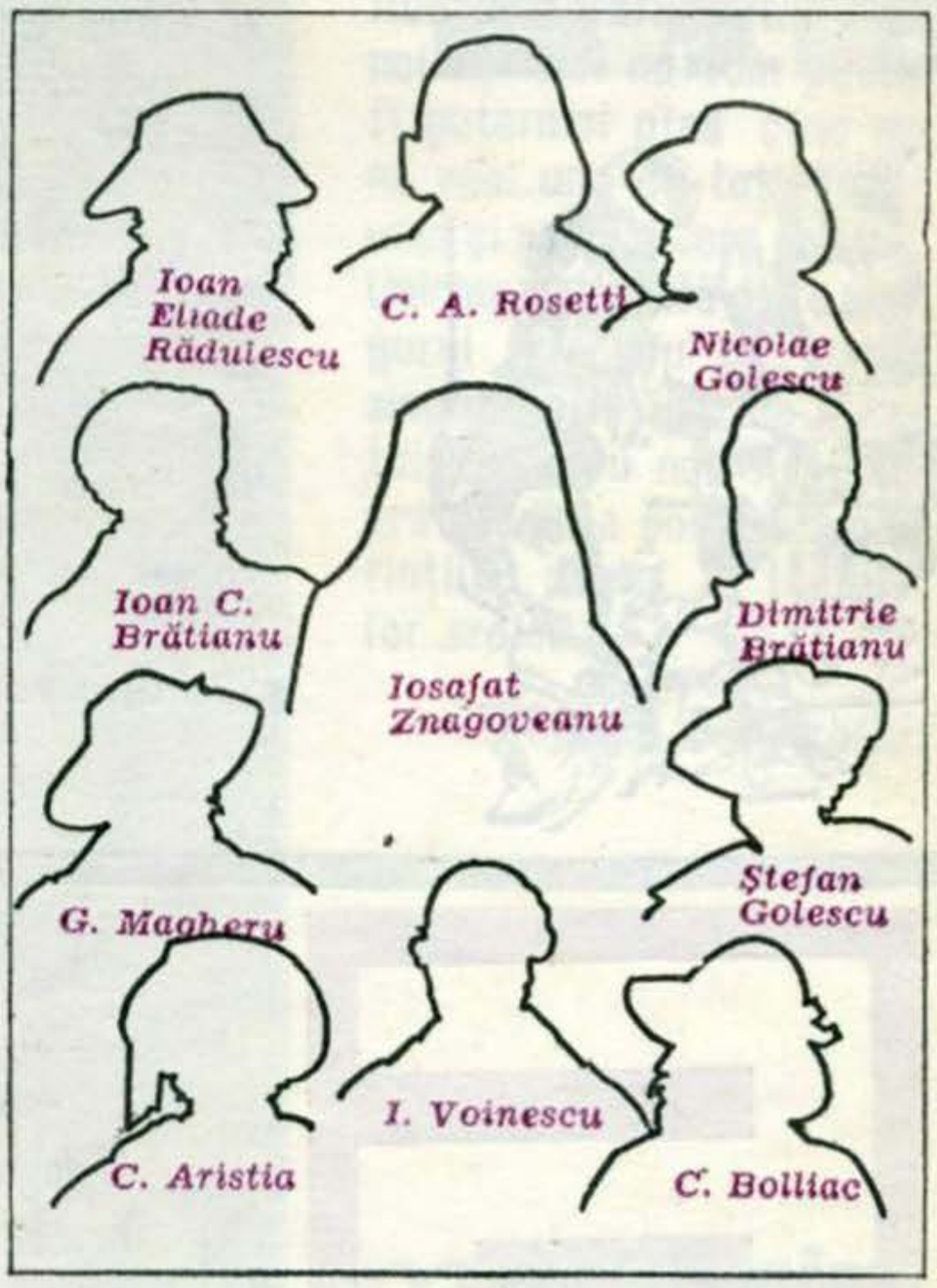

cu rosturi panromânești. Drumul l-a deschis, în 1837, destul de timid, „România", gazetă politică, industrială, comercială și literară, apărută la București sub redacția principală a transilvanului Florian Aaron. Începînd din 1838, i s-au adăugat publicațiile brașovene „Gazeta de Transilvania" și „Foaia pentru minte, inimă și literatură" pentru a se afirma, cu prestigiu de lungă durată, ca organe de presă ale tuturor românilor.

Din întîlnirile și comunicările reciproce ale acestor ani de frămîntată viață politică, în Țara Românească mai ales, a rezultat colaborarea conspirativă materializată în acțiunea pentru unitatea politică și națională, grupată în jurul lui Ioan Cîmpineanu, corifeul generației „bătrînilor", s-a împlinit acțiunea culturală publicistică inițiată de Mihail Kogălniceanu, la Iași, în jurul „Daciei literare" și s-a putut elabora, deopotrivă, programul revoluționar al mișcării de la 1840. Aceasta și pentru că itinerarele continuau. Contactul dintre tineri în afara țării, ca și în interior, își urma deliberat cursul. În 1836, bunăoară, se stabilise la București, forțat de împrejurări, patriotul învățător bihorean Ștefan Niagoe, editorul „Calendarelor românești" de la Buda și emisarul propagandei republicane din 1834—1835. Tot în 1836, bănățeanul Eftimie Murgu trece din Moldova la București, iar transilvanul Ioan Maiorescu se stabilește ca profesor în Oltenia. În 1838 se întorc de la Paris primii studenți din grupul moldomuntean plecat în 1835 și frații Radu și Alexandru C. Golescu aduc spre dezbatere o nouă formulă de stat românesc, în perimetrul dacic. În vara anului 1839, N. Bălcescu, pe atunci iuncăr de cavalerie și învățător la Școala ostășească de la București, călătorește cu scop revoluționar în Banatul profesorului și mentorului său național, Eftimie Murgu. Prin august în același an, Simion Bărnuț vizitează principatele „ca să se restaureze și mai ales să se facă experiență". Spre Moldova merseseră, de asemenea, alți mesageri ai emancipării naționale, căutînd legătura cu Costache Negruzzi, Costache Rolla, Iordache Mălinescu ș.a., în timp ce din Moldova, la sfîrșitul aceluiași an 1839, venea la București tînărul istoric Mihail Kogălniceanu, protagonist cu scrisul și cu fapta al ideii de unitate națională.

Pe de altă parte, o seamă de călătorii făcute prin țară în anii 1838 și 1840 au urmărit obiective tactice. Félix Colson, fost agent diplomatic al Franței în Țara Românească și colaborator al lui Cîmpineanu în planurile sale diplomatice, povestește că și el a străbătut multe colțuri din țară în tovărășia lui Cîmpineanu pentru a aduce la cunoștință manifestul partidei naționale și a obține adeziuni la mișcarea națională „pandacică". În 1840 au fost întreprinse călătorii în Muntenia și Oltenia în scopuri net agitatorice, pentru a pregăti starea revoluționară la sate, a ridica masele și a transforma mișcarea într-o răscoală populară.

În astfel de împrejurări, firește, țelul călătoriei nu poate fi niciodată identificat cu pretextul mărturisit. Cînd a plecat în Banat, N. Bălcescu ceruse învoire să urmeze o cură de două luni la băile Mehadia. În iunie 1840, cînd proiectele abia năruite ale lui Cîmpineanu ridicaseră pe prim plan pregătirea unei acțiuni revoluționare cu scopuri imediate și locale, același N. Bălcescu merge „la băile din Prințipat"... După descoperirea mișcării de la 1840, Al. Golescu-Albu trece în Transilvania nu numai „pentru o cură balneară la Borsec". Ion Ghica mărturisește că și el, pentru a scăpa de persecuțiile ce se abătuseră asupra revoluționarilor, „a simulat nevoia de a merge la băi" în Transilvania.

Cifrul „băilor" îl aflaseră însă și autoritățile habsburgice. În decembrie 1840, chiar cancelarul Metternich comunica împăratului Ferdinand I că la conspiratorii din Țara Românească se găsise o proclamație în care norodul era îndemnat să se ridice în revoluție, că avea să fie ajutat și de românii din Transilvania. Și tot acolo românii munteni erau sfătuiți să „*se consulte cu frații lor din Transilvania cu prilejul călătoriilor la băi*". E explicabil deci de ce poliția austriacă era ispitită să vadă în vizitatorii de peste munți ai localităților balneare transilvane adevărați agenți de propagandă națională.

Și totuși, cîte cazuri nu au scăpat vigilenței reacționare! În vara lui 1844, după perioada de repliere pe poziții mai prudente și trainice, impuse de înfrîngerea din 1840, Bălcescu va sta o lună și jumătate (iunie-august) la băi la Vîlcele sau Arpătac, din Țara Bîrsei... pentru că perspectivele revoluționare ale anului '44 îndemnau și favorizau noi călătorii, noi consfătuiri, noi elaborări de planuri comune.

Măsurile abuzive, antinaționale, de înstrăinare a bogățiilor subsolului, patronate de domnitorul muntean, exacerbaseră sentimentul național. Patrioticul discurs împotriva concesionării minelor către inginerul Trandafilov rostit de maiorul Costăchiță Filipescu, deputat al Adunării obștești și totodată membru al *Frăției*, fusese semnalul intrării în acțiune. În aceste împrejurări și după consfătuiri avute cu Ion Ghica, venit de la Iași în vacanța școlară din martie—aprilie, planul de acțiune se lărgește. Cîteva rînduri ale transilvanului Nicolae Bălășescu, profesor în București, adresate lui G. Barit pot servi drept călăuză pe drumul pe care se orienta Bălcescu în vizita lui în Transilvania. „Frate — scrie Bălășescu —, aici vine un amic al nostru, d. N. Bălcescu, tînăr zdravăn care n-are altul asemenea între românii de aici. Este un geniu. Îl vei cunoaște mai bine conversînd cu el. De la el poți auzi multe, politice și diplomatice. Este un istoric mare, cu cunoștință latâ; deși-ți are cunoștința, dar

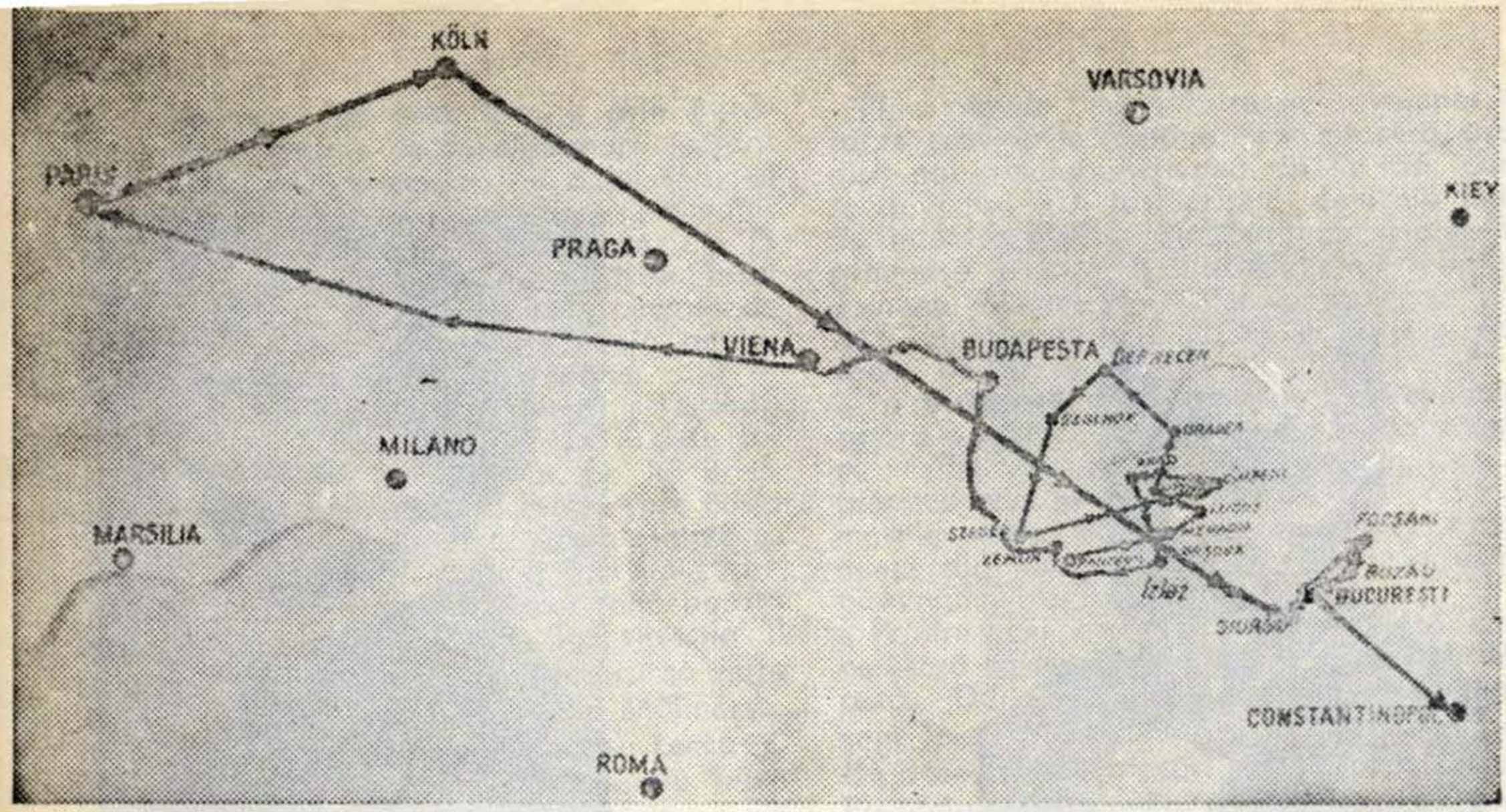

Câteva itinerare europene ale lui Bălcescu

dorește a avea mai mare intimitate. Te vei putea în multe folosi de el, precum și lui i-am recomandat ca în felul acesta numai de la tine poate lua cunoștințe mai clare în toate ramurile". În toamna aceluiași an, Bariț va întoarce vizita primită, venind la București cu gîndul de a continua drumul și în Moldova. Tot atunci A. G. Golescu și C. A. Rosetti se întorc de la Paris, dorind să contribuie la mersul înainte al cauzei.

Lucrurile se opresc, în prima fază, la concretizări culturale, căci conjunctura nu se dovedise îndestul de favorabilă pentru proiectele politice generale. Instituțiile culturale care iau ființă în primăvara anului 1845 ascund însă țeluri revoluționare. Materializarea lor se traduce pe de o parte prin „Magazin istoric pentru Dacia", întemeiat de transilvanul A. T. Laurian și N. Bălcescu cu menirea de a cultiva în paginile sale comoara documentară a trecutului, pe de altă parte în *Asociația literară a României*, o prefigurare a României Mari prin componența membrilor ei, care reprezintă toate cele trei Țări Române.

Dar alcătuirea amînduror formelor culturale a fost precedată și de alte călătorii. În primul caz, A. T. Laurian, N. Bălcescu și Cezar Bolliac merg în căutarea urmelor trecutului istoric la mănăstirile din Oltenia și la localitățile indicînd străvechi locuiri romane. În cel de-al doilea, Gr. Grădișteanu străbate centrele principale de cultură din Transilvania ca să cuprindă România ideală în sfera de acțiune a primei instituții de cultură și sentiment patriotic panromânesc. În zilele constituirii Asociației literare, Mihail Kogălniceanu este din nou oaspetele bucureștenilor, îmbrățișat de aceștia cu o prietenie și frățietate despre care avea să se pronunțe în termeni entuziaști la întoarcerea în Moldova.

Dincolo de Milcov, lui Costăchiță Filipescu, deputatul, oratorul și conspiratorul muntean, moldovenii îi organizează o primire care, după expresia lui V. Alecsandri, „semăna cu o adevărată ovație". El se va întoarce acasă împuternicit cu îndrăzneața misiune de a convoca pe fruntașii munteni la întrunirea politică de la Mînjina, moșia lui Negri, lîngă Galați, pentru a delibera în comun programul acțiunilor viitoare. Prima consfătuire, prima conferință națională — cum am zice în termeni moderni — se situează, așadar, ca un punct important pe itinerarul ce urmărea întîlnirea forțelor revoluționare române într-un iureș simfon și sincron pentru dreptate, frăție și unitate națională. Dar drumul nu era ușor. Dimpotrivă, urcușul era greu, căci și piedicile erau multe și felurite.

Sub semnul Dreptății și Frăției, comun pe întreaga arie românească, itinerarul revoluției din toamna lui 1845 pînă în vara lui 1846 e dominat de răscoalele moldovenilor. Ele vor atrage într-acolo pe primul istoric al „muncitorilor plugari" din Principatele Române : timp de trei luni, N. Bălcescu va fi martor la evenimentele de vîrf ale răscoalei care cuprinsese Moldova. Șederea lui nu poate fi atribuită preocupărilor de istoric sau de om al culturii, ci acelora de organizator al revoluției care avea să vină. Întors în București, Bălcescu va relata prietenului său de idei și acțiune, Costăchiță Filipescu, că zăbovise la Iași pentru a aranja „micile treburi" care îi luaseră timp. Ce puteau fi acele treburi decît puneri la cale și consfătuiri tainice între „frați" ?

★

Înăbușirea revoltelor din Moldova, rigorile guvernării reacționare din amîndouă principatele, ca și îngrădirile suferite de mișcarea națională transilvană determină sau influențează în parte dispersarea multor fruntași ai mișcării din principate. Ele constrîng și mutarea pregătirilor revoluționare peste hotare. Temporar, răspunderea trece asupra tinerilor plecați pentru studii

Oaspetele bucureștenilor : moldoveanul Mihail Kogălniceanu

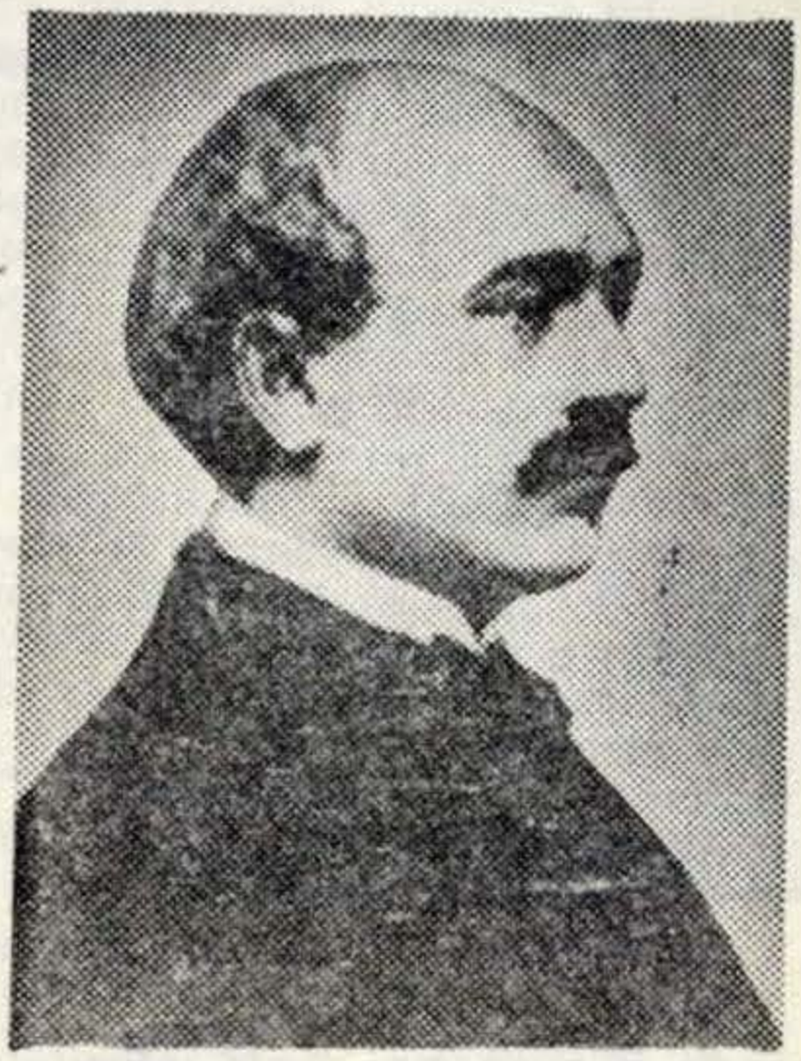

Vasile Alecsandri a venit la Blaj direct din Bucovina

la Paris sau a celor ce și-au găsit refugiul silit acolo, evitînd adversitățile de acasă. La adăpostul legal oferit de *Societatea studenților români*, întemeiată în acest scop în decembrie 1845, ei militează pentru revoluție, așteptînd doar ocazia pentru declanșarea ei.

Revoluția din februarie din Franța, pe cei mai mulți dintre tinerii români de la Paris — N. Bălcescu, frații Brătianu, C. Negri, Vasile Mălinescu, Scarlat Vîrnav, Iancu Alecsandri îi coboară în stradă făcîndu-i să urce pe baricade în pas cu biruitorii sau să asiste ca martori oculari la încleștarea dintre forțele aflate în luptă. Cum era și firesc, au urmat dezbateri lungi și adesea înfierbîntate pentru fixarea poziției revoluționare și a programului de luptă, pentru conjugarea forțelor în vederea desfășurării acțiunii. Hotărîri definitive nu puteau fi însă luate departe de realitățile de acasă. Nevoia întoarcerii era deci imperioasă. Potrivit însemnărilor rămase de la contemporani, unii dintre ei, muntenii N. Bălcescu, A. G. Golescu, D. Bolintineanu, frații Brătieni, moldovenii V. Mălinescu, I. Lecca, N. Chinezu, Gr. Cozadini, au plecat cu banii dați de Vîrnav din fondul Societății. Alții au primit bani de la Costache Negri. Bănuind scopul revenirii în țară, s-au întors chiar și tinerii care nu luaseră parte la dezbaterile programului.

Primii au plecat N. Bălcescu și A. G. Golescu, aducînd cu ei un însemnat număr de exemplare din programul revoluționar inserat în articolul publicistului francez filoromân Hippolyte Desprez, în care „România ideală" străjuia aspirațiile viitorului. O parte din drumul lor au călătorit în tovărășia șefului emigrației polone, generalul Adam Czartoryski, care pleca la Berlin, socotind și el necesar să se apropie mai mult de țara sa. Au discutat împreună despre posibilitățile și perspectivele de colaborare, reluînd situații dezbătute cu zece și unsprezece ani în urmă. Bălcescu și A. G. Golescu au poposit la Viena. Acest popas îl făceau toți, pe rînd, de cum ajungeau în acest punct al călătoriei, pentru a lua legătura cu tineretul român transilvan și bucovinean aflat în capitala habsburgică. Despre frații Brătieni, de pildă, știm sigur că „s-au cunoscut și s-au înțeles" în ale revoluției cu Neagoe (Nicolae) Popea. Intrarea în țară nu s-a făcut însă nici pe același drum și nici, firește, concomitent.

A. G. Golescu și N. Bălcescu au continuat drumul pe Dunăre, pînă la Orșova. Trecînd prin Banat, au auzit vorbindu-se că revoluția ar fi și izbucnit în București. Traversînd apoi Oltenia, au fost întîmpinați peste tot de o stare de spirit revoluționară. Țara întreagă era în fierbere. La Turnu-Severin, pînă și ispravnicul județului vorbea „foarte înfocat și slobod", iar la Craiova toți îi încredințau că revoluția era sigură „și țăranii piste Olt ziceau că mai au o lună". Neîntîlnindu-l pe Magheru la Caracal, cei doi revoluționari au trecut la Islaz și au luat legătura cu căpitanul Nicolae Pleșoianu, care se afla acolo cu garnizoana. La Giurgiu s-au întreținut îndelung cu vechiul lor prieten, cu care fondaseră *Frăția*, maiorul Christian Tell. S-au îndreptat, în sfîrșit, spre București, înțeleși ca Tell să organizeze revoluția în Oltenia, împreună cu Magheru și Pleșoianu.

Negri și Iancu Alecsandri au plecat de la Paris printre ultimii, o dată cu D. Bolintineanu. Ajunși la Viena, prin Eudoxiu Hurmuzaki l-au găsit acolo pe Alecu Russo,

proaspăt sosit din țară. Venise prin Bucovina, trimis anume de revoluționarii moldoveni, căci — anticipăm — actul întîi al revoluției române se consumase prematur la Iași, încheindu-se cu adunarea de la hotelul „Petersburg". Russo părăsise Iașul la 29 martie st. v., cu misiunea specială de a merge la Viena și a lucra acolo pentru cauza unitară a revoluției române.

O dată cu Alecsandri, Negri și Bolintineanu, din Paris plecase și Nicolae Ionescu, fratele lui Ion Ionescu de la Brad. Dar el a ales drumul pe la Praga spre Pesta și de acolo în Transilvania. Avem motive să credem că itinerarul său n-a fost un capriciu. Pe pașaport viza capitalei cehe poartă data de 3/15 aprilie, iar în Transilvania îl surprindem încercînd, fără succes, să intre în Moldova împreună cu Vasile Mălinescu, N. Chinezu, Enache (sau Iancu) Lecca și Grigore Cozadini. Măsurile pentru paza frontierelor fuseseră însă mult întărite, după toate cîte se întîmplaseră în Moldova. G. Sion povestește că, neizbutind în încercarea lor, primii trei s-au întors la Paris, ca să acționeze de acolo cu toată energia, prin mijlocirea presei, în favoarea revoluției. Nicolae Ionescu, în schimb, s-a îndreptat direct spre Brașov.

De la Viena, Negri, Iancu Alecsandri, Alecu Russo și Bolintineanu au venit cu vaporul pînă la Giurgiu. Acolo s-au despărțit, urmînd ca toți patru, deci *și Bolintineanu*, să-și dea întîlnire pe căi diferite în Bucovina... Scopul și semnificația acestui punct al călătoriei se tălmăcesc de la sine. La Galați însă pe Negri nu l-au lăsat să intre în Moldova. Dar nici Bolintineanu n-a putut obține, la București, pașaport pentru Bucovina, căci, după cum povestește singur, „Iancu Manu l-a poftit să meargă la țară, ca să nu-l trimită la mănăstire..."

Planurile de sincronizare a revoluției în toate provinciile române înregistraseră, așadar, noi piedici. Acțiunea de la Iași, care se dovedise a fi fost pripită, dejucată fiind de interese străine mișcării naționale, îngreunase și mai mult atingerea țelurilor comune. Mersul revoluției în Moldova era însă departe de a se socoti încheiat cu episodul de la Iași.

Pe itinerarul daco-românesc al revoluției apare *o nouă destinație*: din Transilvania se vestise *adunarea poporului la Blaj* și preocuparea generală era de a fi față la marele verdict istoric ce trebuia să se pronunțe din inima poporului, acolo în inima pămîntului românesc.

Printre cei din Țara Românească care ceruseră să meargă la Blaj a fost și N. Bălcescu. Dar i s-a refuzat pașaportul, după cum le-a fost refuzat, de altfel, și altora. De aceea, multe plecări s-au făcut în ascuns. Prezența moldovenilor a fost, firește, mai numeroasă, pentru că participarea lor fusese înlesnită de însăși condiția de emigrați politici și de împrejurarea că o parte dintre ei, cei veniți de la Paris, rămăseseră în afara granițelor înainte de reprimarea mișcării. C. Negri și I. Alecsandri erau sosiți de la Paris. Alecu Russo, din Bucovina prin Viena și Țara Românească. V. Alecsandri și P. Cazimir, direct din Bucovina. Gr. Balș și G. Sion intraseră sub nume conspirative prin Brașov, venind dinspre Focșani și Rîmnicu Sărat. M. Costachi Epureanu, Zaharia Moldoveanu, Lascarache Rosetti, scăpați de sub escortă de la Brăila, intraseră prin Banat și pe la Lugoj, în timp ce Al. I. Cuza și Vasile Canta apucaseră o cale mai ocolită, pe la Pesta. Și așa mai departe...

Mesageri ai revoluționarilor din Țara Românească erau D. Brătianu și numeroșii intelectuali transilvani stabiliți temporar

Cîteva semnături ale pașoptiștilor munteni

dincoace de munți. A. T. Laurian venea chiar cu misiuni diplomatice și politice precise din partea comitetului revoluționar muntean și avea să-și păstreze tot timpul revoluției dubla calitate, de personalitate directoare a intereselor transilvane și de reprezentant al României unitare.

G. Sion consemnează că, după plecarea poporului de la Blaj, cei mai mulți protopopi, tineri juriști și studenți transilvani au rămas pînă a doua zi cu moldovenii veniți la adunare. Acolo și în acele momente s-au dezbătut acțiuni și înțelegeri privind mersul revoluției din toate cele trei țări, căci așa cum o atestă mărturiile contemporane „acolo s-au cercetat trebuințele națiunii române întregi". Întorși de la Blaj la Brașov, moldovenii au redactat „Prințipiile noastre pentru reformarea patriei". Tot de la Brașov au lansat, la 1 iunie, proclamația împotriva lui Mihail Sturdza și a guvernului său.

După 1/13 iunie, grupul compact de la Brașov se împrăștie. Statul-major al partidei naționale se duce la Cernăuți. Alecu Russo, M. Costachi Epureanu, Lascăr Rosetti pleacă să se înțeleagă cu bănățenii și cu Murgu, pentru organizarea ajutorului armat. G. Sion spune că alți cîțiva au apucat-o spre Abrud, în timp ce Nicolae Ionescu avea să treacă Carpații în Țara Românească, în vederea acelorași schimburi de idei și planuri comune. Pentru unul singur, pentru Alecu Russo, întoarcerea din misiune în Bucovina s-a făcut după popasuri forțate și fortuite în închisorile de la Cluj și Dej.

Moldovenii erau convinși că organizînd o rezistență în munții Moldovei, „întemeindu-se atît pe puterea adunată în țară cît și mai vîrtos pe puterile din Transilvania și Banat, ar fi fost în stare să facă manifestații multe, mai serioase și mai mîntuitoare în înțelegere cu Valahia" (din Apelul de la Cernăuți, din 18 iulie).

După ce în iunie revoluția se proclamă victorioasă în Țara Românească, drumurile dintr-o parte și alta a Carpaților se întețesc. Din țara liberă pleacă emisari să vestească izbînda, dar mai ales să-i asigure durabilitatea. D. Brătianu, A. G. Golescu, I. Maiorescu sînt agenți diplomatici ai Guvernului provizoriu, dar **peste Munți** ei sînt încă acasă ; se sfătuiesc și cheamă la luptă revoluționară, în țara liberă, tineretul entuziast de la Blaj ; recrutează voluntari pentru propaganda prin județe și plănuiesc trecerea conspirativă a unui „batalion sfînt", gata să intre în foc atunci cînd revoluția ar fi în primejdie. În acest scop dau instrucțiuni și consemnuri speciale pentru trecerea la pichetele de pe linia munților.

Înainte de a pleca spre Viena, A. G. Golescu i-a salutat și îmbrățișat frățește, *„în numele României"*, pe primii voluntari comisari de propagandă, absolvenți ai cursurilor de filozofie și drept din Cluj și, parte din ei, și de la Viena. Dintre aceștia, Nicolae Găetan, Ioan Petcu, G. Roman, Ioan Petreanu, Irimie Verzea, Vlad Pîrlea, Ioan Papiu, Elisei Armei au plecat de la Brașov împreună cu călugărul Varlaam (Bărănescu) de la biserica din Schei. Pe acesta Golescu Negru îl recomanda guvernului ca pe unul din „cei mai fierbinți apostoli ai libertății și ai naționalității românești". Din membrii Comitetului național se oferiseră A. Pumnul, I. Buteanu, Al. Papiu Ilarian, Al. Bătrîneanu. Entuziaștii Constantin Romanu și Ioan Axente veniseră din București în Transilvania, la începutul revoluției, și acum, dornici de luptă revoluționară, reveneau cu gîndul la o acțiune armată pentru cauza comună. Cu toții se remarcaseră în zilele Blajului prin însuflețirea deosebită cu care explicaseră poporului programul revoluției. Și fiecare simțise, așa cum se și exprimase la Blaj, că principiile cele mari ale revoluției române erau aceleași pe întregul întins al teritoriului daco-românesc. *„Voi sînteți milioane* — explicaseră tribunii, poporului adunat la Blaj — *dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime. Îndărătul vostru o tradițiune de glorie, care vi-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră strălucе un viitor nemărginit... împrejuru-vă surîde cea mai frumoasă natură — Carpații și Marea — confini puși de degetul lui Dumnezeu pentru o națiune de giganți ! O atare națiune, românilor ! e în stare a stoarce respectul personalității sale naționale, dacă va sta cu deadinsul"*. Acesta a fost și comandamentul superior al românilor căruia i-au dat ascultare atunci cînd îmbrățișaseră ideea de a trece Carpații.

În iulie, cînd viața revoluționarilor transilvani și a membrilor comitetului era amenințată în orice zi, guvernul din Țara Românească a chemat „în țară" și pe Simion Bărnuț, vicepreședintele Comitetului național transilvan. Îl rugau să vină măcar pentru o săptămînă, spre a delibera împreună asupra măsurilor ce trebuiau luate în comun și apoi să poată fi trimis unde aveau să dicteze nevoile sau, așa cum i se scria, „acolo unde va putea lucra pentru cauza generală a românilor".

Cei mai mulți se vor întoarce înapoi de pe la jumătatea lui august, simțind apropierea vijeliei de partea cealaltă a munților, dar cu gîndul la conjugarea acțiunilor. Aron Pumnul, părăsind Rîmnicu Sărat numai la intrarea trupelor țariste, va trebui să apuce drumul prin Moldova și astfel va ajunge în Bucovina, în ospitaliera casă a Hurmuzăcheștilor. Costantin Romanu stă în București pînă în octombrie, cînd, la începerea luptelor din Transilvania, va prelua comanda legiunii a XII-a de la Reghin, ofe-

rindu-şi, ca şi Ioan Buteanu şi Al. Bătrîneanu, viaţa drept jertfă supremă la temelia Daco-României libere pe care o visaseră.

★

Dar septembrie 1848 va însemna un alt moment de răscruce în istoria revoluţiei. 13/25 septembrie pecetluieşte înfrîngerea din Ţara Românească, oglindită în itinerarul paşoptist prin ieşirea din ţară, începutul exilului, emigraţia revoluţionarilor din Muntenia. Fruntaşii revoluţiei, îmbarcaţi pe ghimie la Giurgiu şi purtaţi în susul Dunării, de la o cetate turcească la alta, reuşesc să scape de sub escortă la Semlin. O parte îşi continuă drumul spre apusul Europei, să ducă acolo lupta pe calea memoriilor, protestelor şi a propagandei revoluţionare şi naţionale, întărind activitatea susţinută pînă atunci de moldovenii intraţi de mai multă vreme în emigraţie. Alţii, între ei N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad, Al. Golescu Albu, D. Bolintineanu, fac calea întoarsă în Transilvania, unde vor regăsi grupul militarilor care, după dizolvarea taberei de la Rîureni, vor trece cu generalul Magheru la Sibiu. Alţii, în fine, vor intra, ca generalul Tell şi Eliade, pe la Braşov.

La 25 septembrie/7 octombrie, 22 de fruntaşi revoluţionari sînt incluşi pe primul decret de exilare. Astfel, drumul pribegiei este deschis oficial... Fără să mai aştepte alte decrete, sute de revoluţionari, sau familiile lor, trec graniţa în ţara de peste munţi. Prezenţa tuturor la marginea ţării şi între transilvanii aflaţi în toiul reorganizării administrative şi militare pe formule româneşti, provoacă neliniştea celor ce gîtuiseră revoluţia şi se temeau de ea. Ca urmare, cei mai mulţi dintre „pribegii tulburărilor din ţări", cum obişnuia să spună Alecu Russo, se văd „poftiţi", după cîteva săptămîni de şedere, să părăsească Transilvania ! Cîţiva apucaseră totuşi să se înroleze în rîndurile armatei populare transilvane. Bălcescu, după o fructuoasă colaborare cu fruntaşii bănăţeni şi ardeleni, ia calea Constantinopolului, nu fără un prealabil popas la Belgrad; Magheru se îndreaptă spre Triest şi de acolo la Viena. Al. Golescu Albu şi Ionescu de la Brad vor rămîne printre tribunii şi prefecţii intraţi în focul luptei pentru afirmarea libertăţii naţionale, crezînd cu toţii încă posibilă o izbăvire apropiată. „Noi am văzut — va raporta Ionescu de la Brad prietenului Bălcescu — toate lagărele românilor din Ardeal şi pe prefecţii Solomon, Dobra, Buteanu şi vestitul Iancu". Ei vor zăbovi mai multă vreme la Zlatna, punct important în itinerarul străbătut, deliberînd îndelung şi în mai multe rînduri cu căpeteniile războiului din munţi. Discuţiile din zilele de 19 şi 20 ianuarie se apropie, ca importanţă, de dezbaterile care avuseseră loc în primăvară la Blaj. Dar traducerea lor în fapt nu au mai permis-o împrejurările...

Pînă ca revoluţia să-şi plieze însă aripile în aşteptarea unui nou zbor, pe harta drumurilor ei din 1849 se mai înscrie un itinerar : cel al frăţiei revoluţionare a popoarelor. Îl va materializa, cu propuneri de colaborare româno-maghiară, aripa activă a emigraţiei moldo-muntene. Pentru această colaborare în spiritul libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii, N. Bălcescu va face drumul de la Constantinopol la Debreţin, de la Debreţin la Pesta, în mai-iunie, şi apoi la Seghedin, în iulie, ca să stabilească împreună cu guvernul revoluţionar maghiar posibilităţile cooperării. Cu un proiect de pacificaţie a celor două revoluţii, maghiară şi română, Bălcescu, însoţit de Cezar Bolliac, se va duce în Transilvania. Pînă să ajungă în munţi va trece pe la *Cluj*, pentru a examina şi de acolo perspectivele irumperii revoluţionare în Principate. La 25 iulie părăseşte Clujul, ajungînd la Iancu la sfîrşitul lunii. Timp de patru zile deliberează amîndoi, împreună cu prefecţii şi tribunii din munţi, cu vechiul prieten Ioan Axente Sever, cu Simion Balint, Nicolae Vlăduţ, Vasile Moldovan. Ştirile care pătrund în munţi vestesc însă apropierea sfîrşitului. În împrejurările date, tot ce mai putea oferi Bălcescu guvernului maghiar era asigurarea rămînerii lui Iancu în neutralitate. Bălcescu revede pe Kossuth, la Arad dar... la 1/13 august armatele revoluţionare maghiare capitulează la Şiria...

După o încercare neizbutită de al întîlni pe Bem în Banat, Bălcescu se întoarce a doua oară la Iancu în munţi. Acum stă între vajnicii moţi aproape o lună, pînă cînd, pe la mijlocul lui septembrie, poate pleca din Cîmpeni, într-o nouă pribegie, travestit în moţ, vînzînd doniţi şi ciubere, dar încărcat cu încrederea în marele potenţial al planurilor pentru viitor. „Fost-am de am văzut însumi pe acei îngrozitori moţi... — va mărturisi Bălcescu la aniversarea revoluţiei de la 3/15 mai 1851 la Paris — ...şi fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriaşe, de deasupra norilor, o naţionalitate şi o viaţă românească, înfocată şi puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat şi binecuvîntat de toţi acei ţărani cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc şi izbîndă din partea fraţilor lor din ţeară, minunaţi de vitejia lor. În ce tăcere adîncă mă ocoleau [înconjurau] şi mă ascultau ei cînd le vorbeam de puterea naţiei române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat Dumnezeu şi de ursitele cele măreţe ce o aşteaptă în viitor !"

Sălăşluieşte în aceste cuvinte tot crezul generaţiei care, luptînd la 1848 pentru dreptate socială, pentru înfăptuirea unităţii naţionale, a străbătut ţara şi Europa în lung şi lat pregătind drumul cel mare al victoriei de la 1918.

EUROPA SUB RAFALELE REVOLUȚIEI 1848

DUMITRU ALMAȘ

Niciodată, ca în 1847—1848, lumea europeană nu așteptase mai conștientă, mai pregătită acea „primăvară a popoarelor" — *Völkerfrühling* —, acea trezire a lumii la chemarea libertății spre o viață nouă.

Și niciodată pînă atunci, reacțiunea europeană arhiconservatoare nu fusese mai speriată, mai asaltată de marele val al transformărilor brusce. Forțele economice capitaliste și ideile revoluției rodeau continuu sub crusta restaurației și sub regimurile despotice patronate, o vreme, de Sfînta Alianță. Rodeau, fermentau și acumulau energii pentru clipa exploziei.

Revoluția, „furtuna mîntuirii", cum o numea Alecu Russo, sau „minunata revoluție ce va schimba fața lumii", cum se entuziasma Bălcescu, era teoretizată de ideologii liberali și democrați, de asociațiile secrete ca „Italia tînără", „Germania tînără", „Ungaria tînără" sau „Frăția" din Țara Românească. Revoluția era preconizată de personalități ale vremii ca Hansemann sau Gagern, Ledru Rollin sau Robert Blum, Michelet sau Belinski, Gioberti sau Cesare Balbo, Bariț sau Avram Iancu, Mazzini sau Bălcescu, Kossuth sau prințul Czartoryski. O presimțeau toți care credeau că vitalitatea aristocrației și a monarhiei despotice s-a epuizat. O cîntau poeții romantici și patrioți ca Mamelli sau Lamartine, Messenhanser sau Petöfi, Arndt sau Mureșanu, Alecsandri sau Adam Mickiewicz. O zugrăveau în tablourile lor pictori ca Delacroix. O transpunea în compozițiile lui Giuseppe Verdi.

O afacere ilicită în Franța, o nouă carte interzisă în Austria, un nou decret regal în Prusia, o măsură represivă împotriva unor liberali cehi, o eliberare a unor condamnați politici la Roma și chiar reprezentarea unor opere, ca „Nabuco" a lui Verdi, păreau tot atîtea prilejuri și nădejdi că va izbucni „furtuna mîntuirii".

Condițiile economice, sociale și politice care aveau să genereze valul revoluționar de la Atlantic la Marea Neagră prezentau particularități în funcție de specificul și gradul de dezvoltare ale fiecărei țări în parte. Franța, Belgia, statele vestice ale Germaniei, regiunea nordică a Italiei, depășind stadiul manufacturier, se aflau în faza unui puternic avînt al mașinismului. Acest curs își făcea tot mai mult loc în Austria. Spre această direcție de progres își îndrepta năzuințele burghezia în ascensiune din țările aflate sub dominația habsburgică, otomană sau țaristă. Dar în timp ce în Franța puterea politică se afla în mîna oligarhiei financiare burgheze, în majoritatea statelor germane, în Austria, Ungaria, Țările Române, Polonia domnea regimul feudal.

Rînduielile feudale constituiau o frînă în evoluția popoarelor pe calea vieții moderne în toate domeniile. Lupta forțelor înaintate pentru emanciparea economică, socială și politică se împletea cu lupta pentru unitate și libertate națională la toate acele popoare pe care vicisitudinile istoriei le fragmentaseră și le aruncaseră sub jug străin. Cum nota Papiu Ilarian : „Europa întreagă striga în 1848 libertate și naționalitate".

Noaptea de 18 spre 19 martie : luptă pe marea baricadă din Piața Alexandru din Berlin (Tablou de Anton Klaus)

Un incendiu, o hidră, un vulcan...

Dacă ar fi să întruchipăm, să personificăm situația economică din Europa lui 1848, am aminti numele lui Rotschild, al lui Laffitte sau al lui List, teoreticianul uniunii vamale. Cuvîntul de ordine lansat de Guizot : „îmbogățiți-vă", cuprinsese nu numai Franța, ci întreaga Europă, antrenată, cu elan, în dezvoltarea industriei mecanizate, în generalizarea mașinii cu abur, în construirea căilor ferate, în expansiunea comerțului pe întregul glob, în distrugerea ultimelor vămi interne, în lărgirea pieței naționale și în folosirea descoperirilor științifice în practica vieții economice.

Dacă ar fi să personificăm situația politică din Europa lui 1848, am cita numele țarului Nicolae I, expresie a despotismului tiranic, al lui Guizot, ministrul burghez al lui Ludovic-Filip, prototipul convertirii spre conservatorism al oamenilor politici din regimul numit al monarhiei din iulie.

Dar cel care reprezenta cel mai complet situația și concepția politică a regimurilor dominante ale vremii era Metternich, prințul-cancelar al Austriei, dușmanul necruțător al oricăror transformări. Pentru el revoluția era o „maladie care măcina corpul social", o hidră „cu gura căscată ca să înghită ordinea socială", era un incendiu „care amenința să devoreze totul", era „un vulcan". Pentru cancelarul imperiului pluri-național habsburgic nu putea exista o erezie mai mare decît ridicarea popoarelor pentru dreptul de a dispune de ele însele.

Dacă, dimpotrivă, ar fi să personificăm sentimentul eliberării naționale în 1848, poate ar trebui să ne gîndim la Giuseppe Mazzini și la Giuseppe Garibaldi, la Karel Sabina și Jan Frič, la Nicolae Bălcescu și la Avram Iancu, la Mieroslavski și la Mickiewicz.

Dacă burghezia urmărea îndepărtarea barierelor feudale, dacă voia libertatea socială și conducerea politică, în concordanță cu forța ei economică și cu pregătirea-i intelectuală, dacă voia stat național și independență națională, în spatele burgheziei se ridica o nouă clasă ; se ridica, după expresia lui Engels, „trupul de uriaș al proletariatului".

Se crea și se difuza ideologia socialistă și comunistă, în accepția primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Pînă în 1825, conducătorii politici, monarhii din „sistemul" Sfintei Alianțe au trăit sub o necruțătoare teamă de carbonarism. Pentru burghezie, în 1848 „primejdia" nu venea numai de sus, de la rugina feudală și de la despotismul monarhilor de drept divin. O primejdie de viitor se forja jos, în rîndurile proletariatului. De aceea „Manifestul Partidului Comunist" începea cu o constatare izbitoare : „O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului. Toate puterile bătrînei Europe s-au

unit într-o sfîntă hăituială împotriva acestei stafii : Papa și Țarul, Metternich și Guizot, radicali francezi și polițiști germani". Comunismul era, în 1848, „...expresia teoretică a poziției proletariatului..." în lupta revoluționară ce se anunța, era „...sintetizarea teoretică a condițiilor eliberării proletariatului" (K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, 1963, ediția a II-a, p. 323).

„Încălecați, domnilor! În Franța e republică..."

Punctul nevralgic, centrul crizei europene în 1848, ar putea fi localizat în Imperiul habsburgic, „stînca ordinei" din centrul continentului. Aici conflictele economice, sociale, politice, naționale, spirituale se aflau într-un surd, dar tot mai accentuat clocot. Aici părea că va erupe „vulcanul" revoluționar. În vara lui 1847, Metternich scria : „Pentru mine-i clar că se vor produce mari schimbări", că „Europa se găsește în cea mai primejdioasă situație în care s-a găsit de șaizeci de ani încoace... Nu sînt un profet, ci un medic bătrîn : știu să disting o indispoziție trecătoare de o boală mortală. Acum însă e vorba de o maladie mortală. Noi ne vom menține atît cît vom putea, dar sfîrșitul îmi apare ca disperat".

Și totuși, după ce la 12 ianuarie 1848 se declanșase la Palermo, revoluția a izbucnit în Franța. În insesizabilul „centru revoluționar" din Paris. În țara unde la putere erau „bancherii, regii bursei, ai căilor ferate, proprietarii de mine, de păduri, de latifundii".

Opoziția din Franța a organizat, începînd din vara lui 1847, 70 de „banchete" : o adevărată campanie pentru reforme. Pentru reforme, nu pentru revoluție. Interzicerea „banchetului" din 22 februarie 1848 a constituit pretextul unor demonstrații : public eterogen, studenți, muncitori. Mai ales muncitori din foburgurile cu tradiții revoluționare din 1789 și 1830. Demonstranții au cîntat „Marseieza". Au aclamat „reforma" și au strigat împotriva lui Guizot. Cînd jandarmii au tras împotriva manifestanților, Parisul s-a înarmat și s-a baricadat : într-o zi și o noapte, 1513 baricade. Pe cele din centru — baricadele burgheziei — fîlfîiau steaguri tricolore ; pe cele din foburguri — baricadele proletare — se arborau steaguri roșii. Toate baricadele, și tricolore, și roșii, cereau republica. Conduceau intelectuali și ziariști de la „Naționalul" și „Reforma", socialiști ca Louis Blanc și Raspail. Dar gata de luptă era Parisul popular. Gata de luptă grea. Cînd și-a văzut capitala sub baricade, cînd și-a dat seama că nu poate forma un minister capabil să pună „ordine", că armata pactizează cu revoluționarii, regele Ludovic Filip a fugit. Într-un entuziasm indescriptibil, poporul a proclamat republica ; a fost numit un guvern provizoriu. Vechea lozincă : „libertate, egalitate și fraternitate" revenea la ordinea zilei. Iar guvernul provizoriu iniția seria marilor decrete : dreptul la muncă, libertatea absolută a presei și a întrunirilor, votul universal.

Lua ființă astfel a doua republică franceză.

Poporul fremăta de bucurie. Credea că revoluția va schimba în adevăr fața lumii. Întru cinstirea victoriei planta arbori ai libertății. Cînta cîntece patriotice. Dansa. Rostea și asculta cuvîntări înflăcărate. Se îmbăia într-o romantică atmosferă de entuziasm idilic. Trăia „revoluția cea frumoasă, revoluția simpatiei generale".

Trezită brusc din piroteală, Europa întreagă intra în furtună. Cea democrată se bucura. Cea reacționară se înspăimînta. Primind vestea despre izbucnirea revoluției

Tinerii lăcătuși Ernst Zinna și Glasenapp pe baricade

Guvernul provizoriu francez (litografie contemporană). Al doilea de la stînga la dreapta : François Arago, al patrulea — Lamartine, al treilea din rîndul de sus, muncitorul Albert

franceze în timpul unui bal la curte, țarul Nicolae I și-a chemat, urgent, ofițerii și le-a ordonat : „Încălecați, domnilor ! În Franța e republică..."

Reacție în Iant

Dar dacă Parisul se înfierbînta de „gripa" revoluției, cum glumea Metternich, Europa trebuia să strănute.

Și, într-adevăr, la 13 martie izbucnea revoluția în Viena. Studenții și profesorii formau „Legiunea academică". Ajutați de burghezie și de muncitori se înarmau și se băteau, în stradă, cu armata imperială. Împăratul ceda : accepta un guvern burghez. Metternich trebuia să se deghizeze în spălătoreasă și să fugă, aidoma lui Ludovic Filip. În aceleași zile de martie, maghiarii cereau minister național, iar cehii își organizau lupta pentru egalitate și autonomie.

La 15 martie se ridicau la luptă italienii. În trei zile, milanezii alungau din orașul lor trupele generalului Radetzky, iar venețienii îl înfrîngeau pe Nugent și proclamau republica mazzinistă, condusă de Daniele Manin.

În 15 martie începeau demonstrații și la Berlin. După zile și nopți de luptă cu trupele comandate de Kronprinț, după multe jertfe, revoluționarii triumfau. Regele Frederic Wilhelm IV retrăgea armata, primea cocarda tricoloră, se înclina în fața victimelor căzute din ordinul lui și, la 20 martie, forma guvernul liberal în frunte cu Camphausen și Hansemann.

Scînteia revoluției se aprindea și la Iași (27 martie). Se extindea la Posnan, unde conducea Mieroslavski. Polonezii de aici nădăjduiau să fie ajutați de revoluționarii germani și de cei francezi. Nădăjduiau să antreneze în revoluție toți polonezii : și pe cei stăpîniți de Rusia, și pe cei stăpîniți de Austria. Adam Mickiewicz se străduia să formeze o legiune poloneză în Italia.

Carol Albert, regele Piemontului, declara război Austriei și pătrundea în Lombardia. Dădea impresia că a pornit, viguros și hotărît, să elibereze și să unifice Italia. Părea că Balbo avea dreptate : Piemontul era „spada unității italiene".

Germanii alegeau Adunarea națională de la Frankfurt — Parlamentul —, cu menirea de a rezolva problema unificării germane.

La 30 martie, Marx și Engels publicau „Revendicările Partidului Comunist din Germania".

La 15 mai izbucnea revoluția din Transilvania : adunați pe Cîmpul Libertății de la Blaj, 40 000 de români cereau libertate socială, libertate națională și unire.

La 9 iunie se declanșa revoluția în Țara Românească. La Islaz și la București poporul aclama Constituția și Guvernul provizoriu.

Fugind, unii monarhi își lăsau tronurile în seama flăcărilor aprinse de revoluționari. Alții părăseau capitalele și se adăposteau în castele ori în orașe fortificate, sub scutul armatelor. Întreaga Europă intrase în furtuna revoluției. Burghezia își alcătuia constituții și urmărea unificarea statelor. Tot continentul se acoperea de steaguri tricolore.

Ce s-a realizat...

Istoricii stabilesc că obiectivele sau sarcinile revoluției din 1848 au fost complexe : eliminarea tuturor rămășițelor feudale și trecerea conducerii în mîinile burgheziei ; eliberarea națională a popoarelor, prin scuturarea jugului străin și prin unificarea statelor naționale ; iar prin lupta proletariatului parizian, în februarie și iunie 1848, prin cea de-a treia petiție cartistă și prin mișcarea muncitorilor berlinezi din iunie sau vienezi din octombrie, prin „Revendicările Partidului Comunist din Germania" s-a conturat, mult mai precis ca pînă acum, obiectivul luptei muncitorești în condițiile de atunci.

Dintre țelurile înscrise pe stindardurile anului 1848, o parte au fost atinse. Burghezia a preluat sau a colaborat la conducere, în alianță cu elementele aristocrate. A realizat și cîteva republici, efemere, în Franța, la Veneția, la Roma. A impus și a ales adunări constituționale, în Franța, Austria, Prusia. A alcătuit, cu multă risipă de retorism și erudiție juridică și filozofică, constituții liberale. A încercat să rezolve problema țărănească, desființînd șerbia în marea majoritate a țărilor. A schițat chiar unele intenții de a împroprietări o parte din săteni. Ca să poată pune în practică decretul privitor la dreptul la muncă, în Franța guvernul provizoriu, în care intra întîia oară un socialist — Louis Blanc — și un muncitor — Albert —, a încercat experiența „Atelierelor naționale" sugerată de „Organizarea muncii", populara lucrare a lui Louis Blanc. Deși erau doar paleative ale soluționării problemei sociale, pînă la un anume punct, aceste „Afeliere naționale" au contribuit la o oarecare ameliorare a situației unor categorii de exploatați domolind ascuțișul exploatării capitaliste. Dar, în același timp, eșecul acestor „ateliere" a compromis definitiv socialismul blanchist.

În chip deosebit trebuie semnalat faptul că, preluînd puterea, burghezia a folosit-o, pretutindeni, împotriva aliatului de pe baricade — proletariatul. Datorită, în bună parte, clasei muncitoare, Berlinul s-a mai ridicat o dată la luptă, în iunie 1848 ; iar Viena și-a trăit momentul cel mai dramatic, finalul revoluției în octombrie. Peste 100 000 de locuitori ai capitalei habsburgice au devastat arsenalul, s-au înarmat, au împiedicat un regiment de grenadiri să pornească împotriva revoluției maghiare și s-au apărat 25 de zile împotriva celor 70 000 de soldați și 200 de tunuri ale lui Windischgrätz, Jelačič și Auersperg. Căderea Vienei, la 1 noiembrie 1848, a reprezentat victoria Habsburgilor împotriva poporului vienez, marcînd una din cele mai mari lovituri date revoluției germane și celei europene în general. După înfrîngerea din iunie a proletariatului parizian, aceasta era a doua mare victorie a contrarevoluției.

În 1848, la toate popoarele subjugate, sarcina eliberării naționale a fost o sarcină eminamente revoluționară. Polonezii și italienii, cehii și românii, ungurii și sîrbii, luptînd pentru eliberarea națională, dădeau lovituri nimicitoare reacțiunii absolutiste din Austria, din Imperiul otoman sau din cel țarist. Germanii au concretizat ideea de unitate în constituția federală a Parlamentului de la Frankfurt. Constituția era bună, dar Frederic Wilhelm IV a respins-o, căci autorii ei o îmbibaseră cu prea mult liberalism. Ferdinand și apoi Franz Joseph ai Austriei au simulat „dăruirea" unor constituții, ca să înșele popoarele urcate pe baricade și să potolească furtuna revoluționară.

...și ce nu s-a realizat

În Franța, republicanii au rămas „surprinși și oarecum speriați de propriul lor succes"

(Sainte-Beuve), căci monarhia se prăbușise mai repede decît se așteptau ei. În schimb, pentru burghezia franceză s-a ivit o primejdie nouă : socialismul. Și exact după 4 luni de la izbucnirea revoluției, la 22 iunie 1848, burghezia republicană a angajat o bătălie de patru zile împotriva proletariatului parizian, care-i fusese cel mai îndrăzneț și mai eficient aliat în luptă cu oligarhia financiară și cu aparatul represiv al lui Ludovic Filip. Astfel, încă înainte de a se fi terminat răfuielile dintre burghezie și aristocrație, s-a dat prima mare bătălie de clasă dintre proletariat și burghezie. Speriată, aceasta s-a aruncat în brațele unui Bonaparte, ale unui „Napoleon republican" de circumstanță. Republica a doua murea înainte de a se maturiza. Murea în luptă cu democrația însăși. „Sînt copleșită de mîhnire, se spovedea scriitoarea George Sand unui prieten, nu mai cred în existența unei republici care începe prin a-și ucide propriii săi proletari".

În Prusia, Frederic Wilhelm IV și-a reconsolidat puterea cu ajutorul burgheziei și, într-un an, a revenit aproape la condiția politică de dinainte de zilele lui martie.

Furtuna și rafalele revoluției au măturat de pe arena Europei pe Ludovic Filip, pe Guizot, pe Metternich, pe marele duce Leopold II al Toscanei, pe Gheorghe Bibescu din Țara Românească. Țarul, sultanul, împăratul Austriei, regele Neapolului au rezistat însă. Victoria revoluției a fost numai parțială.

Lupta cea mai aspră și mai eroică a necesitat-o însă obiectivul eliberării naționale. În Imperiul habsburgic, italienii înrolați în armata lui Carol Albert sau în unitățile de voluntari conduse de Garibaldi au angajat o bătălie grea, în valea Padului, cu trupele austriace.

Cu tot eroismul popular dovedit în lupta de stradă, praghezii au căzut sub ghiulelele și gloanțele trupelor lui Windischgrätz.

Românii au înfruntat iataganele lui Fuad Pașa în Dealul Spirii.

Polonezii din regiunea Posnan au căzut sub baionetele prusace. Ofițerii lui Frederic Wilhelm IV, înfrînți la Berlin, se răzbunau pe revoluționarii polonezi, cu asentimentul miniștrilor din guvernul Prusiei, guvern burghez ajuns la putere prin revoluție.

Habsburgii, în imperiul lor, au folosit vechea metodă : *divide et impera*. Au dezbinat burgheziile naționale, au ațîțat un popor împotriva celuilalt, o revoluție împotriva celeilalte, pentru a le slăbi pe toate. S-a profitat, cu dibăcie, de pe urma erorii conducătorilor revoluției maghiare, în majoritate nobili liberali, care, fascinați de un anacronism — statul maghiar medieval —, au socotit că pot face revoluție păstrîndu-și privilegiile în teritoriile nemaghiare, supuse cîndva coroanei Sf. Ștefan. Dar nici așa guvernul din Viena n-a izbutit să stingă „incendiul" revoluționar din Ungaria. A trebuit ca, în mai 1849, Franz Joseph să facă apel la ajutorul armat al țarului Nicolae I. „...Tînărul împărat Franz Joseph, scria cu ironie Ion Ghica, nu găsise alt mijloc de a opri pierderea coroanei Sf. Ștefan decît de a recurge la ajutorul țarului". Și astfel, după o luptă eroică de un an și jumătate, revoluția maghiară a sucombat și ea sub represiunea trupelor lui Haynau și Paskievici. Reacțiunea a doborît și ultima baricadă a revoluției pașoptiste.

Eliberarea națională nu s-a transformat într-o realitate în 1848. Imperiile multinaționale, despotice și biruitoare nu s-au „desmădulat" atunci, dăinuind încă șaptezeci de ani.

De remarcat că unii șefi de state ajunși la conducere prin lupta pe baricade s-au transformat repede din „incendiatori" în „pompieri". Prințul-prezident Ludovic Napoleon Bonaparte a trimis pe generalul Oudinot să desființeze, prin arme, republica mazzinistă din Roma și să restaureze în locu-i puterea despotică a papei Pius IX. „Nu mai este îndoială, scria Bălcescu lui I. Ghica, în primăvara lui 1849, că toate guvernele din Europa s-au înțeles ca să înfrîneze dorințele națiunilor ce vor a se ridica și a se constitua...", că ele „complotează împotriva dorinței popoarelor".

Totuși rafalele lui 1848 au răscolit profund societatea, au contribuit la creșterea și adîncirea conștiinței sociale și naționale, au intensificat lupta de eliberare și unificare națională.

Studiind evenimentele acelor ani, Marx a ajuns la formula metaforică, dar profund științifică : „Revoluțiile sînt locomotivele istoriei".

ADUNAREA NAȚIONALĂ DE LA BLAJ 1848

VICTOR CHERESTEȘIU

Acum 120 de ani, în ziua de 3/15 mai, piața Blajului — pe atunci neplantată cu arbori — și străzile ce duceau într-acolo gemeau de lume. Adunarea convocată pentru acea zi nu mai putea fi ținută la locul anunțat : în catedrală sau în piața din fața ei. După setea cea mare de libertate a poporului — scrie Papiu Ilarian — era peste putință a exclude pe cineva din consultări și astfel adunarea fu mutată pe cîmpia largă din preajma rîului Tîrnava Mare, numită de atunci *„Cîmpia Libertății"*.

De unde atît popor cît nu văzuse Ardealul adunîndu-se la un loc decît pe vremurile răscoalelor lui Doja și Horia ? Din toate colțurile țării, de pe Cîmpia Ardealului, de pe văile Someșului, Mureșului și Tîrnavei, de lîngă Sibiu, Brașov și Năsăud, dar mai ales din Munții Apuseni, veneau țăranii în cete-cete, îndreptîndu-se spre Blaj. Veneau în veșminte albe, ca în zi de cea mai mare sărbătoare. Unele sate au trimis delegați, din altele au venit aproape toți bărbații. Poporul curgea cu sutele, din toate părțile, avînd în frunte preoți, dascăli, studenți. Unii cîntau din fluier, alții chiuiau, toți erau bucuroși că la Blaj se va vesti ștergerea iobăgiei.

În zadar a încercat guberniul din Cluj — dînd porunci aspre dregătorilor din comitate, instituind statariul (starea de asediu), ridicînd spînzurători în hotarul satelor — să oprească mulțimile de a merge la Blaj. Că le era frică de o ridicare a țăranilor se vede clar din scrisoarea comitelui suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, care scria la 4 mai guvernatorului : „La prima adunare de la Blaj, deși a fost oprită, au fost multe mii de oameni inculți — la adunarea de la 15 mai, îngăduită de guberniu, vor veni, în urma aițîrilor, cu mult mai mulți, sate întregi. Masa aceasta de oameni, plină de năzuințe ce nu pot fi satisfăcute, poate se va deda la excese. Cerem armată, multă armată". Iar un jude raporta desperat comitelui suprem al comitatului Tîrnavei : „Oamenii, cînd am voit să-i opresc să meargă la Blaj, mi-au spus (judele redă cuvintele țăranilor în românește) : «De ne-or frige, de ne-or fierbe, noi tot om mere la Blaj»".

Își puseseră țăranii nădejdea că această adunare va pune capăt robiei de veacuri, aducînd rînduieli noi în locul celor vechi, blestemate.

Nu pentru întîia dată se ridicau masele din Transilvania să scuture lanțurile iobăgiei. Cu mai bine de șaizeci de ani înainte, în 1784, răscoala se întinsese în mai multe comitate, luînd parte la ea iobagi români și maghiari. În primăvara anului 1848 se întîmpla însă ceva nou : o seamă de intelectuali se solidarizează cu masele obijduite, de diferite naționalități, cu nădejdile și aspirațiile lor.

Iată un fragment semnificativ din proclamația redactată de profesorul Aron Pumnul, care, multiplicată, a fost răspîndită de studenți în sate : „Spuneți-le ungurilor, săcuilor și sașilor că noi îi iubim ca pre frații noștri, cu cari lăcuim într-o țară. Spuneți-le cu cuvîntul și le arătați cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească și să corespundă iubirei noastre ce o avem cătră ei, spuneți-le în gura mare că noi nu voim a cîștiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceea ne adunăm..."

Un istoric maghiar, Kövári, contemporan cu evenimentele din 1848, descrie următorul

episod caracteristic pentru atitudinea tinerilor juriști români care făceau practică de avocat la *Tabla regească* din Tîrgu-Mureș : „În una din serile lunii martie (1848), tinerii maghiari și români erau împreună. Un tînăr deșirat, cu o barbă roșcată, urmărea dîrz discuția în jurul deziobăgirii și deodată a spus răspicat : «Desființarea robotelor fără despăgubire sau moarte !»" Era Avram Iancu, care după rostirea acestor cuvinte a plecat îndată în munții Abrudului. Pentru acest fiu al Transilvaniei eliberarea poporului era ținta vieții. Tatăl său îi spunea că o să sfîrșească pe roată, ca Horea, care — precum se zvonea — fusese de departe un străunchi al lui. „Iancu — scrie mai departe istoricul maghiar — n-a fost decît purtătorul de cuvînt al maselor".

O atitudine similară cu a lui Iancu a avut la consfătuirea cu colegii maghiari și Papiu Ilarian : „Semnez, a spus Papiu, această petiție cu condiția să fie înscăunată dreptatea și egalitatea, să fie asigurată existența națională și folosirea dulcii limbi materne pentru toate națiunile ce locuiesc în Ardeal și Ungaria, să se desființeze robotele fără nici o despăgubire, căci țăranii au plătit destul, ba chiar prea mult."

Pătruns de dreptatea cauzei izbăvirii țărănimii înrobite, a cauzei cuceririi drepturilor naționale, tineretul intelectual, apropiat de popor, formează cel mai înaintat detașament al mișcării naționale. Era hotărît ca sub conducerea unor bărbați ceva mai vîrstnici (Bărnuț avea 40, Bariț 36, pe cînd Iancu 24, Papiu abia 20 de ani), să pună temelia unei vieți libere naționale. Neavînd românii reprezentanți nici în dieta, nici în guvernul țării, neavînd nici o organizație națională, singura cale de a-și formula revendicările naționale și sociale și de a le da greutate era organizarea unei mari adunări naționale. Așa s-a ajuns la întîia adunare de la Blaj din 30 aprilie ; însemnătatea acestei adunări — la care au luat parte circa patru mii de țărani, cei mai mulți din apropierea Blajului și din Munții Apuseni — constă în faptul că țăranii și-au dat seama că în lupta lor de veacuri împotriva domnilor de pămînt și dregătorilor nu mai sînt singuri. Alături de ei stăteau o seamă de tineri intelectuali înflăcărați, care înfruntau cu curaj samavolniciile autorităților și nu se temeau să-și ridice glasul pentru popor. Țărănimea își găsise în prima adunare de la Blaj conducătorii săi, în care își pusese toată nădejdea. Astfel s-a pecetluit legătura strînsă dintre masele țărănești și tinerii intelectuali revoluționari, care încep să fie numiți „oameni ai poporului" și „tribuni".

Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate

SIMION BĂRNUȚ

În preziua celei de-a doua adunări, duminică, în 14 mai, în fața inteligenții române bisericești, civile, nobiliare și militare din Transilvania — cum scrie Papiu — profesorul Simion Bărnuț își ține în catedrală magistralul său discurs. Arată nedreptățile și prigoanele ce le-au suferit românii timp de mai multe veacuri din partea celor trei națiuni recunoscute. Pentru a se face dreptate, întîi de toate națiunea română, ca cea mai veche și mai numeroasă, trebuie recunoscută ca națiune de sine stătătoare. La întrebarea : care este deci datoria românilor, Bărnuț răspundea : „Națiunea, întrunindu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății..., să proclame libertatea și independența națiunii române. Națiunea română scuturâ jugul constituțiunii ungurești, care îi nimicea personalitatea... Ea declară

sărbătorește că de aici înainte nu se va cunoaște obligată decît prin legile care se vor pune în dieta țării, unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cuviință și se va ține datoare cu ascultarea numai diregătorilor aleși din sînul său ; națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate..."

Cu insistență a susținut Bărnuț ideea eliberării românilor din Transilvania. Doar Ardealul, spunea Bărnuț, invocînd atît argumentul istoric, cît și cel demografic, e proprietatea adevărată a națiunii române. Papiu arăta în istoria sa ce impresie uriașă a făcut cuvîntarea lui Bărnuț asupra ascultătorilor. Printre aceștia se remarcau și cîțiva trimiși din Banat, Criș și Principatele române. Papiu pomenește astfel pe Gh. Sion, Rusu (Al. Russo), Lascăr Rosetti, Teodor Moldoveanu ș.a. Bariț știe de prezența lui Alex. I. Cuza, iar alte izvoare vorbesc despre Costache Negri, Petrache Cazimir și Dimitrie Brătianu. Adunarea era emoționată, dîndu-și seama că se deschide o nouă epocă în istoria românilor din Ardeal, o epocă în care își vor croi ei înșiși soarta. Românii n-aveau să mai asculte de clerul înalt care nu făcea decît să predice supunere față de cei puternici.

Duminică seara, Blajul luă un aspect sărbătoresc. Piața fu luminată și în ferestrele seminarului au apărut transparente pe care se puteau vedea chipul împăratului Traian și pentru prima dată arborat un steag propriu național al românilor din Transilvania, în culorile albastru, alb și roșu.

După ce se luă hotărîrea ca adunarea să se mute, se trase clopotul cel mare al catedralei și mulțimea plecă spre cîmpia din partea răsăriteană a Blajului. În mijlocul cîmpiei fu ridicată o tribună, în jurul căreia erau mese și scaune pentru „cei mai de frunte oameni ai națiunii..." — scrie Papiu. Aici se așezară cei doi președinți ai adunării, numiți de guberniul transilvănean, episcopii Șaguna și Lemeni, precum și cei doi vicepreședinți, profesorul Bărnuț și redactorul foilor române din Brașov, Bariț. Adunarea alese și zece secretari, printre care A. T. Laurian și T. Cipariu. Jur-împrejur, în largul cîmpiei, se așezase poporul, zecile de mii de țărani despărțiți în cete și cărări la îndemnul lui Iancu. Izvoarele indică 12 culoare în toate direcțiile, pornind din centru, dînd adunării aspectul unei tabere în formă de stea. „Cît privește aspectul exterior al acestei mărețe adunări populare, așa ceva n-a prea văzut vreodată Europa. O masă populară fanatică, cu trăsăturile accentuate, caracteristice, ușor de recunoscut ale coloniștilor romani, oferea spectatorului în tumultul sălbatic, tălăzuitor al patimilor politice, un tablou extraordinar de interesant și de zguduitor" — arată Mészáros Károly, contemporan evenimentelor.

Vorbirile oratorilor de la tribuna centrală nu puteau fi auzite decît de o mică parte a țărănimii adunate ; de pe scaune și laviță așezate pe cîmpie le vorbeau tinerii intelectuali : avocați, profesori, cancelișți, studenți, preoți și teologi, tălmăcind ceea ce se petrecea și se vorbea la tribuna centrală.

Noi nu voim a cîștiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceea ne adunăm

ARON PUMNUL

Libertate și independență națională este deviza noastră

GEORGE BARIȚ

După constituirea adunării și expunerea programei de către Bărnuț, toți cei adunați s-au ridicat în picioare și au rostit în numele lor și al celor de acasă, în numele întregii națiuni „jurămîntul de credință către împărat, către patrie și către națiunea română". De notat că exprimarea credinței față de dinastia imperială era obligatorie în acea epocă în Transilvania. Nou și impresionant era legămîntul fiecărui român că va susține și apăra totdeauna cauza națiunii române : „Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, jura fiecare participant, ci voi ținea și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea ; pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea..." Subliniind legătura dintre binele națiunii române, al patriei și al omenirii, jurămîntul spunea : „Voi conlucra la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al patriei noastre".

La sfîrșitul jurămîntului se vorbește de lupta împotriva instituției iobăgiei, spunîndu-se: „voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei". Formularea aceasta se explică prin credința unor revoluționari transilvăneni că înainte de toate trebuia dobîndită recunoașterea românilor ca națiune politică, urmînd ca celelalte probleme să fie rezolvate după aceea de națiunea română, intrată în drepturile ei.

În cursul adunării a devenit tot mai strînsă legătura dintre tribuni și popor. Papiu istorisește că după încheierea ședinței din prima zi, poporul nu voia să se împrăștie. Țăranii puneau întrebări, iar „oamenii poporului" le explicau însemnătatea hotărîrilor și a jurămîntului. Faptul că se discuta mai mult despre „slobozenie" nu trebuie interpretat ca o schimbare de tactică. Dorințele intime ale tinerilor revoluționari ca această cerință să se înfăptuiască nu mai puteau fi zăgăzuite.

În ziua următoare, 16 mai, după dezbateri aprinse, în care s-au confruntat diferitele curente din rîndurile revoluționarilor, s-au citit de către Laurian și au fost discutate cele 16 puncte ale petiției naționale ce urma să fie înaintată Curții de la Viena și Dietei transilvane. Aceste puncte nu constituie numai o amplificare a programei inițiale și a textului jurămîntului, ci exprimă în mod hotărît voința maselor de a-și vedea respectate revendicările sociale. În adunarea de la Blaj, masele nu mai apar — așa cum erau prezentate de unii istorici — ca un cor antic care nu face decît să aclame vorbirile fruntașilor, ci ele au un rol activ în luarea hotărîrilor. Conducătorii adunării își pleacă tot mai mult urechea la dorințele maselor și caută să dea expresie acestor dorințe.

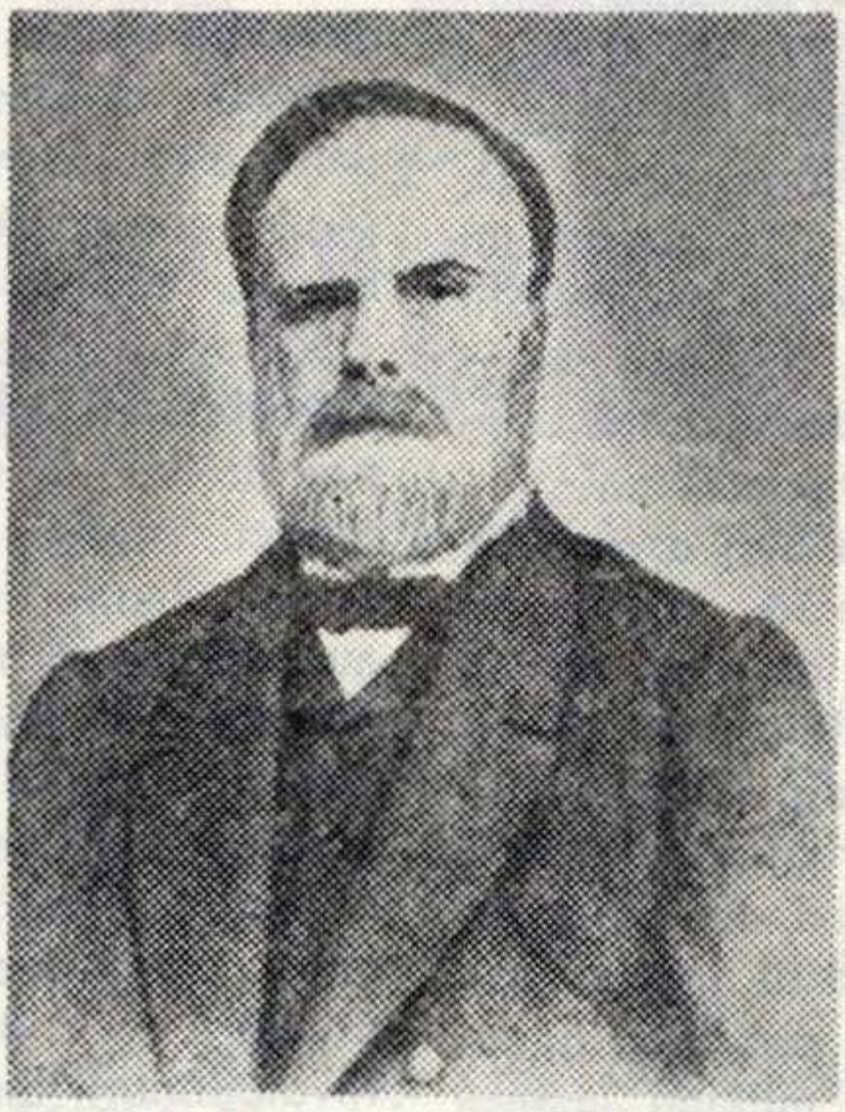

August Treboniu Laurian

Iată punctele mai importante ale petiției : la punctul întîi se pretinde, în baza principiului libertății, egalității și frăției, *independență națională*. Al doilea, revendică independența bisericii române de oricare altă biserică. La punctul trei se cere, fără întîrziere, *desființarea iobăgiei*, fără nici o despăgubire din partea țăranilor. Alte puncte prevăd libertatea cuvîntului și a scrisului, înființarea de școli române de toate gradele, desființarea vămilor la graniță, deci comerț liber cu țările românești dunărene. Punctul penultim cere alcătuirea unei noi constituții a Transilvaniei, constituție întemeiată pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității. Constituția urma să fie elaborată de o adunare constituantă a națiunilor țării.

O deosebită importanță prezenta ultimul punct al petitiei, în care se cere să nu se ia în dezbatere cauza uniunii principatului Transilvaniei cu Ungaria pînă cînd națiunea română nu va fi constituită și nu-și va spune cuvîntul. Dacă Dieta ar hotărî „de noi, fără noi — atunci națiunea română protestează cu solemnitate".

Cele 16 puncte, adevărat program național al românilor din principatul Transilvaniei, exprimă atît revendicările sociale, cît și cele naționale. Hotărîrile au un caracter antifeudal, burghezo-democratic, progresist.

În a treia zi a adunării, în 17 mai, s-au ales două deputațiuni : una, avînd ca pre-

ședințe pe episcopul Șaguna, urma să prezinte petiția împăratului, cealaltă, sub conducerea episcopului Lemeni, avea să predea petiția Dietei transilvănene. S-a ales și un comitet permanent, cu reședința la Sibiu, care urma să primească răspunsurile și să convoace noua adunare națională a românilor.

Delegațiile române trimise la Cluj și Viena n-au reușit să convingă Dieta nobiliară și Curtea habsburgică de a nu se lua fără consimțământul națiunii române o hotărîre într-o problemă capitală, ca desființarea principatului Transilvaniei prin anexarea lui. Dieta din Cluj, întrunită la 29 mai, a votat uniunea, iar monarhul a cedat insistențelor guvernului ungar și a sancționat acest vot. Poziția Dietei privilegiaților și a guvernului ungar de a se nesocoti voința majorității populației din Ardeal și a forța uniunea a avut urmări grave asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor din Transilvania.

Adunarea națională de la Blaj a avut un caracter revoluționar, cu toată moderația impusă de către clerul înalt de a nu hotărî, ci de a cere de la Dietă și monarh drepturile legitime ale românilor din Transilvania. S-au întrunit, în ciuda opreliștilor stăpînirii, în jur de patruzeci de mii de oameni *, un număr cu totul excepțional pentru vremurile acelea. Admirație a provocat ținuta demnă, serioasă a acestei mulțimi imense care a adoptat programul adunării, l-a lărgit și adîncit și a jurat să-l urmeze cu prețul vieții.

Țărănimea și-a dat seama de forța ei. Cuvintele lui Iancu : „Sîntem mulți ca și cucuruzul brazilor, sîntem mulți și tari" au găsit răsunet în inimile miilor de țărani. În rapoartele despre adunare nu s-a consemnat ce au vorbit țăranii între ei, dar atitudinea și faptele lor de după adunare dovedesc că problema robotelor, a pămînturilor cotropite și răpite de domnii de pămînt, a pădurilor ocupate de fisc și de feudali, a țăranilor fără pămînt n-au fost ocolite în consfătuirile țăranilor. Adevărul e că țăranii s-au întors de la Blaj cu o ținută mai dîrză, mai conștientă față de „domnii de pămînt" și față de dregătorii care voiau să mențină intactă vechea stăpînire. Țăranii nu mai voiau să fie robi pe pămîntul pe care tot ei l-au muncit și apărat din moși-strămoși.

În lupta aceasta, mulți țărani maghiari și sași au fost alături de țăranii români. Adunarea de la Blaj — scrie „Organul Național" al lui Cipariu — stete dintr-o mulțime de oameni din popor, nu numai români, ci și unguri și sași. După adunare, pe alocuri, țărani români și maghiari au sărbătorit împreună evenimentul. Solidaritatea de clasă a țărănimii române și maghiare se manifestă și după adunarea de la Blaj.

Poporul, în contact strîns cu intelectualii devotați cauzei române, a înțeles rostul năzuințelor exprimate de grandiosul plebiscit de la Blaj : ca românii să-și aibă ocîrmuirea și țara lor proprie, pentru a pune capăt robiei lor sociale și naționale.

Un avînt național de nedescris a cuprins mai ales intelectualitatea. Pentru întîia dată s-au întîlnit la un loc sute de intelectuali români, veniți din toate părțile Transilvaniei. Pentru întîia dată au dat cei mai mulți dintre ei mîna cu frații veniți din Moldova și Țara Românească. Pentru întîia dată fluturau steaguri naționale românești în Transilvania, demonstrînd că românii vor să fie o națiune liberă și independentă ca și celelalte națiuni, cu drepturi parafate. În urma adunării de la Blaj se strîng legăturile dintre revoluționarii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, se leagă mișcările revoluționare din cele trei țări, punîndu-se cu tărie problema unirii tuturor românilor, formarea României libere, independente.

O dovadă a influenței adunării de la Blaj o constituie documentul : „Prințipurile noastre pentru reformarea patriei", redactat cîteva zile după adunare de către patrioții moldoveni, care proclamă desființarea boierescului, împroprietărirea țăranilor, înlăturarea privilegiilor, unirea Moldovei cu Țara Românească.

Cu adunarea de la Blaj se încheie capitolul întîi al mișcărilor revoluționare române din Transilvania anului 1848. E totodată punctul de plecare al mișcării mai conștiente, mai organizate, sociale și naționale ce va urma. Românii își făuriseră un program de luptă nu numai pentru momentul istoric 1848, ci, în unele privințe, pentru toată perioada ce avea să urmeze pînă la desăvîrșirea unității naționale, înfăptuită acum cincizeci de ani, în 1918.

---

* Asupra numărului participanților în prima zi a adunării sînt multe controverse. Comisarii guberniali raportaseră cifra de 20 000, dar Bariț și alți autori români vorbesc despre 40 000—50 000 de oameni.

Islaz 48

adumarea

de pe cîmpul

reconcerării

conf. univ. dr. C. CORBU

O dimineață de iunie a anului 1848, vestitoare de zori noi, i-a hărăzit Islazului, străvechiul sat de la gura bătrînului Olt, să intre în istorie. Aici a izbucnit, în primele ore ale zilei de 9 iunie, revoluția burghezo-democratică din Țara Românească.

Declanșarea evenimentelor a fost pregătită, cu migală și înțelepciune, de un subcomitet format din Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și Alexandru Golescu (Arăpilă). În cursul lunii mai, atmosfera din țară devenise atît de încărcată, încît, în orice moment, putea să izbucnească o acțiune populară de amploare. Guvernul începuse să aibă temeri serioase. Domnitorul Bibescu a ordonat emiterea unor circulare către țărănime și armată, forțele cele mai periculoase pentru existența vechilor orînduieli — cerîndu-le să se abțină de la vreo acțiune potrivnică domniei. În pofida oricăror piedici, însă, revoluția se apropia.

În preajma începerii mișcării, conducătorii revoluționari au mers în mijlocul maselor, pregătindu-le pentru asaltul decisiv. Unii s-au dus în provincie : Prahova, Vîlcea, Islaz ; alții au mobilizat populația Bucureștiului. Pentru Islaz au fost desemnați Ion Eliade-Rădulescu și Ștefan Golescu. Ei urmau să se întîlnească cu alți revoluționari care exercitau în acele părți funcții militare sau civile. Cei doi capi revoluționari au plecat din București în seara zilei de 6 iunie. I-a condus o bucată de drum C. A. Rosetti, în trăsura lui. Apoi, întîmplarea a făcut să le iasă în cale „un prieten pe jumătate inițiat în secret", care se ducea la o moșie a sa în Romanați și i-a luat cu el. Amănuntul n-a fost lipsit de importanță, căci Eliade și Golescu au ajuns la Islaz chiar a doua zi, avînd deci răgazul cuvenit pentru pregătirea acțiunii de la 9 iunie.

Islazul s-a dovedit a fi foarte bine ales printre localitățile socotite propice izbucnirii revoluției. Aici se conta pe sprijinul unităților militare din localitate și al celor din Giurgiu, Zimnicea și Celei, comandate de ofițeri devotați revoluției — Cristian Tell, Nicolae Pleșoianu, Alexandru Racotă, membri ai Societății secrete „Frăția". De partea revoluției erau și unii dregători, în frunte cu Gheorghe Magheru, prefectul județului Romanați. Fruntașii mișcării revoluționare își întemeiau acțiunea, în bună măsură, pe sprijinul țărănimii din partea locului și din întreaga Oltenie, pe bogata ei tradiție revoluționară de împotrivire față de oprimarea boierimii, de asuprirea străină, în special

Mulțimea tumultuoasă se adună în piața satului. Sînt de față toate categoriile sociale din Islaz și împrejurimi. Grosul îl formează țărănimea, dar vin și negustori, chiar și zapciul și unii arendași. Compania a 5-a din regimentul I de infanterie, comandată de Pleșoianu, apare echipată ca pentru paradă. „În mijlocul pieței, pe o masă drept altar, strălucea Evanghelia și crucea ; douăzeci de făclii vesteau o solemnitate. Se vedea apoi un cristelnic mare, plin cu apă și care era apărat de două stindarde în culorile naționale". Steagul tricolor, care a devenit apoi simbolul unității noastre naționale, era atunci steagul revoluției. Pentru prima dată în istoria noastră, stindardul național, tricolorul, își flutura faldurile în fața poporului liber.

Preotul Radu Șapcă și alți doi preoți oficiază slujba pentru izbînda mișcării. Organizarea serviciului religios a fost o tactică a revoluționarilor menită, pe de o parte, a nu da prilej unor puteri străine să acuze participanții la revoluție de necredință, de fapte contrarii puterii pămîntești și divine și, pe de altă parte, să-i apropie și pe această cale pe țărani de mișcare. În timpul serviciului religios, preotul Șapcă ține o cuvîntare în care blestemă iobăgia, cu tot cortegiul ei de abuzuri, claca și toate nedreptățile pe care le-au suferit țăranii otomană, și de luptă pentru apărarea ființei naționale.

De îndată ce au sosit la Islaz, conducătorii revoluționari au desfășurat o activitate febrilă pentru pregătirea mișcării. În seara zilei de 7 iunie ei s-au întîlnit cu căpitanul Pleșoianu, cu maiorul Tell și cu preotul Radu Șapcă. Acesta fusese chemat de Pleșoianu printr-o scrisoare, al cărui cifru îl cunoșteau doar ei : „Vino cu crucea și evanghelia, spre a cununa mireasa (revoluția)". De teamă să nu fie descoperiți „au răspîndit vestea că la Islaz e holeră și au închis satul".

Trupele din Celei și Zimnicea au primit ordinul să se adune la Islaz în dimineața zilei de 9 iunie. În comunele din preajmă au fost trimiși emisari spre a-i mobiliza pe țărani. Un soldat al lui Pleșoianu a primit însărcinarea să ducă la București vestea că Islazul pregătește izbucnirea revoluției pentru dimineața zilei de 9 iunie.

Miercuri 9 iunie 1848 : geana de lumină ivită la orizont anunță o zi neasemuit de frumoasă și Islazul o întîmpină sărbătorește, organizînd o manifestație nemaivăzută prin partea locului.

În acea zi de răscruce aveau să se înfiripe primii pași în istoria noastră modernă.

Spînzurarea Regulamentului organic și a Arhondrologiei de către revoluționari la 1848

LIBERTÉ
EGALITÉ
FRATERNITÉ

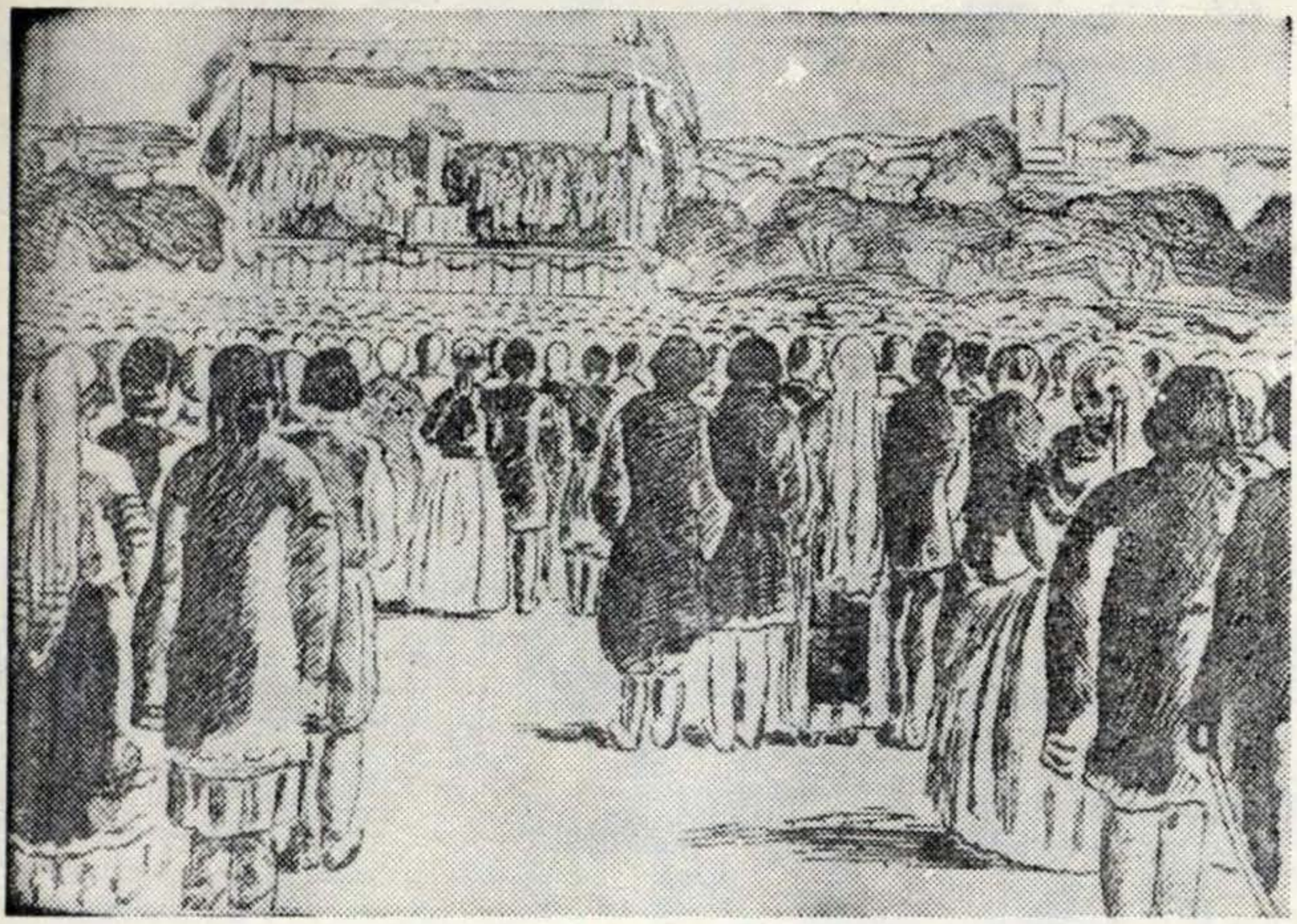

Citirea proclamației la Islaz

care moare, ca să facă să trăiască pe apăsătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile sale ; izbăvește-l de abuzul clăcei, de ticăloasa iobăgie pe care n-au cunoscut-o părinții noștri, de podvada drumurilor și a șoselelor, de aceste munci ale Faraonilor, de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea. Redă-i timpul și locul, cu cari tu ai înzestrat pe om, fă-l să se bucure de roadele muncii sale". Un istoric al revoluției de la 1848, C. Golescu-Vartic, scrie că mulțimea, ca un singur om, jură „să lucreze și să moară pentru regenerarea țării". Apoi se sfințesc steagurile, iar Eliade citește proclamația, care a constituit programul revoluției de la 1848 din Țara Românească și care a intrat în istorie sub denumirea de *Proclamația de la Islaz*. In preambulul ei, Eliade spunea : „Timpul mîntuirii noastre a venit ; poporul Român se deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului mîntuirii și își cunoaște dreptul său de Suveran. Pace vouă, pentru că vi se vestește libertate vouă ! [...] Dreptatea nu sufere a purta numai săracii sarcinile țării și bogații să fie scutiți [...] Poporul Român împarte dreptatea de o potrivă la toți și dreptatea o dă pentru toți și mai vîrtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați [...], ce au purtat toate greutățile țării, prin munca lor de atîtea veacuri au lucrat moșiile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, își cer o părticică de pămînt îndestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, părticică răscumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor [...] Claca dar, și acea infamă iobăgie se desființează, lucrarea la lucrul drumurilor se desființează, săteanul fără pămînt se face proprietar".

In mijlocul unui mare entuziasm, în strigătele mulțimii de „Trăiască România ! Trăiască constituția !" și în timp ce „lacrimile curgeau pe obrajii țăranilor adunați", se constituie Guvernul provizoriu de la Islaz, primul Guvern al revoluției din 1848 în Țara Românească.

Guvernul provizoriu format din Ion Eliade Rădulescu, Ștefan Golescu, Cristian Tell, Nicolae Pleșoianu, Radu Șapcă (Gheorghe Magheru a fost ales și el, dar, din motive tactice, nu a fost inclus pe listă), devine acum conducătorul revoluției și trece la acțiuni de sine stătătoare.

Revoluția este un fapt împlinit.

Încă în ziua de 9 iunie, înainte de a pleca spre Caracal, guvernul numește pe cîrmuitorul județului Teleorman, iar în drum spre Craiova preconizează măsuri pentru a întări revoluția. Înainte de a părăsi Islazul, Guvernul provizoriu îl însărcinează pe Magheru să plece la București și să remită domnitorului o scrisoare prin care i se cerea să sprijine revoluția. Însoțit de mulțimea care aclama Constituția și de armata strînsă la Islaz, Guvernul provizoriu pleacă spre Caracal.

Deschizător al drumului revoluției din 1848 în Țara Românească, Islazul rămîne

Gardă cetățenească la 1848

în istoria noastră ca un remarcabil moment al afirmării deziderateIor sociale și naționale fundamentale ale maselor largi populare. Islazul vestește zorii noi pentru națiunea română, care, pe calea revoluționară, se îndrepta cu pași siguri spre îndeplinirea aspirațiilor sociale ale celor mai largi pături ale societății, spre făurirea unității naționale.

Islazul a însemnat o răscruce pentru lupta revoluționară a burgheziei și a țărănimii române, a fost un eveniment hotărîtor și unul din cele mai entuziaste momente din timpul revoluției de la 1848 din Țările române. Țărănimea română, exploatată de secole, se încredința pentru prima dată că a sosit ziua eliberării sale sociale. Ascultînd cu emoție cuvîntarea preotului Șapcă și textul istoricei proclamații, miile de țărani și soldați și-au întărit speranța că vor primi pămînt, că vor scăpa de toate nedreptățile pe care le îndurau și că vor trăi vremuri mai bune.

Ecoul evenimentelor de la Islaz va dăinui totdeauna în mintea și în inima poporului român. Ele au fost slăvite în cîntările și în doinele poporului, au inspirat condeiele multor scriitori.

Elocvent și puțin cunoscut ni se pare poemul intitulat „Eroilor de la Islaz", publicat în ziarul festiv „Islaz, 9 Iunie 1848", editat de un grup de studenți în 1898, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului evenimentelor de mai sus. Îl redăm întocmai :

„Ați scris pe steagul vostru Frăție, Libertate,
Și mai presus de toate ați scris pe steag
Dreptate !
V-ați zis : de azi încolo nu va mai fi robia !
Și ați trezit din somnul de moarte România.

Eroi, avînd credința drept pavăză și armă,
Ați dat cu hotărîre semnalul de alarmă.
Ne-ați luminat cărarea pe care rătăceam...
O, vouă se cuvine iubirea unui neam !

Crezînd în visul vostru, cu lacrimi pe obraz,
Sătenii vă urmară pornind de la Islaz.
Căci voi mergeați, la luptă, pe un drum atît de greu,
În numele dreptății și al lui Dumnezeu !

Din calea voastră-nlături s-au dat asupritorii ;
S-au risipit ca, vara, după furtună, norii...
Ați triumfat, căci scopul ce-l urmăreați era
Prea sfînt, ca să vă poată dușmanii-mpiedeca.

Azi visul vostru de aur e o realitate ;
Am cîștigat deplina și sfînta libertate.
Copiii României azi mîndri sînt de voi ;
Vă bine-cuvîntează, sărbătoriți eroi !

Dormiți, măreațe umbre-n al vostru veșnic somn,
În liniște ; căci dreptul acum ne este domn.
Dormiți, dormiți în pace ! Peste țărîna voastră,
Pluti-va totdauna recunoștința noastră".

Sămînța aruncată într-o dimineață însorită de iunie a anului 1848, pe Cîmpul de la Islaz, ca și cele sădite în Moldova și în Transilvania, vestind apropierea momentului unității naționale a neamului, au încolțit și au rodit triumfuri noi în lupta generațiilor care au întemeiat România de azi.

Lucreţiu Pătrăşcanu

Iunie 1931. Cercurile largi ale opiniei publice, lumea politică înregistrau un eveniment unic în analele vieţii parlamentare din România : alegerea ca deputaţi a cinci reprezentanţi ai Blocului Muncitoresc-Ţărănesc, organizaţie democratică de masă care-şi desfăşura activitatea sub îndrumarea P.C.R. Succesul Blocului era cu atît mai semnificativ, cu cît era obţinut în condiţiile terorii, ale ilegalităţii, în care activau comuniştii, ale furtului de urne în alegerile parlamentare.

Astfel, pentru prima dată în istoria politică a ţării, reprezentanţii cei mai autentici ai maselor, comuniştii, căpătau posibilitatea să folosească tribuna Parlamentului în interesul celor exploataţi şi oprimaţi, împotriva claselor dominante. Cei cinci deputaţi ai B.M.Ţ. — L. Pătrăşcanu, I. Aladar, D. Ştefan, M. Samuil şi C. Obrad — nu puteau să imprime, desigur, alt curs vieţii parlamentare, nici să modifice raportul de forţe din acest for sau să determine adoptarea unor măsuri care ar fi contravenit orientării majorităţii burghezo-moşiereşti.

Alegerea celor cinci deputaţi ai Blocului Muncitoresc-Ţărănesc a produs o vie îngrijorare tuturor grupărilor burghezo-moşiereşti, care încă înainte de deschiderea primei sesiuni a Parlamentului s-au hotărît să recurgă la orice mijloace pentru a scăpa de coşmarul prezenţei comuniştilor în incinta înaltului for. Încălcînd legile şi normele în vigoare, reprezentanţii claselor dominante au invalidat în bloc mandatele B.M.Ţ. pe baza unor plăsmuiri poliţieneşti.

În aceste condiţii, deputaţii Blocului n-au putut participa decît la primele şedinţe parlamentare, consacrate validării alegerilor. Ei au fost supuşi tot timpul unor nemaipomenite presiuni, au fost bruscaţi şi tîrîţi jos de la tribună ; cuvîntările lor au fost mereu întrerupte, ţinîndu-se într-un vacarm de nedescris, în urletele înverşunate ale deputaţilor reacţionari, îndeosebi ale exponenţilor extremei drepte, fasciste.

În scurta lor prezenţă în Parlament, deputaţii B.M.Ţ. au expus curajos punctul de vedere al maselor muncitoare pe care le reprezentau, dezvăluind racilele regimului antipopular al claselor dominante. Exprimînd încrederea comuniştilor în triumful idealurilor de dreptate socială şi naţională a maselor muncitoare, Lucreţiu Pătrăşcanu s-a ridicat cu demnitate în apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice. Cuvîntările lui sînt străbătute de la un capăt la altul de încredere în triumful cauzei căreia îşi consacrase viaţa. El a răspuns atacurilor şi invectivelor prin sublinierea unor realităţi pe care nimeni nu le putea nega, demascînd totala lipsă de temei a pretextelor invocate de cercurile reacţionare pentru invalidarea mandatelor Blocului.

Fragmentele reproduse mai jos pun în lumină un moment mai puţin cunoscut cititorilor noştri din viaţa şi activitatea eminentului fiu al poporului român, Lucreţiu Pătrăşcanu.

1931

deputat în parlament

Din dezbaterile Adunării deputaților — iunie 1931

Lucrețiu Pătrășcanu : Cer cuvîntul.

A. C. Cuza, președintele de vîrstă : Aveți cuvîntul.

Lucrețiu Pătrășcanu : D-le președinte, d-lor deputați,

Se cere invalidarea alegerilor de la Satu-Mare, adică scoaterea listei Blocului Muncitoresc din alegeri și aceasta pentru un manifest, care este în mod sigur opera Siguranței și a guvernului. (Întreruperi pe băncile majorității.)

Voci de pe băncile majorității : Cum sigur ? Rușine ! (Zgomot.)

Lucrețiu Pătrășcanu : O să vă arăt de ce D-lor deputați, pentru parolele noastre de luptă, fiți siguri că nu ne e rușine nici în fața Parlamentului, nici în fața muncitorimii. Dar numai cine nu știe, cine habar n-are de mișcarea muncitorească, poate să-și închipuie în mod serios că într-un manifest electoral se poate veni cu asemenea lucruri : „Prin foc, arme, bombe sau orice alte mijloace, trebuie să răsturnăm ordinea socială!"

Se știe că mișcarea comunistă tinde la înlăturarea ordinii sociale actuale, dar aceasta o face prin mișcări de mase organizate, nu prin bombe, atentate și foc. Cei ce cred că vrem s-o facem prin bombe și atentate individuale, habar n-au de mișcarea comunistă. De aceea zic : acest manifest este opera Siguranței sau a d-lui Argetoianu direct. (Întreruperi, protestări pe băncile majorității.)

Prin urmare, dacă într-adevăr se cere invalidarea alegerii pe baza acestui manifest, se vede că aceasta este o manoperă — foarte puțin dibace și foarte cunoscută — a Siguranței. Am înțelege să se ceară invalidarea

LUCREȚIU PATRAȘCANU

și stricarea alegerii de la Satu-Mare. Dar pentru ce ? Pentru că acolo, la granița țării, cum a spus antevorbitorul ⋆ meu, a fost o teroare ca în puține alte județe ale țării. Și cînd îndrăznește antevorbitorul să vorbească de asistenții noștri desculți și dezbrăcați ⋆⋆, aflați atunci că toți asistenții noștri au fost arestați și că nu s-a lăsat libertate alegerilor la Satu-Mare, ca și în toată țara, sub președinția „apostolului neamului".

Lucrețiu Pătrășcanu : Nu ne lăsați nici măcar să vorbim în această Cameră. Aceasta este o dovadă de ce atitudine înțelegeți să luați atunci cînd vrem să apărăm un singur punct de vedere. Dar acesta este al muncitorimii și al țărănimii sărace. (Întreruperi pe băncile majorității.)

S-a făcut o contestație la alegerile de la Bihor și felul în care s-a făcut arată că se urmărește o invalidare în bloc a aleșilor Blocului Muncitoresc și de aceea vă legați de un pretext. (Zgomot.) Nu e însă nimeni așa de naiv în această țară ca să-și închipuie că acum cînd se discută invalidarea

⋆ N. Constantinescu-Bordeni.

⋆⋆ Se referă la delegații B.M.T. la secțiile de votare.

noastră, se discută o chestie juridică. Nu este nici un muncitor, din cei 150 mii cari ne-au votat, ca să creadă acest lucru și nici din milioanele de votanți. Ei știu că aceasta este o chestiune politică. [...]

Nu recunoaștem și nu sîntem apologeții legilor și legalității burgheze. D-voastră însă faceți dovada că atunci cînd este vorba de interesele clasei stăpînitoare, vă bateți joc de legi și foarte bine faceți, fiindcă, bătîndu-vă, pe față, joc de ele, atunci și muncitorii și țăranii, împotriva cărora sînt făcute acestea au să-și bată și mai tare joc de ele.

●

Lucrețiu Pătrășcanu : Cer cuvîntul pentru Timiș-Torontal.

Domnilor, la alegerea de la Timiș-Torontal s-au făcut două contestații. Mă voi referi la a doua contestație, rămînînd ca la urmă, în cîteva cuvinte, să răspund și la prima, făcută împotriva listei noastre.

Făcînd contestație împotriva felului cum s-a făcut alegerea la Timiș-Torontal, țin de la început să declar că nu vrem să apărăm nici demnitatea acestui parlament ieșit din pumnii jandarmilor d-lui Argetoianu *, nici instituțiunea în sine. Pentru că noi înțelegem că un parlament burghez, chiar altfel ales de cum a fost acesta, nu poate veni decît în contrazicere flagrantă cu interesele pe care noi le reprezentăm în acest parlament, cu interesele muncitorimii. Parlamentul burghez s-a dovedit totdeauna a fi numai un instrument de desavuare împotriva maselor.

Voci (de pe băncile majorității). Ce mai cauți aici atunci ?

Lucrețiu Pătrășcanu : Eu țin să spun următoarele : la Timiș-Torontal, ca pretutindeni în țară, am fost singura organizație care nu am putut scoate un singur manifest, n-am putut ține o întrunire, care n-am putut avea un asistent la un local de vot.

Istrate Micescu ** **:** Foarte bine !

Lucrețiu Pătrășcanu : Spuneți foarte bine, d-le Micescu ?

Anton Chemale : Totuși sute de mii de manifeste au fost împărțite peste tot.

Lucrețiu Pătrășcanu : Ați spus foarte bine ? Aveți curajul să o spuneți tare. Căci să se știe în întreaga țară că toate forțele aparatului de stat au fost mobilizate împotriva noastră.

Istrate Micescu : Foarte bine !

Lucrețiu Pătrășcanu : Foarte bine, spuneți-o, pentru ca astfel să se termine cu neadevărul patent că ați făcut alegeri libere. (Zgomot, întreruperi.)

Istrate Micescu : Pentru protecția sistemului d-voastră de idei și pentru a vă menaja consecvența în logica acestor idei. (Aplauze pe băncile majorității.)

Lucrețiu Pătrășcanu : Numai că consecvența aceasta nu este numai a noastră, ci a tuturor zecilor de mii de muncitori care ne-au votat și a milioanelor cari nu ne-au votat tocmai pentru că ele cred încă în consecvența d-voastră și d-voastră faceți și prin aceasta dovada simplă că consecvența d-voastră nu duce decît la urgia unor alegeri ca acestea și la pumnul jandarmului. Cu acestea noi sîntem perfect mulțumiți. Pentru că nu puteți distruge mai bine așa-zisa legalitate a clasei stăpînitoare decît cum ați făcut-o singuri. Și astfel ne faceți un bun serviciu cauzei susținută de noi.

●

Lucrețiu Pătrășcanu : Nimeni nu se înșală că, atunci cînd se cere invalidarea noastră, aceasta se face pentru motive politice bine definite. S-au încercat toate mijloacele cu putință, puse la dispoziția Ministerului de Interne, ca să facă imposibilă intrarea noastră în parlament. S-au întrebuințat toate mijloacele de violență împotriva noastră.

●

Lucrețiu Pătrășcanu : Puteți valida sau nu mandatele noastre. Cînd discutați această chestie, să nu vă faceți însă iluzia că validarea sau invalidarea schimbă cursul luptei de clasă în România. Noi sîntem aici în numele unui curent cu rădăcini adînci în mase și, validîndu-ne sau invalidîndu-ne, nu veți atinge cu o fărîmă acest curent popular de masă.

★ Ministru de interne în perioada respectivă.

★★ Politician reacționar, a devenit membru al Partidului Național Creștin și ministru în guvernul Goga-Cuza.

„Monitorul oficial", partea a III-a (dezbateri parlamentare), nr. 1,4 și 6 din 18, 22, și 24 iunie 1931.

Text pregătit pentru tipar de M. ȘTEFAN

DE VORBĂ CU L. PĂTRĂȘCANU*

ION BIBERI

Cuprinderea într-o imagine unitară a unui om sau a unui destin ne conduce în genere la o reprezentare mentală sinuoasă, rău legată, plină de nesiguranță. Linia unei existențe este prea adesea șovăielnică, oprită în poticniri și discontinuități. Conversiunea, criza de conștiință, inconsecvența, oportunismul sau iluminarea frîng devenirea regulată a vieții.

Viața d-lui Lucrețiu Pătrășcanu reprezintă o negație a acestei evoluții în zigzag. Curba devenirii sale este constant și regulat suitoare. Devierile aberante lipsesc. Crizele de conștiință, începînd cu adolescența, se înscriu, toate, pe călăuzirea aceleiași atitudini spirituale. Evoluția nu se face prin devieri și corectări succesive de poziții, ci prin împlinire, prin adînciri treptate. Faptul nu exclude dramatismul, pateticul interior, dar circumscrie problematica sufletească într-un cadru bine statornicit, fără neprevăzut. Poziția nu înlătură, desigur, aventura interioară, riscul și viața primejdioasă ; dimpotrivă, le implică structural, dar înlătură cu hotărîre gratuitatea. Omul merge către liberare proprie și, prin aceasta, către o liberare a celorlalți. Conștiința de sine implică abnegație, luptă, apostolat. Consecvența, unitatea, sinceritatea interioară presupun o atitudine fermă, un luptător.

Se încheagă astfel o formație sufletească bine articulată. Între unitatea de configurație a vieții și structura armăturii doctrinale a poziției pe tărîm practic se afirmă o condiționare de adîncime. Consecvența dobîndește astfel o semnificație etică : un om de luptă trebuie să fie un om de convingeri hotărîte, granitice. Pirueta și diletantismul, cochetăria și trecerea meteorică prin poziții deosebite sau chiar opuse apar ca mărturii de neseriozitate și netemeinicie. Străin de oscilație și calcul, dăruindu-se de la începutul vieții sale conștiente aceleiași idei, dl. Lucrețiu Pătrășcanu este un om întreg. Cuvîntul acesta își capătă toată valoarea și gravitatea, nu numai prin referință la țara noastră, dar și pe un portativ de valori mai larg. Faptul acesta trebuie să fie prezent în conștiințe.

Apropierea d-lui Pătrășcanu poate fi plină de nedumeriri pentru un om neprevenit. Vizitatorul se poate aștepta să întîlnească un om construit din asperități, inflexibil și inconfortabil, autoritar, ferm și cu luciri metalice în privire. Întîlnește însă un moldovean cu vorbire catifelată și politeți, cu ochi albaștri, fără mirări și naivități, desigur, dar, în răstimpuri, cu adumbriri și lunecare dincolo de lucrurile din jur. Aderența omului la lucruri este puternică, adezivă, dar cu putință de evadare prin poarta visului. Concretul, spiritul practic și viziunea precisă a lucrurilor, care se trădează prin privirea directă și conturul hotărît al gîndului, sînt întregite astfel de prelungiri sufletești. Realitatea imediată nu absoarbe ; ea se lasă călăuzită de simetria ideală a gîndului. Omul o adîncește, o cuprinde, dar nu o acceptă ca atare, ci îi impune forme, îi imprimă direcții. Visul nu se destramă inconsistent, fără urmări, ci prilejuiește direcții noi de viață, idealuri. Aici vedem resortul sufletesc de adîncime al d-lui Pătrășcanu : în putința de a se pune în slujba unui ideal, postulat mental, dar cu răsfrîngere în viața practică. Dl. Pătrășcanu nu-și trăiește visul, interior, ci și-l transpune pe plan concret. Activitatea lui politică se află în prelungirea unei călăuziri mentale. Se creează astfel un stil de viață unitar.

Visul este îmbinat însă cu omenia. Temeiul adînc al omului trebuieşte căutat aci : în dragostea imensă pentru aproape, în nevoia sufletească de a-l ști în afara suferinței. Revoluționarul este un om care se dăruiește, în nădejdea că va asigura astfel semenului său o liberare. Orice acțiune a sa va fi deci un act de sinceritate. Viața lăuntrică se reduce în esență la o vibrație de omenie, de înțelegere și dragoste.

Călăuzire

Sînt probleme care, deși larg și repetat dezbătute, nu vor fi niciodată istovite și nu-și vor pierde niciodată interesul, mai ales pentru anumite categorii de oameni. Viața și caracterele sufletești ale adolescenței fac parte dintre acestea. Convorbirea cu dl. Lucrețiu Pătrășcanu începe cu o atare discuție generală.

— ... am socotit astfel totdeauna, îmi termin gîndul, că epoca adolescenței, prin crizele ei revelatoare și febra ei deschizătoare de orizonturi este hotă-

---

* Din volumul „Lumea de mîine", culegere de interviuri, Editura „Forum", 1945.

rîtoare pentru o formație sufletească.

— Este și credința mea, surîde dl. Lucrețiu Pătrășcanu. **Îmi aduc deci aminte cu emoție de toate experiențele sufletești și de toate lecturile acestei epoci. Ce prospețime de impresii are această vîrstă și cu ce puternice elanuri însuflețește ființa! Îmi amintesc mai ales de lecturile pasionate ale acestor ani, cînd mi s-a deschis, prin mijlocirea operelor lui Sadoveanu, Caragiale, Brătescu-Voinești și a literaturii sămănătoriste pasiunea pentru viața și fenomenul românesc. N-aș putea spune că aceste lecturi m-au înrîurit fundamental, dar ele au contribuit la trezirea interesului pentru tot ce aparține poporului nostru.**

Dar cărțile care au deschis o zare largă formației mele au aparținut literaturii ruse. Am început aceste lecturi pe la 14—15 ani, cînd am cunoscut pe Dostoievski și Turgheniev și cînd m-am inițiat în problematica lui Tolstoi. Sonata Kreutzer m-a pasionat cu deosebire, dar epoca aceasta nu a fost durabilă. O altă perspectivă avea să-mi deschidă operele consacrate mișcării generoase ale revoluționarilor ruși ai anilor 1860—1880. Am cunoscut în această epocă o adevărată pasiune pentru cartea care avea să-mi hotărască de un întreg stil de viață, cu care m-am identificat mai apoi. Vreau să vorbesc despre lucrarea lui Stepniak, La Russie souterraine. Autorul semna astfel, cu numele conspirativ pe care îl avusese în mișcarea narodnicilor, a revoluționarilor ruși de la sfîrșitul secolului trecut.

Era o carte plină de eroism simplu și adevărat, fără retorică și panaș, fără caracter romanțios, dar fără banalitate.

— Cartea nu a fost publicată și în românește sub alt nume de autor și tradusă, pe cît îmi amintesc, de Gailov? Am citit la rîndu-mi un roman din viața „inteligheniței" ruse, a studenților care îndreptat către sate, pentru a răspîndi printre mujici cultura și cunoștințele medicale.

— N-as putea spune. Sigur e însă că această mișcare idealistă și dezinteresată a însemnat poate unul dintre momentele cele mai înalte ale istoriei veacului trecut.

— A fost o nevoie de dăruire si generozitate caracteristică adolescenței și spiritului rus. Turgheniev împreună cu alți autori au descris-o, de asemenea, în operele lor.

— A fost o școală a renunțării și sacrificiului individual, în beneficiul celor umili și exploatați. Se poate înțelege influența pe care a avut-o o carte descriind o atare mișcare, asupra unui adolescent.

Cartea lui Stepniak a fost urmată de o alta: Ce-i de făcut? a lui Cernîșevski, în traducerea românească a lui Mușoiu.

— În modesta, dar eroica editură a Ideii. Socotesc, domnule Pătrășcanu, că împărtășiți convingerea mea, că niciodată nu se va cinsti îndestul meritul acestui idealist sărac, care și-a închinat viața unui apostolat de fiecare zi.

— Petru* Mușoiu a fost, în adevăr, o figură a intelectualității românești. Dar să revin. Literatura rusă revoluționară, deși nihilistă, prin negarea principiului social, m-a influențat puternic, dar nu în acest sens, ci prin partea ei pozitivă.

Viața nouă

În perioada aceasta a lecturilor umanitariste și revoluționare a izbucnit revoluția rusă din februarie. Aveam 16 ani. Mi s-a deschis o nouă zare și am înțeles că o nouă epocă începe în istorie. Am început să urmăresc cu pasiune nețărmurită cele ce se petreceau. Revoluția din Octombrie m-a entuziasmat și mai mult. Am trăit atunci sentimente foarte complexe: de efervescență, dar și de părere de rău că nu sînt destul de în vîrstă pentru a lua parte activă la această epopee, care începea să se desfășoare sub ochii mei. Da, acesta este sentimentul intim pe care l-am trăit, așteptînd ca mișcarea revoluționară să-și întindă iradierea în lume: regretul că eram prea tînăr. Aveam convingerea că toate problemele sociale, politice și morale ale omenirii sînt rezolvate și că perioada luptelor eroice pentru dreptate și adevăr, pentru soarta celor mulți, s-a terminat. Aceasta era, de fapt, tîlcul regretului meu.

Întorcîndu-mă acum, cu 27 ani în urmă, am oarecare îngăduință pentru aceste regrete și nu pot spune că viața m-a ținut departe de o luptă aprigă și desigur dramatică pentru idealurile primei mele tinereți. Toate aceste frămîntări și luări de poziții erau atitudinile unui copil singuratic. Am fost totdeauna un copil retras, dacă pot spune, întors spre sine.

Popasuri, în timp

— N-ați vrea să evocați momente din copilărie, ilustrative pentru aceste trăsături sufletești?

Dl. Pătrășcanu se oprește un moment. Își schimbă poziția și privește îndelung în direcția unei imagini, așezată pe o mobilă și reprezentînd pe scriitorul D. D. Pătrășcanu. Apoi, într-un tîrziu:

— Iată. E un lucru depărtat; dar pe care îl socotesc semnificativ. Aveam șapte ani, cînd am avut o adevărată criză religioasă. Toi

* Evidentă eroare de tipar pentru Panait.

cenaclul Vieții Românești, Ibrăileanu, Stere, Hogaș, Octav Botez, împreună cu tatăl meu, petreceau verile la Mănăstirea Neamțului. Drumul la mănăstire a fost pentru copilăria mea, ani de-a rîndul, obiect de mari încîntări. Așteptam tot anul momentul cînd mă voi afla lîngă apa Nemțișorului, la poalele Vovideniei, în umbra pădurilor de sub Pleșu, nume care mă emoționează și acum, prin rezonanțele lor.

Am trăit atunci un moment de criză religioasă. Mă duceam de trei ori pe zi la biserică ; la un moment dat cunoșteam pe dinafară o parte din slujbă. Dar criza n-a ținut mult și am părăsit idealul de... călugărie.

Voi evoca însă un alt moment și mai îndepărtat. Tatăl meu era profesor de istorie la Bacău. Aveam atunci pentru această profesie o adevărată venerație. Să înveți pe alții, să apari singur în fața unei clase, să o stăpînești erau lucruri de mare prestigiu. Apoi tatăl meu era dedicat școlii, unde, după cum se știe, a desfășurat o activitate din cele mai rodnice. Toate acestea mă exaltau. Din spirit de imitație și din admirație pentru meseria de profesor, mă închipuiam, către vîrsta de cinci ani, dînd lecții unor elevi imaginari. Mă retrăgeam sub nucul grădinii casei noastre și acolo, în singurătate, dădeam explicații, făceam lecții și, de bună seamă, eram mîhnit cînd elevii mei nu-și pregăteau lecțiile...

— E o formă de vis treaz, obișnuită copiilor imaginativi și înzestrați cu o puternică emotivitate.

— Tot către această epocă aveam simpatii istorice. Eram îndrăgostit de imaginea lui Ștefan cel Mare. Hotărîsem chiar că „atunci cînd voi fi mare" să-mi schimb numele în acela de Ștefan.

Dar să ne întoarcem la anii înfiripării spirituale.

Formația luptătorului

Îți presimt întrebarea : Cum se explică faptul că revoluția rusă, literatura umanitaristă și fenomenul social au avut asupra mea un efect atît de puternic ?

Reminiscențele destul de vagi, de altminteri, ale activității socialiste a tatălui meu m-au înrîurit foarte puțin, cu atît mai mult, cu cît socialismul acesta din care făcuse parte Morțun, Nădejde, Ibrăileanu și alții se irosise și cu cît în timpul copilăriei mele tatăl meu devenise liberal, ba chiar deputat liberal.

Nu a fost nici rezultatul unei educații în acest sens. Tatăl meu nu a căutat să intre în acest proces, delicat între toate, a formației unui adolescent. Mi-a respectat gîndul. Dar trebuie să subliniez că am datorat mult tatălui meu și atmosferei familiale, deși prin înrîuriri negative : lipsa oricărei atmosfere patriotarde și șovine, a oricărei influențe antisemite și religioase. A fi patriot, în sensul rău al cuvîntului, sau a fi antisemit, toate acestea erau repudiate în casa noastră, atît în conversațiile zilnice, cît și în observațiile trecătoare. Se crease astfel un stil de viață în care m-am format. Această libertate și acest respect pentru ființa copilului, ca și lipsa datelor false și a prejudecăților sociale, cred că au pregătit dezvoltarea caracterului meu, contribuind la formarea a ceea ce am devenit mai tîrziu : un luptător.

— Iertați-mi întîmpinarea. Toate aceste date și ambianțe au pregătit un climat sufletesc, o conformație, mai degrabă ideologică. Luptătorul ce sînteți a presupus însă experiențe personale, tumult și uneori căderi, înfrîngeri. V-aș fi recunoscător dacă ați evoca cîteva întîmplări, prin care să se întrevadă această dezvoltare a ființei dv. spirituale, în funcție de evenimente. Mă gîndesc la cuvîntul lui Goethe, care afirma că un caracter se formează totdeauna în frămîntarea lumii, „in dem Strom der Welt".

— Mă pregăteam tocmai să ajung aci. Dacă privesc înapoi, și-mi refac mental viața, înțeleg că a trebuit să devin luptător și încă foarte de timpuriu. Încă din liceu, ceea ce se numea pe atunci „infama reacțiune" m-a lovit și m-a lovit puternic. E drept însă că nu a fost o lovitură venită din senin, ci un răspuns la o atitudine a mea, foarte răspicată.

Eram în clasa VII, la începutul anului. Se terminase războiul. Încă de atunci începuseră mișcări antisemite în București. Am asistat odată în clasă la un spectacol dureros : colegii mei creștini au început să lovească pe cei evrei, cu care împărtășiseră totuși pe aceleași bănci, timp de mulți ani, binefacerile cărții. Spectacolul m-a depășit. Am reacționat violent. Nu puteam accepta această ticăloșie, care ne degrada pe toți și care ne împărțea clasa în două categorii : în tirani și în victime.

Am luat deci atitudine. Ca totdeauna, mai tîrziu, în viață. Nu puteam rămîne pasiv.

Faptele au făcut vîlvă. S-a făcut o anchetă. Am fost ascultat. Atunci, hotărît, fără re-

ticențe, fără șovăieli, am arătat pe vinovați : pe directorul liceului, un oarecare Ionescu-Barbă, și pe subdirector, un domn Georgescu, profesor de gimnastică. I-am acuzat fățiș, sigur de dreptatea mea.

Atitudinea mi-a creat dușmănii, atît printre profesori, cît și printre camarazi. Puțin îmi păsa. Eram împăcat sufletește. Luasem atitudinea cea dreaptă.

A urmat apoi evenimentul de la 13 Decembrie 1918. Muncitorii au fost împușcați în Piața Teatrului. Nu aveam pe acea vreme nici un fel de contact cu mișcarea socialistă, care se ridica atunci, puternică. Priveam lucrurile de la distanță. Dar faptul m-a impresionat puternic.

A doua zi, în discuțiile pe care le-am avut în clasă, am luat firește partea muncitorilor. „Huliganii", directorul și subdirectorul au găsit momentul să-și plătească polița. Bănuiești urmarea : am fost denunțat conferinței profesorale ca partizan al ideilor socialiste, am fost acuzat că fac politică în școală. S-a cerut eliminarea mea din toate școlile statului și pentru totdeauna. Lupta în conferință a fost dramatică. S-au făcut presiuni asupra profesorilor, au intervenit și elemente străine de fapt. Rezultatul, ca prea adesea în viață, a fost o tranzacție : o detestabilă soluție mijlocie ! Ah, o declar cu hotărîre : am respins totdeauna linia de mijloc, atitudinea molîe și călduță ! Am fost eliminat pe timp de un an din toate școlile, cu drept de examen. Lovitura era desigur grea, pentru sensibilitatea mea adolescentă, dar mărturisesc că nu am fost o singură clipă descurajat.

Bucuria de a servi

— Încerc să cumpănesc psihologic urmările acestei întîmplări. Le bănuiesc hotărîtoare. Greșesc dacă socotesc acest fapt ca începutul carierii dv. de luptător ?

— Cred că această întîmplare a contribuit la încadrarea mea în mișcarea muncitorească. Era la începutul anului 1919. Am început să frecventez sediul din strada Sf. Ionică, dar înscris ca membru al mișcării nu am devenit decît în octombrie 1919, adică în momentul cînd am devenit student.

M-am situat imediat în vechiul partid unitar socialist, la stînga — în fracția comunistă. De atunci am rămas membru al mișcării muncitorești. Au fost ani de multă suferință și lupte grele, înfrîngînd lungi perioade de teroare. Am rămas însă neclintit, pe aceeași poziție. N-am făcut compromisuri — nici atunci, nici mai tîrziu. Am avut totdeauna dispreț pentru formulele tranzacționale.

— Traiectoria existenței dv. se arcuiește unitar, armonios. E o împlinire progresivă, o desfășurare lineară. Nu descoperim aci schimbări de orientare, șovăieli. Premisele puse de adolescență capătă întregire, amplificare, pînă la concluziile lor firești.

— Activitatea mea de mai tîrziu s-a urmărit în prelungirea aceleiași direcții ideologice, ca o împlinire pe tărîm practic. Anii universității au împletit studiul cu activitatea, în cadrul mișcării comuniste. Între 1920—1922, cînd partidul nostru era încă partid legal, am lucrat cu rîvnă. Către sfîrșitul anului 1921, cînd cea mai mare parte dintre conducătorii partidului erau arestați, am scos împreună cu patru tovarăși tineri ziarul **Tineretul socialist**. Unii din aceștia, ca d-nii Popescu-Doreanu și Ștefan Teodorescu mai lucrează și astăzi. În jurul acestei gazete tinerești s-au grupat primele cadre comuniste și de fapt s-a format partidul comunist legal, cîteva luni mai tîrziu. Am lucrat la această gazetă cu aceeași pasiune pe care am pus-o în toate faptele vieții, pentru lucrurile în care am crezut. Cîteva luni mai tîrziu am făcut să apară ziarul **Socialismul**, ca organ al partidului comunist. Ziarul apărea în două pagini, în tipografia de azi a **Timpului**. Timp de trei luni, împreună cu un singur tovarăș, am redactat, am paginat și am corectat gazeta, zi cu zi, noapte cu noapte.

A fost o perioadă de muncă stăruitoare, această cheltuire entuziastă de energie și tinerețe. Cînd, după amnistie, șefii mișcării au ieșit din închisoare, lucrurile s-au îmbunătățit, dar devenisem „militant încercat". Aveam atunci 21 de ani.

Orizonturi

— Dăruirea aceasta totală v-a îmbogățit sufletește, ca experiență. Dar — lectura studiilor pe care le-ați scris o dovedește — ați urmărit paralel cercetările teoretice și v-ați împărtășit cu aceeași pasiune din „viciul acesta nepedepsit : lectura".

— Îmi dădeam seama de insuficiențele culturii mele. Eram impresionat și de lozinca timpului : cine nu știe nemțește nu poate deveni un bun marxist. Aveam deci o singură năzuință : să plec în Germania, să învăț bine limba, să adîncesc doctrina, să iau

parte la mișcarea comunistă de acolo. Am luat deci licența în București, cu elogiile comisiei, spre marea surprindere a tatălui meu, care mă credea deja ratat. Pentru mine faptul a fost un simplu episod.

În Germania am făcut studii de economie politică, filozofie și statistică. Înainte de plecare, am trăit un alt moment : În octombrie 1922 am plecat pentru prima oară la Moscova la al IV-lea Congres al Cominternului. Acolo am văzut și am ascultat pe Lenin și am trăit din plin atmosfera Marii Revoluții.

Nu pot evoca fără emoție această călătorie : fiecare pas pe care îl făceam în acest oraș era hotărîtor, vorbea minții și simțirii mele, îmi cimenta adînc cursul vieții. Mă gîndesc adeseaori la proiectul de a-mi scrie memoriile și a fixa pe hîrtie impresiile mele tinerești, culese la Moscova. Îmi amîn gîndul acesta pentru mai tîrziu — de ce să nu o spun? — pentru anii bătrîneții...

Era la sfîrșitul războiului civil, dar Moscova și oamenii păstrau încă atmosfera de tensiune dramatică și măreția de pe timpul Revoluției din 1917.

— Ați plecat apoi în Germania, la Leipzig, unde v-ați luat doctoratul, dacă sînt bine informat, în 1925. Care au fost profesorii cu care v-ați simțit afinități de gînd?

— Profesorii nu mi-au prilejuit simpatii. Erau șovini și reacționari, cu excepția lui Hans Driesch, figură blîndă și îngăduitoare. Amintirea examenului de istoria filozofiei este plină de căldură... Driesch era un gînditor puternic și un suflet delicat. Sub naziști i s-a luat catedra. A murit curînd după aceea. În Germania am făcut parte din mișcarea muncitorească, ca membru al partidului, ceea ce nu m-a împiedicat să-mi continui studiile.

Închisorile mele

— Domnule Pătrășcanu, un capitol important al Memoriilor dv. ar putea fi orînduit sub titlul cărții lui Silvio Pellico...

— Prima închisoare am făcut-o la Jilava în 1924. Eram în vacanță, venit din Germania. N-am stat mult, dar n-am ieșit de acolo decît în urma unei greve a foamei de 21 de zile, dintre care ultimele cinci zile au fost și de grevă a setei. De la închisoare am trecut deci la spital, cu un început de uremie. Pe atunci, atare evenimente impresionau. Mai tîrziu, lumea s-a obișnuit sau s-a blazat, dar atunci opinia publică era emoționată. Bătrînul Costa-Foru ne-a vizitat în închisoare. M-a găsit pe patul de scîndură, livid, cu privirea lucioasă, febrilă. A publicat un articol răsunător. Am fost dus împreună cu Sașa Dobrogeanu-Gherea, care și el se afla în greva setei, la Spitalul militar. Am fost puși într-o cameră cu patru nebuni, bolnavi de paralizie generală. Simplu act de perversitate sau act de răzbunare? N-aș putea spune. Dar motivul invocat era, fără îndoială, puternic : din tot spitalul, camera aceea era singura care avea gratii la fereastră. În adevăr, după trei săptămîni de greva foamei și cinci zile de greva setei primejdia evadării era iminentă...

De altminteri, am peregrinat prin multe închisori. Am cunoscut beciurile Prefecturii poliției, adevărate camere de tortură ale Siguranței.

— Iertați-mi întrebarea : ați suferit violențe corporale?

Dl. Lucrețiu Pătrășcanu mă privește limpede, fără să clipească :

— **O singură dată.**

Dl. Pătrășcanu se oprește. Tăcerea cade între noi, materială. Nu insist. Vorbitorul își reia firul.

— Am fost la Văcărești, la Jilava ; am cunoscut închisoarea de la Brașov, lagărele de la Miercurea Ciucului și Tg. Jiu, domiciliul forțat de la Poiana Țapului.

Toate aceste episoade nu făceau decît să întărească spiritul meu combativ și credința fermă în pozițiile pe care mă aflam. Erăm prea adînc ancorat pe aceste tărîmuri, pentru ca să pot fi zdruncinat prin acte de teroare și coercițiune.

Elaborarea doctrinei

— Această confesiune dramatică, pe care mi-ați făcut cinstea de a mi-o împărtăși, nu reprezintă decît o față a vieții dv. Nu putem năzui, desigur, către sinteze definitive, Am putea încerca însă bilanțuri provizorii, deși parțiale. Putem renunța și la amănunțirea activității dv. politice, împletită atît de strîns cu ultimele evenimente ale istoriei țării noastre, mai ales că această activitate este în plină desfășurare. Popasul, chiar sub formă de etapă, ar fi prematur. Îngăduiți-mi să vă solicit luarea aminte către substanța gîndirii dv., care a alcă-

tuit de altminteri o teoretizare, o armătură ideologică a poziției dv. militante. De fapt, rezultatele acestei activități au fost consemnate în cărțile pe care le-ați dat la iveală în ultimul an. Vom putea ajunge astfel la termenul convorbirii : structura lumii de mîine.

— Trebuie să subliniez că de cîțiva ani, înainte de a intra în domiciliul obligatoriu, am început să studiez cu pasiune fenomenul românesc sub toate aspectele sale. E ușor să scrii o carte despre creditul din Franța sau despre cooperativele din Danemarca, de pildă. Ai la îndemînă o literatură bogată ; punctele de vedere sînt bine precizate. Dar cu totul e alta situația asupra elementului autohton. În lipsa unor studii pregătitoare asupra structurii vieții societății românești în spirit marxist, am simțit nevoia de limpezire sufletească, de a cerceta personal viața românească. Mi-am concentrat preocupările mele imediat ce am avut un moment de răgaz și trebuie să recunosc că acest moment mi-a fost oferit de domiciliul obligator, în care am rămas doi ani. Am început să cercetez temeinic materialul documentar. Din această nevoie și desigur din aderenta intelectuală și sufletească la fenomenele studiate au ieșit cele trei lucrări ale mele, toate consacrate problemei românești.

Am căutat să analizez fenomenul istoric în Un veac de frămîntări sociale; problemele economice și sociale imediate au făcut obiectul cărții Problemele de bază ale României; aspectul politic al fenomenului a fost tratat în Sub trei dictaturi. Lucrez acum la cea de-a patra lucrare, care închide de fapt ciclul : Curente și tendințe în filozofia românească. Cu toate că subiectul din urmă se deosebește fundamental de celelalte, are ca bază aceeași idee : cercetarea fenomenului românesc sub toate aspectele sale.

În Problemele de bază ale României am expus punctul meu de vedere, concretizat prin aceea că noi trăim de fapt momentul desăvîrșirii revoluției burghézo-democrate. Cu alte cuvinte, avem de lichidat încă rămășițe ale trecutului precapitalist. În concret, reforma agrară, pe care am preconizat-o în momentul în care scriam volumul meu, în cursul anului 1942, are drept scop de a lichida cele mai puternice rămășițe iobăgești, legate de marea proprietate. Acest stadiu al desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice prin cîteva reforme structurale, dar nu cu caracter socialist, pune problema realizării unei democrații la noi în țară, care să nu depășească în momentul actual caracterul unei democrații burgheze. Bineînțeles, vorbesc de o democrație reală și nu de o pseudo-democrație, așa cum am trăit-o noi înainte. Aceasta explică pentru ce sîntem pentru alegerea unui parlament și nu pentru alte forme directe ale democrației. Conținutul noțiunii de desăvîrșire a revoluției democrato-burgheze în România este pentru mine cuprinzător și subliniază pentru ce nici în cartea mea, nici în programul nostru de guvernămînt, ca partid, nu a fost pusă problema unor măsuri socialiste, nici pe tărîm economic, nici pe tărîm politic. Accentuez că este vorba de împrejurările istorice concrete, pe care le trăim astăzi.

Structura socială a lumii de mîine

Cred în triumful socialismului. Indiferent de etapele prin care vom trece, noi și alte țări, mergem înspre forme de viață de înlocuire a mijloacelor de producție, cu forme de proprietate colectivă. Tot progresul tehnic vine în ajutorul lichidării în acest chip a problemelor de viață a întregii omeniri. Și cînd spun a întregii omeniri, mă gîndesc la mizeria cronică, nu numai aceea produsă de război, dar aceea a milioane de muncitori și țărani, care condiționează în realitate normele de funcționare ale regimului capitalist.

Cunoști teza marxistă, prezentată cu lux de argumente și irefutabile dovezi de Marx în Capitalul, în care se subliniază dezvoltarea organică a regimului capitalist ca regim economic, făcînd din menținerea în lipsă și suferință a unei părți a populației producătoare un element constitutiv al bunei funcționări a aparatului de producție capitalist.

Cu tot progresul realizat în urmă, cu toată ridicarea standardului de viață în multe țări pentru muncitorime, această teză nu a fost infirmată, ci, dimpotrivă, confirmată de întreaga evoluție socială petrecută din momentul în care a fost scris Capitalul pînă astăzi.

De aceea, cred că numai societatea socialistă poate chezăși lichidarea mizeriei omenești, ridicarea nivelului moral și material al maselor, emanciparea individului, condițiile creării unei vieți libere, producătoare de valori.

În lupta de emancipare a omului de sub stăpînirea forțelor naturii și îmbunătățirea sub toate raporturile a vieții umane, adică ceea ce am dorit, urmărit, năzuit, încă din primii ani de viață conștientă, cred că numai socialismul și numai societatea comunistă pot oferi condiții de realizare pozitivă.

Este o problemă de viitor, dar nu cred prea îndepărtat...

O prietenă a Franței: Elena Văcărescu

În sud-estul Franței, la Bayonne, Biarritz sau Bordeaux, redacția revistei noastre avea să găsească, spre sfîrșitul anului trecut, oameni de cultură, prieteni entuziaști ai României, preocupați să scrie despre legăturile tradiționale dintre popoarele român și francez. Mărturisirile lor de afinitate pentru țara noastră, exprimate prin reuniuni și expoziții consacrate artei românești sau prin conferințe pe teme istorice și literare sînt, laolaltă, un mănunchi de manifestări care mențin și dezvoltă prezența românească la hotarul atlantic al Franței.

Vom reține, dintre manifestările culturale privind România, pe aceea organizată în toamna anului trecut de Uniunea bayonneză de artă și consacrată Elenei Văcărescu. Cu acest prilej, unul din prietenii noștri de departe, dl. Pierre Espil, profesor la Bayonne, a publicat un articol în presa franceză, din care redăm cîteva fragmente.

PIERRE ESPIL

Cea care prin 1890 a fost o muză sufletului românesc și a devenit apoi simbolul prieteniei dintre cele două națiuni ale noastre, Elena Văcărescu, s-a născut și și-a trăit primii ani ai tinereții în atmosfera proprie evoluției României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ea aparținea unei dinastii princiare din Valahia, deosebit de culte, din care au descins mai mulți poeți. La numai 14 ani, Elena Văcărescu a fost trimisă la Paris, însoțită de o guvernantă englezoaică, pentru a urma cursurile Sorbonei. O precoce pasionată a poeziei, ea s-a împrietenit acolo cu Sully Prudhomme, François Coppée, Leconte de Lisle. A revenit în țara ei cu aureola prieteniei poeților francezi.

Dar Franța o atrage irezistibil și, în 1915, Elena Văcărescu se stabilește definitiv la Paris. Feministă, ea luptă alături de Marie Verone și Marie Gasguet pentru emanciparea femeii. Străină de snobismul și frivolitățile mondene, deschide un salon pe care îl frecventează Barrès, Bourget, Richepin, Philippe Berthelot, Anna de Noailles, Clemenceau. «Există două feluri de femei : cele care se ocupă de politică și cele care o fac», spunea Elena Văcărescu. Ea făcea parte din cea de-a doua categorie : dar politica ei era în întregime idealism și generozitate.

În timpul primului război mondial Elena Văcărescu nu-și cruță eforturile în favoarea României. Apoi, cînd amintirile dureroase se șterg, după victorie, ea se înapoiază cîteodată în țara sa. Guvernul României o numește delegat permanent la Societatea Națiunilor. Răstimp de 19 ani, ea avea să joace un rol important în comisiile pentru protecția femeii și a copilului, iar în ședințele plenare avea să dea dovadă de o rulburătoare elocvență în favoarea păcii. Noi înșine am auzit-o de mai multe ori și o dată am avut chiar onoarea de a o prezenta studenților Universității din Toulouse, unde venise să vorbească despre Anna de Noailles. Poate niciodată n-am auzit pe cineva punînd în cuvîntul său atîta entuziasm, însuflețire, sensibilitate pentru tot ce alcătuiește măreția ființelor, sufletelor și națiunilor.

Între cele două războaie Elena Văcărescu a desfășurat o intensă activitate literară în cele mai diferite genuri : a scris volume de eseuri, culegeri de poeme în care cîntă, în limba și prozodia noastră, vraja vieții pastorale pe cîmpiile Dunării, alcătuind astfel o vastă și minunată frescă a României, patria pe care niciodată n-a uitat-o și pe care totdeauna a reprezentat-o și servit-o cu cinste. În anii ocupației germane, cercul Elenei Văcărescu era frecventat de o seamă de personalități ale vieții culturale franceze, a căror activitate se conjuga cu Rezistența antifascistă. După eliberare a revenit la Paris, în apartamentul ei de pe colina Chaillot, și și-a reluat conferințele, ceaiurile, dineurile... Acolo s-a stins din viață, în 1947. Tot acolo, pe o placă comemorativă sînt săpate cuvintele : «Aici a trăit Elena Văcărescu, poetă și diplomată română, prietenă a Franței».

Din expoziția de desene a doctorului Pordea prezentată tot la Bayonne, am selecționat pe cele intitulate (de la stînga la dreapta și de sus în jos) : Detaliu al bisericii Trei Ierarhi din Iași (sec. XVI) ; Cîțiva vestiți domnitori români (sec. XIV—XVIII). În memoria celor căzuți într-o răscoală țărănească ; Familie de țărani din împrejurimile Sibiului.

Detail de l'Eglise des Trois Hierarques a Jassy (XVIe siecle)

Quelques fameux princes regnants des Roumains (XIVe-XVIIIe siècle)

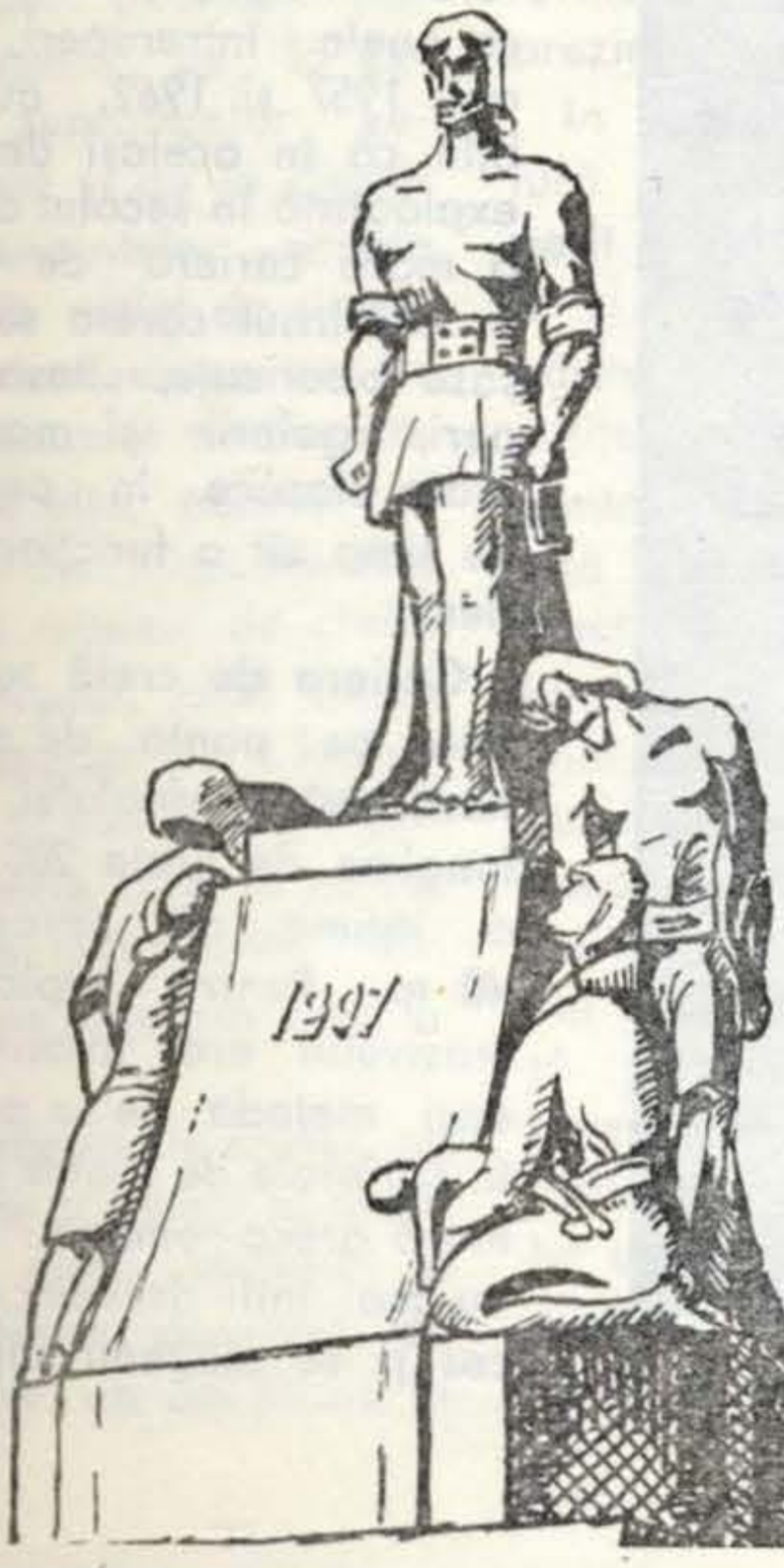

A la memoire des victimes d'un soulèvement paysan

Famille paysanne des environs de Sibiu

MONUMENTELE RUPES

dr. I. BARNEA

Altarul bisericuței B4

În vara anului 1957, minerii din actuala carieră de cretă de la Murfatlar (fost Basarabi), județul Constanța, au dat, în timpul lucrului, peste o bisericuță cioplită în masivul alb al dealului Tibișirul, de la sud-vest de sat, descoperire care în acel moment a stîrnit mare vîlvă și a atras multă lume la fața locului. Săpăturile arheologice începute fără întîrziere și continuate, cu unele întreruperi, între anii 1957 și 1962, au stabilit că în același deal era exploatată în secolul al X-lea o mare carieră de cretă, în cuprinsul căreia se aflau șase bisericuțe, cîteva încăperi, galerii și morminte, toate cioplite în perioada de timp cît a funcționat cariera.

Cariera de cretă se întindea pe panta de nord și nord-vest a dealului, pe o lungime de peste 200 m și o lățime de aproximativ 40 m. Pentru exploatarea masivului era folosită aceeași metodă ce se practica în carierele de piatră și marmoră greco-romane : se creau mai întîi drumuri de acces și se alegeau suprafețe

TRE DE LA MURFATLAR

mai mari sau mai mici din masiv, care, după ce se curățau de pămînt, se exploatau de sus în jos, în formă de excavații (bazine), de obicei mărginite de trepte, atingînd uneori adîncimea de 10—15 m. În general, se urmărea exploatarea masivului la mai mare adîncime, unde creta era de calitate mai bună. Gropile create în acest fel erau umplute cu cretă sfărîmată mărunt și cu bolovani de diferite mărimi, provenind de la exploatarea suprafețelor vecine, precum și de la cioplirea monumentelor situate mai sus. Un astfel de sistem de exploatare ușura pe de o parte procesul de muncă, iar pe de alta, accesul în carieră și la monumentele cioplite în masivul de cretă. Treptat, treptat, locul stîncii de cretă exploatată îl lua un strat gros și compact de umplutură, peste care se călca, accesul la monumente făcîndu-se pe această umplutură.

Ne-au rămas de atunci, pe pereții albi și netezi ai masivului de cretă, sculpturi și incizii diferite, deosebit de interesante : un om ținînd în mînă un baston, care, deși abia schițat, izbutește să redea un bărbat în plină mișcare ; un cal și o căruță, desen executat într-o perspectivă originală ; un asin înhămat ; cerbi, călăreți, cruci. Unele semne (pentagrama, crux gammata compusă), săpate pe pereți sau pe blocuri izolate de cretă, sînt dovezi incontestabile ale moștenirii culturale greco-romane. Pentru altele s-a formulat ipoteza că ele reprezintă semne runice.

În stratul gros de umplutură al carierei s-au descoperit resturile cîtorva locuințe și 9 morminte. Uneltelor găsite : tîrnăcoape, topoare, cuțite, amnare de fier, gresii pentru ascuțit și pietre de rîșniță li se adaugă diferite obiecte mărunte, cioplite din bucăți de cretă, printre care unul de mărimea și forma oului de găină, purtînd un decor incizat, asemănător cu cel de pe ouăle încondeiate din zilele noastre, o cruciuliță și altele. Numeroasele fragmente ceramice, în majoritate cioburi din oale de lut ars, fiind aceleași de sus pînă jos, în toată umplutura carierei, demonstrează că ceramica descoperită la Murfatlar reprezintă o continuare a ceramicii de tradiție romană tîrzie sau romano-bizantină, din secolele al IV-lea—al VI-lea e.n. Prezența ei arată că, în perioada de adînci transformări sociale și politice care au avut loc la Dunărea de Jos, începînd de la sfîrșitul secolului al VI-lea și pînă în secolul al X-lea, producția acestui tip de ceramică n-a fost întreruptă cu totul, pentru că altminteri nu s-ar putea explica reapariția pe scară largă, în secolul al X-lea, a unei ceramici vădind aproximativ aceeași tehnică, aceleași forme și același decor ca și ceramica amintită din secolele al IV-lea—al VI-lea. Originea ceramicii de la Murfatlar atestă continuitatea populației locale romanizate. Înseși cele nouă morminte săpate în umplutura carierei, în apropierea bisericuțelor din „masivul-peninsulă", aveau pe margini cîte un rînd de lespezi dreptunghiulare de cretă, așezate pe cant, după moda romană, deasupra cărora erau așezate pe lat, de-a curmezișul, alte lespezi de același tip.

La ce erau folosite blocurile extrase din cariera de

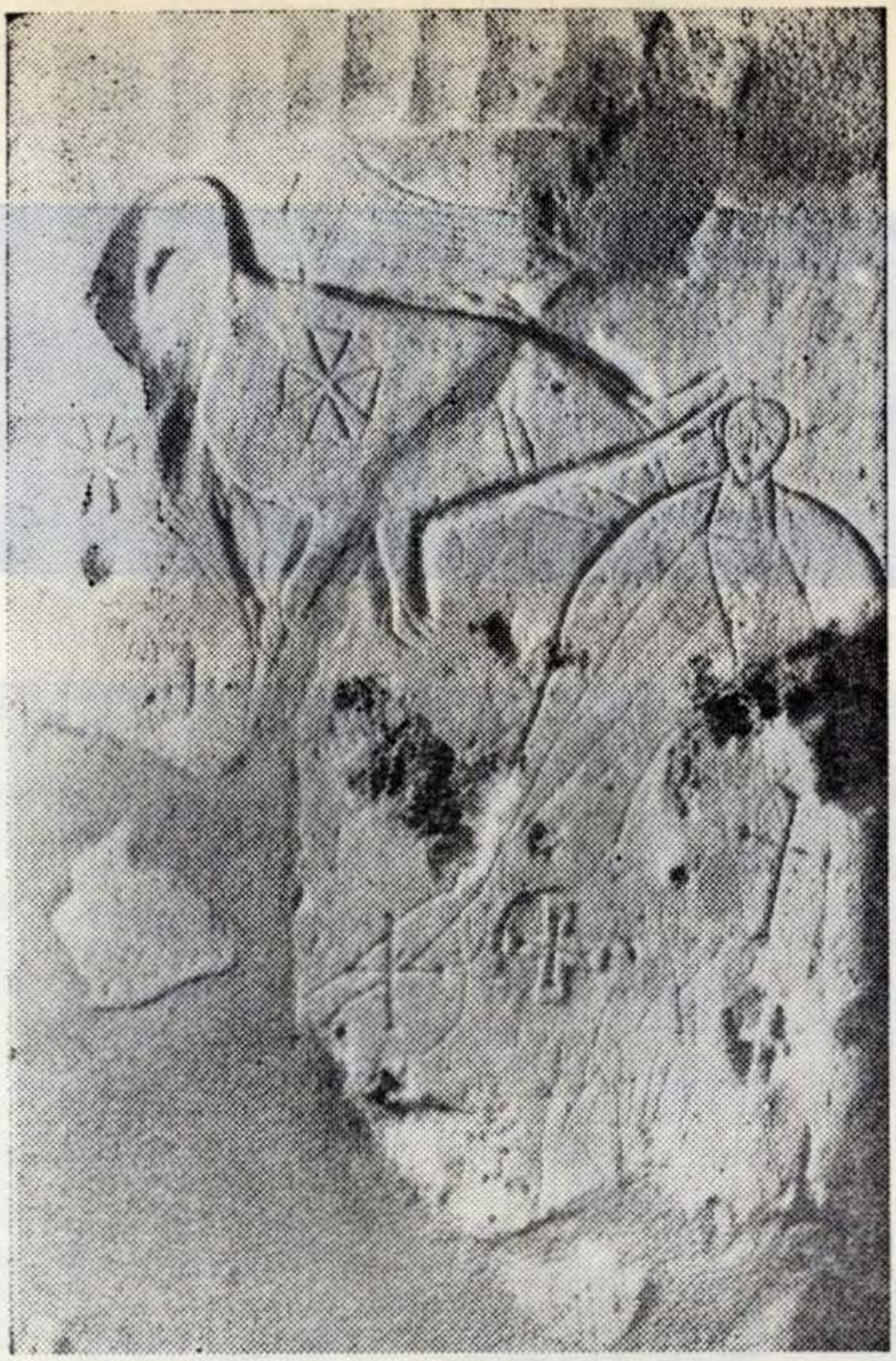

Desene pe un stîlp din Bisericuța B4

cretă de la Murfatlar ? Răspunsul la această întrebare a putut fi dat în toamna anului 1965, cînd s-au efectuat trei secțiuni în „valul de piatră" ce trece la distanță de aproximativ un kilometru, pe dealul de la nord de același sat. Se știe că acest val se întindea pe o lungime de 59 km între cetățile Axiopolis (Cernavoda) și Tomis (Constanța), fiind pînă de curînd socotit o construcție militară din timpul stăpînirii romane în Dobrogea. Secțiunile amintite au dus la constatarea că pe oarecare lungime, deocamdată nedelimitată precis, dar în orice caz măsurînd cîțiva kilometri, atît zidul cel mare de pe coama valului, cît și zidurile mai subțiri ale castrelor sau forturilor ce se aflau din distanță în distanță pe latura de sud a valului, au fost construite din blocuri de cretă exploatate din cariera de la sud-vest de Murfatlar. Transportul blocurilor de cretă de la un deal la altul se va fi făcut parte cu ajutorul bărcilor, pe apa văii Carasu, azi mîlită, ce ajungea pînă la poalele dealului de cretă, parte cu spatele, cu animalele de povară și cu căruțele.

Dimensiunile de mari proporții ale carierei și, mai ales, ale „valului de piatră", presupun pentru epoca respectivă stăpînirea unui stat bine organizat. Lucrarea s-a făcut la comandă, într-un scop bine definit și într-un interval de timp nu prea îndelungat. Este de presupus că ne aflăm pe urmele unor mari lucrări din perioada cînd Dobrogea, sub denumirea de thema (ducatul) **Paristrion** sau **Paradunavon,** făcea parte din Imperiul bizantin, cel mai probabil în timpul împăraților Ioan Tzimiskes (971—976) și Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976—1025). Fără a renunța la jumătatea de nord a Dobrogei, bizantinii dublau obstacolul natural al văii Carasu, înălțînd valul de piatră în porțiunea cea mai îngustă dintre Dunăre și Marea Neagră a acestei provincii, ca o pavăză împotriva dușmanilor de dincolo de Dunăre (ruși, pecenegi și alții), cu menirea de a apăra mai întîi Silistra, capitala themei Paradunavon, și după aceea Constantinopolul, capitala imperiului. Un astfel de obstacol era necesar mai ales în timpul iernilor grele, cînd flota, baza apărării frontierei Dunării de Jos în perioadele stăpînirii romane și bizantine asupra Dobrogei, nu mai putea acționa, apele înghețate ale fluviului transformîndu-se într-un pod ușor de trecut în calea năvălitorilor. Dar cine erau constructorii valului de piatră și lucrătorii din cariera de cretă de la Murfatlar ? Probabil că ei se recrutau din rîndurile populației locale româno-slavo-bulgare și, pe cît se pare, dintre pecenegi și alte neamuri trecute în slujba Imperiului bizantin și creștinate.

Despre ritul creștin al acestor populații stau mărturie descoperirile din cariera de cretă de la Murfatlar.

Monumentele cioplite în dealul de cretă, cu figurile, inscripțiile și semnele incizate pe pereții lor arată că ele se aflau în strînsă legătură cu cariera. Lucrătorii din carieră au cruțat într-adins anumite porțiuni din masiv, în care au cioplit bisericuțe, galerii, încăperi pentru locuit, cavouri și morminte. Cel mai grăitor în această privință este masivul de cretă de forma unui mare cub neregulat, cu fiecare latură de circa 9,50 m, ce se leagă printr-o mică fîșie de dealul de cretă din spatele lui, motiv pentru care a și fost denumit de noi **„masivul-peninsulă"**. Imediat deasupra „masivului-peninsulă", într-un perete aproape vertical din coasta dealului de cretă și în partea superioară a carierei, se află bisericuța cea mai bine păstrată, descoperită cea dintîi și întîmplător de lucrătorii din cariera de cretă actuală, în vara anului 1957, marcată convențional cu sigla B_1 și datată, pe baza unei inscripții existente în dreapta intrării, în anul 6500 (992), dată contestată de unii cercetători. **„Masivul-peninsulă"** a fost cioplit de jur-împrejur, în corpul lui săpîndu-se trei bisericuțe (B_2, B_3 și B_4), cîteva morminte ca anexe ale bisericuțelor și o galerie prin care acestea comunicau între ele. Cele trei bisericuțe nu puteau exista înaintea carierei, pentru că, îndeosebi cioplirea celei mai de jos dintre ele (B_4) presupune exploatarea masivului pînă la adîncimea la care ea se află. Mormintele săpate în umplutura carierei din preajma bisericuțelor și care se leagă strîns de acestea urmează imediat, în timp, exploatării și umplerii gropilor (bazinelor) din punctul respectiv.

Toate cele patru bisericuțe (B_1—B_4) sînt dreptunghiulare și prevăzute cu cîte o absidă semicirculară, formă simplă și mai ușor de cioplit, fie și într-un masiv destul de moale, cum este cel de cretă. Bisericuța cea mai de jos (B_4) are dimensiunile cele mai mari (7 x 3,50 m) și este cea mai importantă, atît prin planul său, cît mai ales prin reprezentările și inscripțiile de pe pereți.

La sud de „masivul-peninsulă", în spatele lui, sînt cioplite două mici încăperi, de formă neregulată și comunicînd între ele (C_1—C_2), care într-o primă etapă au servit provizoriu ca locuință, iar apoi ca lăcaș de înmormîntare.

Cu vreo 30 de metri spre sud-vest se întinde a doua parte a complexului de monumente cioplite în masivul de cretă : cinci galerii (G_1—G_5), servind ca loc de înmormîntare, și șase încăperi (E_1—E_6), comunicînd între ele și cu galeriile.

După planul și formele de arhitectură pe care le imită, bisericuțele și paraclisele din dealul de cretă de la Murfatlar indică pe de o parte o influență bizantină, pe de alta supraviețuirea unor elemente caracteristi-

Figură de cerb pe latura de est a masivului-peninsulă

ce artei greco-romane și paleo-creștine. Planul și împărțirea interioară a bisericuțelor relevă meșteri buni cunoscători ai monumentelor bizantine din aceeași perioadă de timp. Intrările și în general deschiderile tuturor încăperilor sînt arcuite în partea de sus. Plafoanele bisericuțelor dreptunghiulare și ale galeriilor imită bolțile semicilindrice, iar cele ale încăperilor pătrate și neregulate sînt ușor boltite. In punctul de încrucișare a două galerii este imitată chiar o boltă bizantină „în cruce". Unele figuri de sfinți și oranți poartă costume bizantine, iar o serie întreagă de reprezentări de cruci dovedesc același izvor de inspirație.

Mai interesantă și neașteptată este apariția unor forme și elemente de artă greco-romană și paleo-creștină, dispărute sau care constituie o excepție pentru epoca respectivă : galerii funerare cu morminte săpate în pavîment ori pe una din laturi, exonarthex, în formă de absidă, reprezentarea labirintului și a peștelui, figuri de oranți și altele. Fenomenul demonstrează continuitatea unei populații locale care a păstrat toate aceste elemente de artă mai vechi, împrumutîndu-le, la rîndul ei, populațiilor nou venite. La acestea se adaugă ceramica de tradiție romano-bizantină, la fel cu cea din carieră, descoperită sub formă de fragmente, și uneori chiar de vase întregi, înăuntrul anumitor încăperi.

O categorie aparte de reprezentări de pe pereții bisericuțelor și ai încăperilor cioplite în masivul de cretă de la Murfatlar o constituie marele număr de figuri de cai și, în cîteva locuri, de călăreți. Frecvența unor astfel de reprezentări duce cu gîndul la prezența unei populații nomade, popositâ cel mai probabil din stepele nord-pontice, unde se cunosc reprezentări asemănătoare, creștinată cu puțin înaintea datei realizării monumentelor și păstrîndu-și încă unele obiceiuri proprii.

Figurile fantastice de balauri cu corpul constînd din împletituri, ce se repetă pe pereții unor monumente, arată influența sau chiar prezența unei populații de origine nordică, ceea ce pare a se confirma și de atestarea unui nume cu rezonanță germanică, incizat pe un perete al bisericuței B4, ca și de examenul antropologic al unor schelete omenești.

O atenție cu totul specială merită grafitele sau inscripțiile incizate pe pereții monumentelor. Dintre acestea, cele mai numeroase (circa 60) sînt grafite cu caractere runice, încă nedescifrate. Ele se aseamănă îndeosebi cu așa-numitele „rune turcice", cunoscute mai înainte în Mongolia, în sudul U.R.S.S., pe teritoriul R. S. România, R. P. Bulgaria și R. S. F. Iugoslavia. Runele turcice descoperite în sud-estul Europei au fost atribuite în ultimul timp pecenegilor sau alanilor. Despre runele de la Murfatlar s-a făcut de curînd presupunerea, încă inedită, că ar putea fi gotice. La această ipoteză s-a ajuns, pornindu-se de la informația scriitorului Walafrid Strabo despre existența în prima jumătate a secolului al IX-lea, pe teritoriul actual al Dobrogei și îndeosebi al Tomisului, a unor rămășițe ale goților creștini din secolul al IV-lea, care încă mai săvîrșeau slujbele bisericești în limba gotică. Rămîne numai ca informația lui Walafrid Strabo, asupra căreia atrăsese atenția încă de la începutul acestui secol istoricul C. Jireček, iar după aceea N. Iorga, să fie confirmată și de descifrarea mult așteptată a grafitelor runice de la Murfatlar.

Grafitele cu caractere chirilice, în limba slavă veche, sînt în număr de vreo 20, aproape toate cu caracter religios-comemorativ. Majoritatea se află pe pereții bisericuței B4. Unul din ele menționează pe un turanic cu numele Aian, creștinat, și, pe cît se pare, ajuns cleric și monah, sub numele de Dimian. Alt grafit amintește, probabil, pe un feudal local, cu numele Simeon, iar un al treilea, pînă acum inedit, pe un oarecare „jupan Gheorghe", conducător local, care ne duce cu gîndul la „jupan Dimitrie", alt conducător local, menționat de cunoscuta inscripție slavă din anul 943, descoperită în valul de piatră de la Mircea Vodă.

Un singur grafit este scris în întregime cu caractere glagolitice și altul în limba greacă.

Descoperirile din cariera de cretă de la Murfatlar confirmă informațiile unor cronicari bizantini despre existența la Dunărea de Jos a unei populații care se distinge prin caracterul lor cu totul aparte și prin problemele noi pe care le ridică cu privire la o perioadă de timp din istoria patriei noastre pentru care izvoarele scrise ne-au lăsat prea puține mărturii. Iată de ce se așteaptă noi precizări de la cercetările viitoare și mai ales de la grafitele runice încă nedescifrate.

Cine studiază mecanismul economic şi politic al societăţii burghezo-moşiereşti şi străbate pînă în cele mai ascunse şi tăcute unghere ale sale descoperă adesea, nu fără surprindere, spectacolul sumbru al unor jocuri de interese care de repetate ori au prins în vîrtejul lor ameţitor tot soiul de afacerişti lacomi de cîştiguri şi avizi de putere.

Documentele vremii au fixat cu o precizie uimitoare toate fazele parvenitismului acestor prizonieri ai banului, au înregistrat esenţa şi trăsăturile mediului social din care ei proveneau şi, în acelaşi timp, au consemnat resorturile intime care-i puneau în mişcare. Condeiele observatorilor au surprins aceste elemente în cele mai felurite ipostaze, mai ales cu prilejul anchetării faimoasei tranzacţii asupra comenzii de armament pe care statul român o făcuse la Uzinele „Skoda" în anul 1936. Intrată în istoria legăturilor comerciale sub numele de „Afacerea «Skoda»", această convenţie oneroasă, de tristă memorie, a atras pe scena escrocheriilor un mare număr de afacerişti pe care nici înălţimea propriilor funcţii, nici reprosul arzător al opiniei publice nu i-au împiedicat să coboare în rîndul speculanţilor de meserie şi al traficanţilor de influenţă.

Cu greu s-ar putea găsi vreo nuanţă de exagerare în aprecierea ziarului „Adevărul", care, la 11 iulie 1934, scria : „Nici o afacere din cîte cunoaşte cronica scandalurilor politice de la noi nu a produs atîta vîlvă şi nu a dat atîtea pagini de senzaţional ca afacerea Skoda !"

AFACEREA „SKODA"

dr. ION M. OPREA,
CONSTANŢA TĂTUT

APARENŢE ÎNŞELĂTOARE

Spre sfîrşitul anului 1922, autorităţile româneşti înregistrau, poate indiferente, numele unui străin venit la Bucureşti ca reprezentant al Uzinelor „Skoda", care aveau sediul central în oraşul Plzen din Cehoslovacia. Noul venit, Bruno Seletzky, nu era străin numai pentru România, ci şi pentru ţara a cărei uzină era chemat s-o reprezinte. El s-a născut în Polonia, la Zakopane, a trăit peste două decenii în Austria, după care s-a angajat să lucreze într-o uzină din Cehoslovacia fără ca să ia cetăţenia respectivă sub pretextul că voia să rămînă supus austriac pentru a respecta legile ţării unde se stabiliseră de multă vreme părinţii săi.

În ciuda firii lui nestatornice, Bruno Seletzky găsea întotdeauna mijloace suficient de rafinate pentru a crea celor cu care venea în contact impresia că serveşte sincer ţara unde se pripăşea temporar. El a simulat un ataşament de o profunzime suspectă şi faţă de interesele economice ale României, reuşind vreme îndelungată să-şi ascundă abil adevăratele sentimente prin manevre bine calculate, dar mai ales prin cererea voit popularizată de a primi cetăţenia română. Astfel, în cercurile guvernante româneşti, ca şi în rîndul oamenilor de afaceri, s-a răspîndit părerea că Seletzky ar fi „un om loial" şi, mai mult, că ar trebui să i se răsplătească loialitatea prin acordarea „unei decoraţii". Atmosfera binevoitoare şi chiar curtenitoare din jurul lui Seletzky, ca şi elogiile exagerate care se aduceau competenţei acestuia în domeniul tehnicii armamentului modern au derutat pentru moment autorităţile româneşti, împiedicîndu-le să intuiască adevăratul sens al amabilităţii şi grijii simulate de trimisul „Skodei" faţă de interesele României.

În calitatea lui de bun cunoscător al tehnicii militare şi al posibilităţilor de modernizare a vechiului armament, Seletzky era deseori invitat de autorităţile militare româneşti la Depozitul de armătură, la Pirotehnie şi la Arsenalul armatei pentru a studia armele de provenienţă străină şi a sugera modalităţile de îmbunătăţire a calităţii lor tehnice. El a reuşit astfel să cucerească simpatia multor ofiţeri superiori şi să-şi creieze legături printre autorităţile militare şi civile, mai ales după anul 1925, cînd a fost numit directorul reprezentanţei Uzinelor „Skoda" la Bucureşti.

Skoda, proprietarul uzinelor cu același nume

Speculînd relațiile create, Seletzky, drapat în haina falsei prietenii, a pășit încrezător pe terenul alunecos al afacerismului. El a obținut, fără nici o dificultate, autorizația de a se ocupa în România cu vînzarea armamentului recondiționat și a mașinilor agricole produse de anumite fabrici străine. Comerțul ilicit devenise pentru el o preocupare constantă, de vreme ce își construise la Craiova și la Chișinău mari depozite pentru desfacerea mărfurilor proprii.

Încă de la începutul afacerilor, proaspătul director, simțind o mistuitoare sete de îmbogățire, a căutat să lepede corsetul legilor românești care-l incomodau și, folosind un arsenal întreg de viclenii, a transformat legislația în vigoare într-un paravan sub care putea să urzească în taină planul perfid al înșelării statului român.

ÎNCEPUTUL FAIMOASEI AFACERI: O COMANDĂ DE 5 MILIARDE

Preocupările cercurilor guvernante românești de a găsi o soluție convenabilă mult discutatei probleme a înzestrării armatei au atras de la început atenția lui Seletzky. Că reprezentantul Uzinelor „Skoda" meditase îndelung asupra posibilităților de a specula nevoile apărării naționale a României o dovedește întreaga lui comportare față de măsurile pe care le-a întreprins guvernul național-țărănist în vederea dotării armatei.

Invitat, spre sfîrșitul lunii noiembrie 1928, să întocmească un studiu asupra modernizării armamentului românesc, Seletzky a răspuns cu o promptitudine puțin obișnuită, erijîndu-se într-un adevărat apărător al poziției formulate de cercurile militare de la noi. Operațiile de pregătire și întocmire a studiului cerut au fost realizate cu atîta repeziciune, încît prin luna mai 1929 oferta Uzinelor „Skoda" pentru încheierea unui contract de armament cu statul român era deja pe cale de a se perfecta. Cîteva luni mai tîrziu, după o scurtă consfătuire la care au participat primul ministru, Iuliu Maniu, ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, și alți generali specialiști, s-a luat hotărîrea să se comande la uzinele cehoslovace majoritatea munițiilor și armamentului necesar apărării naționale. Cît privește materialul de artilerie grea, acesta urma să fie comandat în Franța, dar numai în ipoteza că tunul francez va fi superior celui fabricat de Uzinele „Skoda".

Comisia de experți români trimisă în Franța a comunicat însă conducerii Ministerului Apărării Naționale informația falsă că tunurile fabricate în Uzinele „Schneider" erau cu 60 000 de dolari mai scumpe decît cele pe care le-ar putea livra uzina cehoslovacă. Astfel, în urma unor analize și cercetări superficiale, Ministerul Apărării Naționale a comandat Uzinelor „Skoda", la 17 martie 1930, muniții și armament în valoare de peste 5 miliarde de lei. Nici unul dintre oamenii de bună credință n-au putut bănui atunci că această faimoasă comandă făcea obiectul unui contract încheiat cu vicii ascunse, pe care autorii lor aveau să le transforme ulterior în surse de profit. Obișnuiți să pescuiască în ape tulburi și întrevăzînd posibilitățile imense de îmbogățire pe care le oferea noul contract de armament, intermediari, misiți și afaceriști de tot felul, cu sau fără funcții de răspundere în stat, s-au simțit atrași irezistibil de valoarea colosală a comenzii. În graba lor de a-și vedea planurile realizate cît mai curînd, reprezentanții autorităților militare și civile românești au procedat la încheierea contractului, „fără consultarea organelor competente a se pronunța asupra alegerii materialului și caracteristicilor precise" ale armamentului.

Pînă în momentul definitivării formalităților, organe ca Direcția armamentului, Comitetul materialelor, Direcția tehnică și Consiliul superior al armatei nu au aflat nimic despre această comandă. Colonelul Negrei, care fusese unul din șefii Direcției armamentului, declara: „Comanda aceasta („Skoda",

1930) a fost o surpriză pentru mine, deoarece nu am știut nimic anterior, absolut nimic privitor la pregătirea ei : cum s-au stabilit cantitățile și felurile de materiale, cine a dus tratativele și a ales materialul, cum s-au stabilit prețurile, termenele de livrare, plățile etc." Contractul a fost deci încheiat după un proiect oferit de Seletzky și acceptat integral de ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, care l-a și semnat fără nici o modificare. Încheiat în taină, contractul a fost lăsat intenționat nedefinitivat. El n-a fost însoțit, cum era firesc, de așa-numitele caiete de sarcini, care în general au menirea să determine precis obiectul unor atare convenții. Asemenea imprecizii strecurate în conținutul contractului au învăluit afacerea într-o atmosferă nebuloasă, plină de incertitudini, creînd acel climat semiobscur pe care îl preferă oamenii cu conștiința încărcată, fiindcă el ascunde mai ușor inițiativele și actele reprobabile.

TUNURILE N-AU CORESPUNS NECESITĂȚILOR

Viciile contractului au devenit o sursă inevitabilă de neînțelegeri și dificultăți care s-au ivit, cum era și firesc, în faza de execuție a comenzii.

Primele semne ale acestor neînțelegeri au apărut în a doua jumătate a anului 1931, cu prilejul experimentării tunurilor model fabricate la Uzinele „Skoda" în contul comenzii românești. Rezultatele experimentării au atras după sine aprecieri contradictorii. În timp ce delegatul numit de fostul ministru al Apărării Naționale să supravegheze executarea comenzii a conchis că tunurile model îndeplineau condițiile cerute, expertul trimis de Ștefănescu Amza, noul ministru al Apărării Naționale a constatat, dimpotrivă, că „tunurile nu corespund necesității armatei". Însușindu-și pe deplin această concluzie, Consiliul superior al armatei a hotărît, după consultarea celor mai buni specialiști în materie, sistarea vremelnică a comenzii și decomandarea tunurilor de cîmp. Mai mult, ministrul Apărării Naționale a cerut înlăturarea lui Seletzky din conducerea reprezentanței „Skoda" și, în același timp, a numit ca organ de legătură între minister și uzină un colonel în rezervă, Constantin Georgescu.

Cîtă vreme în fruntea Ministerului Apărării Naționale a stat generalul Ștefănescu Amza, Bruno Seletzky nu s-a mai ocupat decît de conducerea biroului administrativ al reprezentanței Uzinelor „Skoda". La aceste măsuri ale părții românești, direcția uzinelor cehoslovace a răspuns printr-un expozeu nepoliticos, care a dezlănțuit patimi ascunse și a întețit flăcările conflictului. Ministrul Apărării Naționale a ordonat să se continue cercetarea contractului de armament încheiat și semnat de predecesorul său, hotărînd, în același timp, să fie date publicității toate elementele care demascau caracterul oneros al acestei comenzi. Receptivă la evenimentele senzaționale, presa de toate nuanțele a pornit o adevărată campanie împotriva lui Seletzky și a unor ofițeri români care negociaseră contractul, scoțînd în evidență fapte reale și amplificîndu-le pînă la deformare.

Pozînd în victimă nevinovată a unor intriganți și calomniatori interesați, reprezentantul Uzinelor „Skoda" scria către direcția Centralei :

„Onoarea generalului Sică Popescu, a colonelului Drăgănescu și a mea a fost atacată și tîrîtă în noroi de generalul Ștefănescu Amza, la fiecare ocazie..."

Încercările lui Seletzky de a mușamaliza afacerea prin mijloace ilicite, ca și repetatele intervenții ale Centralei n-au putut să oprească desfășurarea scandalului care intrase deja în cîmpul de observație al opiniei publice românești.

O VIZITĂ INCOGNITO

Ani de-a rîndul Bruno Seletzky a cules roadele unor afaceri prospere, făurindu-și visuri mari și hrănindu-se cu speranțe care n-aveau să se împlinească niciodată. Spre sfîrșitul lunii decembrie 1931, rapida îmbogățire a reprezentantului „Skodei" și relațiile lui, pe cît de multiple, pe atît de suspecte, cu funcționarii înalți ai unor ministere, dar în special cu cei ai Ministerului Apărării Naționale, au atras privirile bănuitoare ale autorităților românești. Printr-un ordin emis cu o discreție desăvîrșită, străinul care continua să se bucure de simpatia cercurilor militare și civile a fost pus, deodată, sub observație. Numeroasele informații, a căror exactitate fusese îndelung verificată, au condus pentru moment la hotărîrea expulzării lui Seletzky din România. Dar tentativa autorităților s-a lovit de anumite cercuri de afaceri.

Cu sprijinul acestor cercuri protectoare, Seletzky a reușit să scape o anumită perioadă de sub urmărirea insistentă a organelor Ministerului de Finanțe, care spre sfîrșitul anului 1932 au constatat că reprezentanța „Skodei" trebuia să plătească statului român, sub formă de impozite, aproximativ 69 milioane de lei.

Spre a pune capăt acestor nereguli strigătoare, în ziua de 10 martie 1933 organele financiare centrale au efectuat, pe baza aprobării parchetului, o minuțioasă operație de cercetare a documentelor aflate în posesia reprezentanței Uzinelor „Skoda", situată în str. Batiște, nr. 6. Cu examinarea fiecărui dosar, inspectorii Ministerului de Finanțe pătrundeau tot mai adînc în activitatea ilicită a reprezentanței.

Descoperirea statelor de plată, care probau fără putință de tăgadă că directorul reprezentanței încasa un salariu de 20 000 de lei lunar — sumă insuficientă pentru justificarea cheltuielilor sale, din care numai chiria se ridica la 300 000 de lei anual, a incitat curiozitatea corpului de inspectori, determinîndu-i să studieze sursele reale ale acestor venituri. Cercetarea altor documente a furnizat organelor fiscale mereu mai multe informații asupra caracterului dubios al afacerilor patronate de reprezentantul Uzinelor „Skoda" în România. Treptat, verificările au depășit zona fiscalității propriu-zise.

Pe marginea incidentelor senzationale
în afacerea Skoda
Faptele stabilite de instrucție
Necesitatea de a da în vileag toți vinovații
comision, onorar și spert
COMISIUNEA DE ANCHETĂ PARLAMENTARĂ
IN AFACEREA SKODA VA INCEPE VINERI
AUDIEREA MARTORILOR
Ancheta Skoda, incidentele național-țărăniste
și perspectiva unei mari răfueli politice
Comisia controlului averilor va trebui sesizată
O intorsătură senzațională în afacerea Skoda
Scrisoarea directorului Skodei către d. Vaida-Voevod
O nouă intorsătură senzațională
în afacerea Skoda
Au fost arestați doi grefieri dela consiliul de război
Citarea lui Macek, secretarul Skodei

În ciuda protestelor vehemente ale funcționarilor, neliniștiți că ancheta se desfășura în lipsa lui Seletzky, organele financiare au procedat la deschiderea caselor de fier, unde au aflat numeroase documente secrete, care conțineau informații deosebit de valoroase privitoare la volumul și caracteristicile mijloacelor de apărare ale României. Convinși că probele găsite ar putea să ateste urmele unei întinse rețele de spionaj, inspectorii fiscali au anunțat Prefectura Poliției, Siguranța Generală și Parchetul Militar. Trimișii autorităților, printre care ofițeri de poliție, jandarmi și comisari regali au descins în după-amiaza zilei de 10 martie 1933 la reprezentanța „Skodei" și la locuința lui Seletzky pentru a organiza o riguroasă percheziție. Obiectul descinderii implica însă o răspundere prea mare pentru ca percheziția să înceapă fără asigurarea forțelor de pază. În acest scop, după cum își amintește un martor ocular, „au venit vreo cinci jandarmi, însoțiți de un gradat și am înființat posturi de sentinele eu personal. Am pus unul jos pe scară, altul sus la etaj și altul în depozitul camerei care dădea la casa de bani sigilată. Pe ceilalți doi i-am trimis la Seletzky și i-am pus de pază acolo".

Grupul celor peste douăzeci de anchetatori au întreprins o minuțioasă operație de verificare și triere a documentelor secrete. Fiecare act confirma prin date noi presupunerea că directorul reprezentanței Uzinelor „Skoda" își depășise atribuțiile și se angajase în acțiuni cu caracter antistatal. Aceste revelatoare constatări au sporit firește înverșunarea grupului de anchetatori. Absorbiți însă de conținutul misterios al unor documente, funcționarii autorităților românești n-au avut răgazul să observe că în timpul cercetării, aproape de ora 19, un personaj necunoscut s-a strecurat pînă sub ferestrele reprezentanței și, cuprins de spaimă, a privit înăuntru, apoi a dispărut. Unul dintre supraveghetorii clădirii „și-a dat seama mai tîrziu, dintr-o fotografie aflată în birou, că necunoscutul fusese însuși Seletzky".

Nu s-a scurs nici un ceas de la vizita incognito a lui Seletzky, că primul comisar regal, care conducea operațiile anchetei, a și fost chemat la telefon de ministrul Justiției, Mihai Popovici. După ce s-a interesat de motivul care a declanșat ancheta, ministrul Justiției, fără vreun drept legal, a intervenit cu abilitate în însuși mersul cercetărilor. El pretindea că o face la stăruința primului ministru, deși Vaida Voevod, care se găsea împreună cu Nicolae Titulescu la dr. C. Angelescu, n-a aflat decît ulterior de cele ce se petreceau la reprezentanța „Skoda". Invocînd autoritatea primului ministru, Mihai

Popovici a cerut cu asprime să i se comunice numele celui care a ordonat descinderea, a amenințat cu primejdia unui conflict diplomatic și a zugrăvit în culori sumbre eventualele repercusiuni ale anchetei asupra contractului de armament încheiat de statul român cu Uzinele „Skoda".

Evident, intervenția ministrului Justiției avea semnificația unui ordin de încetare a anchetei. Ea mai avea însă și valoarea unei mărturii care confirma bănuiala că rețeaua de complici, pe care și-o făurise reprezentanța „Skodei" la București, funcționa perfect. Tocmai de aceea organele autorităților erau hotărîte să continue cu orice preț cercetarea documentelor. De altminteri, unul dintre anchetatori a declarat ulterior: „Dacă nu aș fi avut nici un șef și nici un ordin, aș fi rămas acolo pînă ce controlam tot". În fața ordinului neașteptat și nedorit al ministrului Justiției apriga pornire a organelor de control s-a stins, dar nu fără ecou.

Contrariați de fulgerătorul efect al dispoziției lui Mihai Popovici, reprezentanții autorităților au îndepărtat sentinelele, au sigilat casele de bani și arhivele, au ridicat unele documente spre a le înfățișa procuraturii și au părăsit locul descinderii. În aceeași noapte însă, anchetatorii veniți la Corpul II armată să prezinte generalului Uică documentele confiscate s-au întîlnit, surprinși, cu Bruno Seletzky, care părăsea comandamentul zîmbind sfidător. Din această clipă se părea că peste afacerea „Skoda" se va întinde vălul tăcerii, așa cum se întîmplase și cu alte afaceri din România sau din alte țări. Cel puțin așa sperau, pentru moment, anumiți funcționari superiori, interesați să mușamalizeze gravitatea evidentă a faptelor, trecîndu-le sub semnul incertitudinii. Dar cererea insistentă a Parchetului Militar de a obține autorizația de

Mituiții, la pușcărie!

D. Maniu audiat din nou de comisiunea parlamentară

Depoziția senzațională a d-lui general Uică

Depoziția d-lui G. G. Mironescu în afacerea Skoda

Dezbaterile de azi dimineață ale comisiei de anchetă parlamentară

D. Romulus Boilă în fața comisiei Skoda

Ce este cu afacerea Reuter. Lămuriri asupra campaniei de presă

D. General Cihoschi audiat, în afacerea Skoda de către comisia de anchetă parlamentară

Dezbaterile de azi dimineață

Seletzki a fost adus azi în fața comisiei de anchetă parlamentară

reluare a cercetării documentelor a adus „afacerea" în discuția Consiliului de Miniștri.

Pertractările între membrii guvernului, comandantul Corpului II armată și Parchetul Militar au durat pînă în ziua de 12 martie 1933, cînd s-a hotărît reluarea anchetei. Astfel, complicii reprezentanței Uzinelor „Skoda" n-au izbutit să oprească desfășurarea scandalului, în schimb i-au creat lui Seletzky răgazul necesar pentru a face să dispară multe probe ale vinovăției sale. Folosindu-se de acest răgaz, el a rupt sigiliile caselor de fier, a sustras principalele documente compromițătoare și a distrus majoritatea probelor scrise care i-ar fi agravat situația. Firește că în asemenea împrejurare membrii comisiei de anchetă, reluînd cercetările, n-au avut altceva de făcut, după cum observă deputatul Aurelian Bentoiu, decît „să joace un inutil act de operetă judiciară la locul descinderii...".

Într-adevăr, comisia de anchetă a mai descoperit doar foarte puține documente noi și acestea de o importanță minoră, așa încît întunericul pe care dispariția probelor l-a aruncat asupra unor aspecte ale afacerii „Skoda" a trebuit să fie risipit ulterior pe alte căi și cu alte mijloace.

PROCESUL

Știrea despre ancheta efectuată la reprezentanța Uzinelor „Skoda" s-a răspîndit cu iuțeala fulgerului în întreaga țară. Interesul opiniei publice pentru acest eveniment senzațional căpăta proporții tot mai mari pe măsură ce presa burgheză, care fie că informa opinia publică, fie că specula interese politice de grup, dădea la iveală noi date certe sau numai prezumtive asupra conținutului secret al documentelor descoperite în arhiva reprezentanței.

Surprins de agitația crescîndă a opiniei publice, care cerea pedepsirea vinovaților și atacat în ședințele parlamentului prin interpelările opoziției asupra celor petrecute la reprezentanța „Skodei", guvernul lui Vaida Voevod s-a văzut silit să ia în discuție chestiunea pedepsirii lui Seletzky. În ciuda sfaturilor pline de prudență ale unor oameni de stat care cereau „să se procedeze cu mănuși", primul ministru Vaida Voevod, ministrul de Interne G. G. Mironescu și ministrul de Externe Nicolae Titulescu, edificați prin lectura celor opt volume de acte și documente confiscate de la reprezentanța „Skodei", au hotărît ca Seletzky să fie lăsat în libertate numai pînă în momentul cînd se vor lua toate măsurile capabile să prevină un eventual conflict diplomatic. Potrivit acestei înțelegeri, Nicolae Titulescu, după o prealabilă consultare cu ambasadorul cehosolvac în România. Jean Seba, și cu ministrul de Externe al Cehoslovaciei, Eduard Beneș, a comunicat de la Geneva, în cursul nopții de 23 spre 24 martie 1933, Ministerului de Interne că Seletzky poate și trebuie să fie arestat cît mai curînd. După executarea mandatului de arestare, directorul reprezentanței „Skoda" a fost depus în cazematele închisorii Jilava, unde a rămas în tot cursul dezbaterii procesului.

Prin ordonanța definitivă a comisarului regal, Seletzky a fost deferit, sub stare de arest, justiției militare. El a fost trimis în fața Consiliului de război pentru vina dublă de a fi sustras documente care interesau apărarea națională a României și de a fi rupt sigiliile, în vederea distrugerii actelor care-i demascau manoperele și-i compromiteau complicii.

Dintre documentele importante găsite la reprezentanța Uzinelor „Skoda" cu prilejul descinderii din luna martie 1930 amintim : tabela cu calibrele tuturor gurilor de foc ale Armatei române ; copiile de pe contractele Ministerului Apărării Naționale cu toate casele furnizoare de armament ; rapoartele prin care generalul Samsonovici arăta Consiliului de Miniștri concluziile sale asupra desființării Uzinelor de armament Copșa Mică-Cugir ; copii de pe foaia calificativă a ministrului Apărării Naționale ; note cu aprecieri defavorabile asupra unor generali și ofițeri, precum și o serie de scrisori cu caracter convențional.

Dezbaterile procesului, în cursul cărora s-au studiat numeroase laturi ale afacerii, s-au cercetat amănunțit cele mai subtile înțelesuri ale documentelor, s-au confruntat cele mai diverse și mai contradictorii păreri ale martorilor audiați, au durat peste 150 de zile.

Din rea-credință, naivitate sau interes nemărturisit, unii au afirmat la proces, în mod cu totul straniu, că Ministerul Apărării Naționale nu avea secrete față de reprezentanța Uzinelor „Skoda" și, în consecință, învinuirea nu era întemeiată. Dar forța probatorie a dovezilor tribunalului și-a spus, în cele din urmă, cuvîntul. Seletzky însuși a recunoscut nu numai că a intrat fără autorizație în posesia documentelor secrete care se aflau la dispoziția Consiliului de război, dar că a mai avut și alte acte militare importante, pe care le-a distrus după ruperea sigiliilor. În acest sens el a declarat cu cinism : „Am avut și alte acte, un dosar pe care l-am aruncat în foc și regret că au rămas și acestea care s-au găsit și ridicat de Consiliu". Așa s-a făcut lumină asupra unui aspect al afacerii „Skoda", iar această lumină a îngăduit justiției militare să-l condamne pe Seletzky la cinci ani închisoare.

COMISIA DE ANCHETĂ PARLAMENTARĂ INTRĂ ÎN ACȚIUNE

Lămurind pe deplin vinovăția lui Seletzky, procesul a reușit să pătrundă mai adînc în culoarele secrete ale afacerii „Skoda" și să dea la iveală informații revelatoare care au alarmat pînă și parlamentul țării.

Întrucît proporțiile afacerii aveau repercusiuni asupra intereselor apărării naționale și creau guvernului dificultăți de ordin financiar și moral, Camera deputaților și Senatul au instituit la începutul lunii mai 1934 o comisie de anchetă parlamentară alcătuită din deputații tuturor partidelor politice. Timp de aproape șase luni comisia parlamentară a cules probe și informații, audiind numeroși martori, analizînd piesele cuprinse în dosarul condamnatului Bruno Seletzky și cercetînd, cu luare aminte, registrele de casă, corespondența și cifrul secret al reprezentanței „Skoda".

Urmărind să nu lase nimic în afara unei observații severe, comisia a studiat documentele secrete ale Ministerului Apărării Naționale privitoare la comenzile de armament încheiate de statul român și a verificat sursele din care proveneau averile unor persoane implicate nemijlocit sau indirect în această afacere tenebroasă. Informațiile suplimentare culese de comisia parlamentară și consemnate în peste 6 000 de pagini au adus noi și interesante precizări asupra caracterului oneros al contractului de armament încheiat la 17 martie 1930 cu Uzinele „Skoda". S-a dovedit astfel, fără putință de tăgadă, că Bruno Seletzky, folosind mijloace ilicite, îndeosebi comisioane și mită, a pus în circulație zvonul că alte uzine de armament n-ar putea executa comanda românească în condiții tehnice și financiare

România triumfală, *tablou alegoric de Mişu Popp, simbolizînd lupta pentru libertate şi unitate naţională. (Din colecţia Galeriei de artă a Muzeului judeţean Braşov* — foto S. Steiner)

„Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, ci voi ținea și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea" — au jurat participanții la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848. (Stampă de epocă din colecția Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România — foto S. Steiner)

Garibaldi în fruntea trupelor revoluţionare, în apropiere de Velletri, Italia. (Din colecţia de ilustraţii Mihail Bozianu — foto Ing. Dumitru Morozan)

optime. Prin mașinații de tot felul, Seletzky a izbutit să suprime concurența Uzinelor franceze „Schneider", să răpească dreptul Uzinelor Copșa Mică-Cugir de a participa la executarea unei părți din această comandă, ignorînd capacitatea de producție a industriei naționale și să încheie contractul de armament în condiții defavorabile statului român. Că în spatele acestor tertipuri ale reprezentantului „Skodei" se afla ministrul Apărării Naționale, generalul Cihoschi, nu mai rămîne nici o îndoială. O spune fără echivoc însuși Seletzky, în scrisoarea sa din 30 martie 1931 adresată Centralei : „Ministrul de Război a comunicat azi subsemnatului că chestiunea se află pe calea cea bună, că uzinele Reșița și consorții, precum și puternica concurență din străinătate pornesc la atac împotriva poziției noastre, noi însă ne bucurăm de orișice sprijin din partea ministrului de Război".

Actele prin care generalul Cihoschi, fostul ministru al Apărării Naționale, ocrotea atît de stăruitor afacerile reprezentantului, „Skodei" nu erau cîtuși de puțin dezinteresate. Ca semnatar al contractului de armament, generalul Cihoschi știa că cel puțin o treime din valoarea comenzii, adică materiale și muniții de aproximativ 1 700 000 000 de lei puteau și trebuiau să fie fabricate de către industria grea națională, dar se temea că furnizorii români ar putea să-i refuze comisioanele pe care Seletzky i le oferea cu atîta generozitate.

Sursa bogată a veniturilor din care s-au înfruptat complicii lui Seletzky întru organizarea afacerii „Skoda" au format-o înseși prețurile materialelor componente ale obiectului comenzii. O analiză comparativă a stabilit, de pildă, că prețurile echipamentului militar pe care autoritățile românești îl comandaseră Uzinelor „Skoda" întreceau cu mult prețurile unor materiale și muniții similare comandate aceleiași uzine de către guvernele iugoslav și cehoslovac. Organele de control au conchis cu certitudine că prețurile comenzii românești au fost cu 25% mai mari decît acelea stipulate în contractul de armament încheiat de statul iugoslav. Disprețul unor autorități militare și civile față de finanțele țării și de interesele Apărării Naționale a mers pînă acolo, încît semnatarul contractului și complicii săi, au oferit pentru executarea comenzii de armament „mai mult decît a cerut «Skoda»", ceea ce a păgubit grav statul român.

În felul acesta, daunele pe care urma să le suporte bugetul țării noastre și care, în ultimă instanță, făceau ca povara datoriilor să apese mai greu pe umerii celor ce muncesc, au însumat aproximativ un miliard cinci sute de milioane de lei din valoarea contractului. Încercările de a justifica majorarea prețurilor prin mărirea dobînzilor, prin lipsa de garantare a plăților asupra comenzii ori prin așa-zisa nevoie de a se construi un prototip al fiecărei arme n-au fost decît speculații subtil concepute și destinate să mistifice realitatea.

CINE A TRAFICAT PE SEAMA CONTRACTULUI DE ARMAMENT?

Cercetările insistente ale justiției militare, ale organelor financiare de control și ale comisiei parlamentare de anchetă, determinate în ultimă instanță de imperative profesionale și amplificate sensibil de patimi politice nemărturisite, n-au reușit să risipească pe deplin umbra incertitudinii proiectată peste anumite laturi ale afacerii „Skoda". Străduințele autorităților de resort de a identifica pe cei ce s-au înfruptat din rezultatele acestei afaceri de tristă amintire au rămas infructuoase.

Faptul că mulți dintre membrii rețelei de afaceriști au rămas necunoscuți se explică prin dispariția celor mai edificatoare probe documentare, prin manevrele Ministerului Justiției și ale generalului Cihoschi, care a semnat contractul, dar și prin interesul unor anchetatori de a tăinui numele diferitelor personalități politice cărora le datorau cariera și profesia.

De altfel, reprezentantul Uzinelor „Skoda" a refuzat cu îndărătnicie să divulge numele principalilor săi complici. Solicitat să indice pe cei care i-au transmis documentele și l-au ajutat să încheie contractul în condiții atît de păgubitoare pentru statul român, Seletzky a răspuns cu cinism : „A declara pe cei care m-au informat sau persoanele cu care am venit în contact, precum și mijloacele întrebuințate constituie un secret pentru fiecare reprezentant care, dacă ar fi divulgat, îl pun în situația de a-și pierde postul".

Ceea ce Seletzky a încercat să acopere prin tăcere sau răspunsuri evazive a fost însă parțial descoperit prin studierea actelor și dosarelor de casă, care conțineau numeroase indicii privind comisioanele plătite unor complici de către directorul reprezentanței Uzinelor „Skoda". Dar dacă aceste documente abundau în indicații asupra sumelor plătite în scopuri ilicite, în schimb ele nu dădeau nici o relație asupra identității beneficiarilor desemnați prin cuvinte indescifrabile ca : „Palaelibus", „Arias", „Grias" etc. Încercînd să inducă în eroare autorită-

țile, Seletzky a arătat că prin cuvîntul „Palaelibus" folosit frecvent în actele de casă, dar nedescifrat pentru că cifrul fusese aruncat în foc, trebuie să se înțeleagă cheltuielile pentru onorariul avocaților folosiți în procesele importante, pentru experți, gratificații etc. și că acest cuvînt ar deriva din expresia „palmarès des avocats, experts, licences, bonus".

Contrazise de probele materiale, depozițiile sale nu și-au atins nici pe departe scopul. Ele nu au rezistat constatării experților că „adevărata semnificație a cuvîntului e prețul ilicit al asigurării unor complicități condamnabile pentru fapte incorecte", preț care, după calculele specialiștilor, a totalizat 19 219 335 de lei.

Dezvăluindu-și cu cinism conduita imorală și măsurile de corupție la care a recurs, reprezentantul „Skodei" a declarat : „Deviza este : rezultatul ; mijloacele nu interesează". Sub semnul acestei formule machiavelice, Seletzky și-a țesut o largă rețea de complici încă din faza încheierii contractului de armament. Cînd însă, în 1931, noul ministru al Apărării Naționale, Ștefănescu Amza, s-a ridicat împotriva acestui contract printr-o acerbă campanie de presă, reprezentantul „Skodei" a căutat să iasă de sub focul criticii atît prin mituirea unor funcționari, cît și prin acceptarea unor tranzacții puse la cale de anumiți complici din grupul afaceriștilor români. Astfel, în cursul campaniei de presă inițiate de Ștefănescu Amza, reprezentantul „Skodei" a fost vizitat de colonelul Anton Popescu și de un oarecare Saligny, care i-au propus să încheie o tranzacție pentru aplanarea conflictului. „D-le Seletzky — i-a spus acesta din urmă —, eu sînt în măsură să opresc campania de presă și să îndulcesc pe dl. general Amza ca să nu fie atît de pornit împotriva contractului".

Cu alte cuvinte, intermediarul Saligny, specialist în organizarea unor mari acțiuni de șantaj, a propus lui Seletzky să cumpere tăcerea presei. El a cerut pentru un asemenea serviciu ca și pentru divulgarea unor politicieni români implicați în afacere, nici mai mult nici mai puțin decît 10—15 milioane de lei. Relatînd conținutul întrevederii sale cu avocatul Saligny, reprezentantul „Skodei" scria către Centrala uzinei : „La întrebarea pusă de mine cui trebuie să dea o sumă așa de mare, Saligny a răspuns că în prima linie o cere pentru dl. general Ștefănescu Amza".

Sub presiunea șantajului, Seletzky, lipsit de scrupule și îndemnat de interese personale, a promis că pentru încetarea campaniei de presă va plăti nu mai mult de 3 000 000 de lei din care, potrivit declarațiilor sale, a transmis complicilor săi doar două treimi. Cu banii rezultați din majorarea ilicită a prețurilor stipulate în contractul de armament, Seletzky se pregătea să cumpere și alte conștiințe. Astfel, pe cînd se afla sub stare de arest, el a promis comisarului regal 1 000 000 de lei, iar generalului Uică, șeful Corpului II armată, 20 milioane de lei pentru a-i organiza eliberarea și a-i garanta impunitatea. Cu toate că a eșuat, încercarea lui Seletzky de a mitui autoritățile a fost urmată de alte tranzacții din care n-au lipsit, ca și în cele anterioare, numele unor politicieni cunoscuți.

OAMENI POLITICI PE SCENA AFACERII

În mrejele afacerii „Skoda", întinse cu abilitate, au fost prinși încă din etapa negocierii contractului de armament anumiți oameni politici burghezi, care și-au îngăduit să speculeze nevoile de apărare ale țării pentru a-și rotunji averile.

Numele oamenilor politici, a căror complicitate fusese cumpărată de Seletzky, au fost tăinuite cu deosebită grijă nu numai de slujbașii justiției burgheze, dar și de majoritatea membrilor comisiei parlamentare de anchetă. De aceea, opinia publică n-a putut să fie complet edificată asupra celor amestecați în scandaloasa tranzacție. În acest compartiment al afacerii s-a făcut o oarecare lumină doar cu prilejul examinării unor probe necesare acuzării, cînd s-au iscat divergențe între membrii comisiilor de anchetă aparținînd diferitelor partide politice burgheze.

În acele momente, prinși de forța patimilor politice, anchetatorii, membri ai Partidului Național-Liberal, atacau deschis conducerea Partidului Național-Țărănesc, care se aflase la cîrma statului în perioada încheierii contractului de armament. Certitudinea liberalilor că unii lideri ai Partidului Național-Țărănesc au traficat pe seama contractului în scopuri personale a fost confirmată în repetate rînduri de însuși Seletzky. Cînd comandantul Corpului II armată, generalul Uică, l-a vizitat pe Seletzky la închisoarea Jilava, acesta din urmă, după cum arată martorii oculari, „a fost foarte arogant și a bătut cu pumnul în masă, apoi s-a calmat, a început să plîngă și a spus : «Știu ce căutați. Căutați să vorbesc de Maniu și de Boilă»."

Într-adevăr, în perioada negocierii contractului de armament, liderul național-țără-

nist, Iuliu Maniu, avusese frecvente întîlniri cu Seletzky. Despre aceste întrevederi, la care se duceau tratative nu numai asupra comenzii de armament, dar și asupra condițiilor în care Uzinele „Skoda" urmau să preia Uzinele Copșa Mică, se găsesc suficiente mărturii în scrisorile lui Seletzky către Centrală.

Cu ajutorul și prin intermediul lui Maniu, în afacere a fost amestecat și Romulus Boilă, politician veros și lipsit de scrupule. În perioada negocierii și executării unei părți a contractului de armament, el a reușit să acumuleze o imensă avere, a cărei proveniență n-a putut s-o justifice în fața comisiilor de anchetă.

În afară de numele acestor politicieni, de numele ministrului Justiției, Mihai Popovici, și al ministrului Apărării Naționale, generalul Cihoschi, organele de control și anchetă n-au mai rostit altele, fie din prudență, fie din spiritul solidarității de clasă, fie din nevoia de mușamalizare reciprocă a unor tranzacții dubioase, încheiate în cursul activității lor politice.

OPERĂ DE CORUPȚIE SAU ADAPTARE LA MEDIU?

În fața numeroaselor mărturii și probe documentare, vinovăția lui Seletzky și imoralitatea mijloacelor folosite pentru asigurarea unor complicități sînt, desigur, incontestabile. De asemenea, rămîne pe deplin stabilit că metodele practicate de Seletzky în România n-au fost cu totul străine conducerii centrale a „Skodei", care, în anumite momente, a încercat să-i ia apărarea. Cu aceeași certitudine se poate însă afirma că opera de corupție pe care a inițiat-o și dirijat-o Seletzky a reușit să capete asemenea proporții, mai ales pentru că ea s-a desfășurat în atmosfera de corupție și parvenitism în care trăiau cercurile afaceriste din România.

Aceasta e cu atît mai adevărat, cu cît elementele militare și civile românești, care s-au vîndut lui Seletzky pentru scopuri străine de interesele țării noastre, cheltuiseră multă energie și în alte afaceri obscure, destinate să-i împingă spre vîrful piramidei sociale.

Atitudinea lor delincventă se conturase încă din momentul cînd urcau treptele ierarhiei sociale, în grup, ținîndu-se de mînă și cînd făceau totul ca să-și ascundă scopurile reprobabile. Ei fuseseră crescuți la școala politicianismului burghez, unde conștiința, onoarea și devotamentul se vindeau pe toate prețurile, iar risipirea banilor strînși din munca poporului nu constituiau acte singulare.

OPINIA PUBLICĂ CERE ZADARNIC SANCȚIUNI

În momentul cînd opinia publică românească cerea cu mai multă vigoare să se aplice cele mai severe sancțiuni tuturor vinovaților implicați în afacerea „Skoda", cînd masa largă a contribuabililor frustrați condamna cu vehemență această tîrguială de neîngăduit pe spatele oamenilor muncii, cînd presa democrată arăta cu vehemență că atît timp cît afaceriștii nu sînt trași la răspundere cu asprime, nici un guvern nu mai poate avea dreptul să apeleze la contribuabili fără a se compromite definitiv, în acel moment s-a produs o cotitură bruscă în cursul cercetărilor destinate să lumineze pe deplin culisele afacerii. După negocieri care au durat surprinzător de puțin, guvernul Tătărăscu a declarat, fără nici o explicație, că e gata să primească propunerea făcută de Uzinele „Skoda" la 18 iulie 1934 de a executa contractul în valoare de 5 miliarde de lei, contract ale cărui prețuri inițiale au fost reduse cu 15 la sută.

Documentele cercetate nu dau nici o indicație asupra motivelor care au determinat guvernul român să treacă peste această afacere scandaloasă și să reia legăturile cu o întreprindere al cărei reprezentant se dedase la practici dăunătoare finanțelor statului.

Cu toate acestea, pe baza unor date și concluzii ale anchetei, s-ar putea explica întorsătura bruscă survenită în cercetarea afacerii „Skoda", fie prin teama cercurilor conducătoare de a compromite în fața opiniei publice întregul grup al oamenilor politici care traficaseră pe seama contractului, fie prin dorința guvernului de a preîntîmpina apariția unor fricțiuni dăunătoare în cadrul Micii Înțelegeri, fie în sfîrșit prin acuta necesitate a dotării Armatei române, dotare impusă de pericolul crescînd al fascismului și revizionismului.

Indiferent însă de motivele acestei întorsături, opinia publică românească a început să-și piardă speranța în posibilitatea unei satisfacții cerute cu atîta insistență. Ea s-a solidarizat în schimb cu aceia care i-au formulat cu amărăciune atitudinea arătînd: „Cînd te agiți cum te-ai agitat contra Uzinelor „Skoda" și apoi închei tot cu ele (contractul), opinia publică știe ce preț trebuie să pună și pe acuzare, și pe apărare!"

UN EPISOD NEOBIŞNUIT DIN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

TEZAURUL STRĂBATE OCEANUL ATLANTIC

VASILE NIŢESCU

În cursul celor 17 ani cît a durat jefuirea aurului din Mexic, mercenarii lui Cortez au adunat o avere echivalentă – în valuta de astăzi – cu 1 434 684 de lire sterline. Vreme de un deceniu, Pizzaro a expediat din Peru obiecte de cult și podoabe de aur în valoare de 959 787 de lire sterline. Cantitatea de metal nobil extrasă în timpul celor două „goane după aur" din secolul trecut – în California și Alaska – se ridică la 159 146 762 de lire. Fabulosul total al impresionantelor sume se cifrează la 161 541 233 de lire sterline.

Pentru ce acest calcul al celor patru împrejurări mai importante cînd istoria a avut de-a face cu cantități uriașe din metalul care este de milenii simbolul bogăției ? Și pentru ce echivalarea lui în valută britanică ? Pentru a sublinia, prin comparație, cît de mare a fost cantitatea de aur pe care, în anii celui de-al doilea război mondial, Anglia a transportat-o peste Oceanul Atlantic atunci cînd aștepta, din clipă în clipă, invazia hitleriștilor : **634 000 000 de lire sterline.** Adică de aproape patru ori mai mult decît reușiseră să agonisească la un loc, în patru veacuri și mai bine, atît conchistadorii Lumii Noi cît și aventurierii cu pistol la brîu, atrași în însoritul Far West și în înghețatul Nord de febra „diavolului galben".

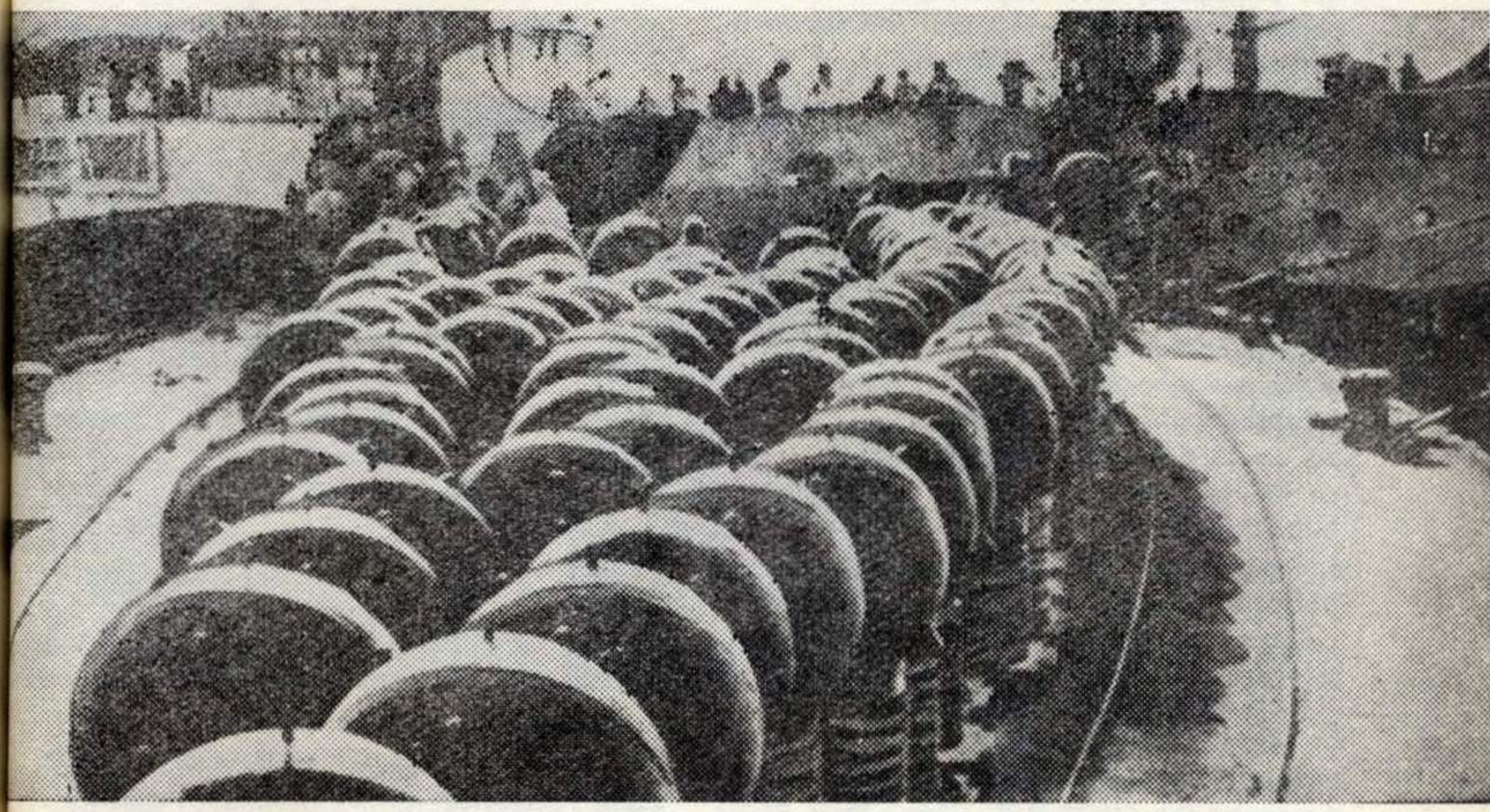

Minele magnetice constituiau una din marile primejdii ale navigației pe căile maritime.

O hotărîre plină de riscuri

Era în iunie 1940. Trupele Reichului străpunseseră frontul aliat din Franța, înaintînd cu repeziciune și silindu-i pe englezi să-și evacueze în pripă diviziile pe calea mării. Parisul era și el amenințat și soarta singurului adversar de atunci al Germaniei hitleriste de pe continentul european părea pecetluită.

Prim-ministru de abia cinci săptămîni, Winston Churchill a convocat la 17 iunie cabinetul britanic pentru a dezbate o problemă dramatică : în preîntîmpinarea unei eventuale invazii, ce măsuri urmau a fi luate pentru a proteja imensul tezaur al Băncii Angliei ? Întrebarea avea o însemnătate cu atît mai mare cu cît, în acea perioadă, achizițiile de arme și muniții efectuate în Statele Unite trebuiau plătite imediat, fie în dolari, fie în aur.[1]

În unanimitate, miniștrii britanici au adoptat hotărîrea de a trimite în Canada valorile din seifurile Băncii Angliei. E drept, riscurile nu erau de loc neglijabile. Atlanticul de nord, în adîncurile căruia mișunau submarinele germane, se putea transforma în mormîntul definitiv al unor bogății acumulate timp îndelungat de pe vastul teritoriu al Imperiului britanic. Pericolul căpăta contururi și mai precise ținînd seama de puternica rețea de spionaj pe care cel de-al III-lea Reich o crease pe teritoriul Angliei. Era suficient ca Abwehrul să prindă de veste despre plănuitul transport pentru ca **U-boot**-urile și bombardierele cu zvastică să intre în acțiune. Mai rău decît atît, era destul ca populația să afle despre proiect pentru a vedea în el un grav semn de slă-

[1] De la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, S.U.A. au vîndut Angliei și Franței arme și muniții conform legii numite „cash and carry" (achitat cu bani peșin și transportat de către cumpărător). În martie 1941, obligația de a plăti imediat a fost înlăturată prin introducerea legii de împrumut și închiriere („lend-lease").

biciune, un fel de anticipare a înfrîngerii, ceea ce putea duce la o scădere a moralului celor care se așteptau — după cum arătau toate semnele — la cea mai grea încercare din istoria lor.

Dacă totuși cabinetul britanic s-a oprit, în ciuda tuturor primejdiilor, la soluția de a expedia giganticul tezaur dincolo de Atlantic, explicația trebuie căutată în două motive principale, care răspundeau celor două perspective posibile : în cazul în care invazia avea să se producă, trebuia evitată căderea în mîinile hitleriștilor a aurului și hîrtiilor de valoare adăpostite în subteranele boltite ale Băncii Angliei, cu atît mai mult cu cît englezii erau decișI să continue lupta împotriva Germaniei chiar dacă aceasta va fi ocupat întreg teritoriul patriei lor ; în cazul în care Reichul avea să se limiteze (așa cum s-a și întîmplat) la un intens război aerian, trebuia înlăturat pericolul ca exploziile bombelor să nimicească depozitele de aur și valori.

În mod concret s-a stabilit ca primul transport să se efectueze în cursul celei de-a patra săptămîni a lunii iunie 1940. În luna aceea, 57 de vase aliate și neutre, cu un tonaj total de 349 177 de tone, fuseseră scufundate de submarinele germane numai în zona Atlanticului de nord.

A sosit „peștele"

Începînd din noaptea de 20 spre 21 iunie 1940, numeroase garnituri feroviare cu încărcătură secretă și bine păzită de ostași și agenți ai **Inteligence Service**-ului se îndreptau spre portul scoțian Glasgow. Nimeni nu știa ce conțin vagoanele plumbuite și sigilate. Printre presupunerile care circulau, cea mai demnă de crezare se referea la operele de artă de la British Museum, care ar fi fost — zice-se — evacuate în Statele Unite pentru a fi puse la adăpost de bombardamente. Lăzile grele, sigilate și ele, pe care camioanele le cărau pe malul rîului Clyde, păreau să conțină celebrele antichități greco-romane din sălile muzeului.

La bordul crucișătorului **Emerald,** ancorat în docul Greenock, căpitanul Francis Cyril Flynn supraveghea cu atenție operațiile de încărcare. El știa că fiecare dintre cele 2 229 de lăzi conținea cîte patru lingouri de aur și mai știa că grinzile de oțel ale calei se îndoiau sub povara lor. În alte 488 de casete se ascundeau acțiuni ale companiilor americane, care puteau fi negociate în S.U.A. în schimbul armamentului de care avea nevoie Anglia. În total, „marfa" pe

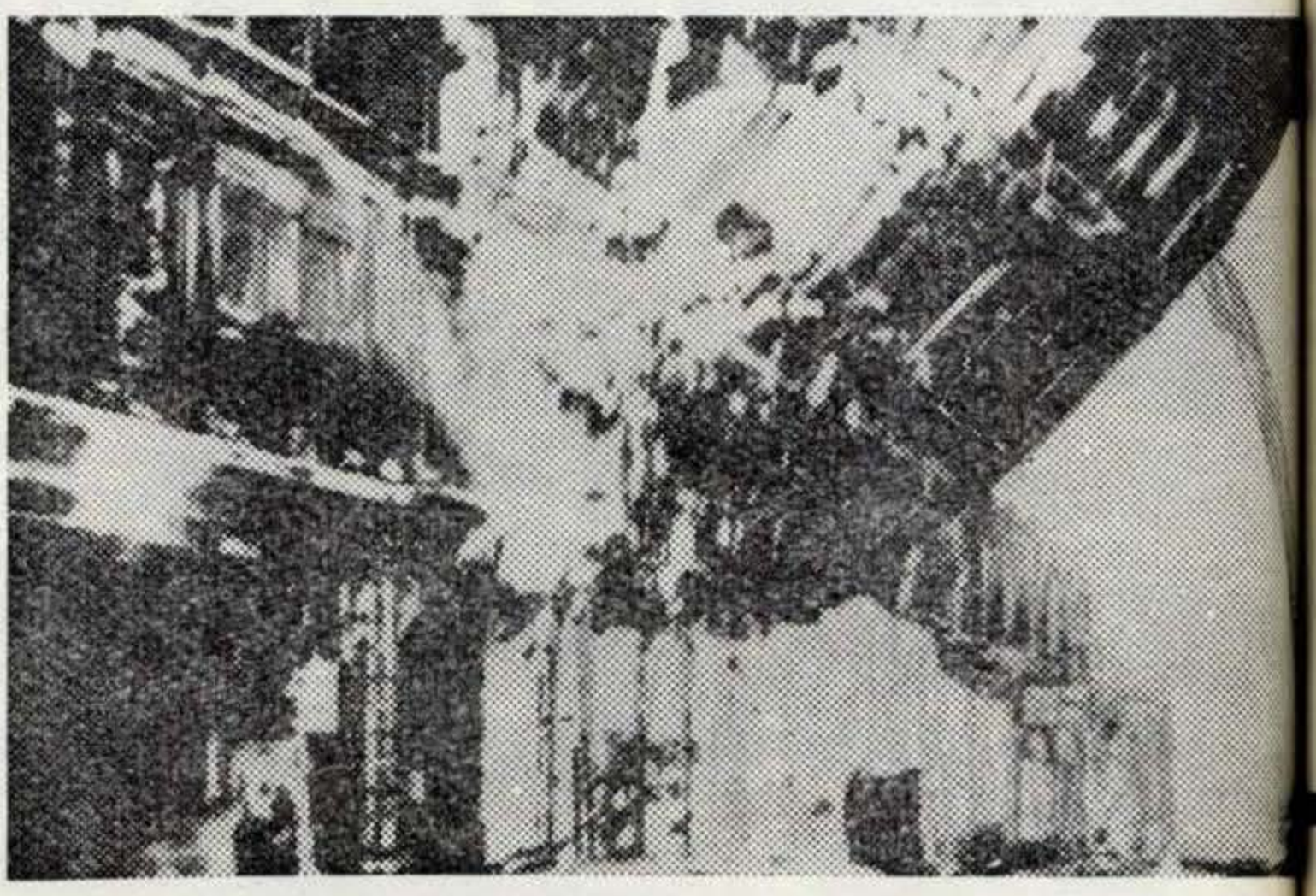

care urma s-o ducă crucișătorul valora peste 130 000 000 de lire sterline. O sută treizeci de milioane de lire sterline (la data aceea — peste jumătate de miliard de dolari) erau la discreția unei singure torpile lansate de unul dintre numeroasele submarine dușmane cu care **Emerald** avea toate șansele să se întîlnească pe drum.

Din partea Băncii Angliei, transportul era însoțit de unul dintre înalții funcționari ai venerabilei instituții, Alexander Craig, care era totodată un matematician de mare renume în toată Europa. După propria lui mărturisire — făcută în relatarea pe care a publicat-o după război — era pentru prima oară cînd avea de-a face cu altceva decît cifre, calcule, devize și metale prețioase. „Vestea că ne aștepta o mare înfuriată nu-mi promitea nimic bun — scrie el. Și, într-adevăr, îndată ce am depășit coastele de nord ale Irlandei, un vînt sălbatic ne-a întîmpinat din față și valurile pe care le spinteca prova navei aveau, cel puțin pentru mine, dimensiuni de-a dreptul înspăimîn-

tătoare... Cel mai rău m-a impresionat însă declarația unuia dintre ofițeri, care m-a anunțat pe un ton cît se poate de degajat că, în conformitate cu informațiile primite de căpitan din partea Amiralității, două submarine germane ne pîndeau chiar la ieșirea din apele teritoriale ale Angliei." [2]

În noaptea de 24 spre 25 iunie, **Emerald,** căruia i se alăturase între timp distrugătorul Cossack, ieșea prin estuarul rîului Clyde. În larg îl așteptau alte cîteva distrugătoare, care urmau să-i alcătuiască escorta. Submarinele inamice nu s-au manifestat cu nimic, fie pentru că le stînjenea și pe ele furtuna, fie pur și simplu pentru că informația Amiralității fusese falsă. În schimb, vîntul și valurile au avut un neașteptat efect negativ asupra convoiului britanic, reducînd viteza distrugătoarelor și împiedicîndu-le astfel să țină pasul cu **Emerald.** La început, căpitanul Flynn a încercat să navigheze în zigzag printre vasele de escortă, pentru a se menține în vecinătatea lor și a păstra în același timp o viteză suficientă ca să nu devină o pradă ușoară a eventualelor torpile. Dar vijelia devenea tot mai puternică și Flynn s-a văzut nevoit să recurgă la o soluție in extremis : el a renunțat la escortă, ordonînd comandantului acesteia, căpitanul Vian, să se înapoieze la bază. „Protecția pe care ne-o ofereau distrugătoarele devenise iluzorie — arăta el mai tîrziu. A le lăsa să-și continue călătoria însemna a le expune în mod inutil atît furiei oceanului cît și atacurilor dușmanului. Iată de ce am preferat să navighez de unul singur" [3].

Înaintînd cu 22 de noduri pe oră, **Emerald** a înfruntat furtuna vreme de trei zile. Tangajul era atît de violent încît nu numai Craig, ci și majoritatea matrozilor au suferit de rău de mare. Abia în a patra zi, vîntul s-a mai potolit. La ora 5 dimineața, în 1 iulie, marinarul de cart semnala la orizont țărmul înecat în ceață al Noii Scoții. Pe o apă mai calmă, crucișătorul a mărit viteza pînă la 28 de noduri și, după numai două ore și jumătate, a aruncat ancora în portul canadian Halifax. La chei aștepta un tren cu 12 vagoane de marfă blindate, care au fost repede umplute cu prețioasa încărcătură.

La 2 iulie 1940, garnitura intra în gara orașului Montreal, unde o întîmpinau David Mansur și Sidney Perkins, reprezentanții Băncii Naționale a Canadei și Ministerului de Finanțe. Strîngîndu-le mîna, Clark le-a spus laconic :

— A sosit peștele.

„Peștele" era numele de cod care desemna fabulosul tezaur.

Această clădire, pe care o năruie explozia unei bombe germane, se află pe strada Threadneedle, la cîțiva pași de Banca Angliei

La trei etaje sub pămînt

Pentru depozitarea averii aduse cu atîta trudă și primejdie de dincolo de Atlantic a fost aleasă clădirea companiei de asigurări „Sun Life", din piața Dominion a Montrealului. Cu cele 24 de etaje ale sale, construite din granit, era cel mai mare edificiu neguvernamental din întreg Imperiul britanic. În subteran avea, de asemenea, trei nivele ; s-a stabilit ca ultimul dintre ele să devină sediul tezaurului.

Transportul de la gară pînă la clădirea companiei a început să se efectueze după ora 1 noaptea, adică într-un timp în care circulația vehiculelor și pietonilor era extrem de redusă. Pentru mai multă siguranță însă, poliția municipală a izolat străzile pe care s-au angajat camioanele ce duceau aurul și hîrtiile de valoare, vegheate de cel mai de încredere corp de pază al Canadei — jandarmii călare.

---

[2] Alexander Craig, *Times of Stress*, Ed. „Collins", Londra, 1961, p. 22—23.

[3] Francis C. Flynn, *Unforgettable Travels*, în volumul *War on Sea*, Ed. McMillan, Londra, 1954, p. 186.

Depozitarea comorii a luat cîteva ceasuri. Dar noile sale gazde nu s-au declarat satisfăcute cu pereții existenți ai „contrafortului", cum era supranumit cel de-al treilea etaj subteran, și au decis construirea unui seif blindat, larg de 60 de picioare și înalt de 11 [4]. De unde să se ia însă importanta cantitate de oțel necesară pentru o astfel de cetățuie inexpugnabilă ? Războiul consuma cu lăcomie toată producția siderurgică a țării și orice altă utilizare dată metalului ar fi însemnat o scădere în livrările de armament pentru Marea Britanie. Din fericire, cineva și-a amintit de o veche cale ferată lăsată de mult în părăsire. În mare grabă, 870 de șine de pe un traseu de două mile (3,7 km) au fost demontate și introduse ca armătură în cimentul gros de trei picioare al pereților și tavanului „contrafortului". Tot în plafon au fost plasate instalații speciale de semnalizare optică și acustică, capabile să dea alarma la cel mai mic licăr de lumină, la cel mai neînsemnat zgomot.

Ușa colosalului seif se deschidea nu cu cheia, ci prin rotirea succesivă a două manete numerotate, care formau astfel două combinații cifrice asemănătoare numerelor de telefon. Doi funcționari ai Băncii Canadei au învățat pe din afară prima combinație, alți doi pe cea de-a doua. Deschiderea se făcea în mod obligatoriu în prezența cîte unui membru al fiecăruia dintre cele două cupluri cunoscînd numai una dintre combinații. De față erau cu această ocazie 24 de jandarmi, fără a mai pune la socoteală barajele de poliție din afara clădirii.

Asigurate în felul acesta împotriva oricărei spargeri, hîrtiile de valoare depozitate în „contrafort" erau să cadă, în schimb, victime unui fenomen natural. La cîteva zile după coborîrea lor în subterană, o ploaie torențială s-a abătut asupra Montrealului. Apa s-a infiltrat prin ziduri și pompierii, chemați de urgență, au început evacuarea ei cu cîteva minute înainte ca zeci de mii de acțiuni, valorînd milioane de lire sterline, să se transforme într-o masă informă de celuloză.

Și, pentru a încheia capitolul referitor la modul în care a fost depozitat tezaurul britanic în Canada, să menționăm că aurul sosit cu transporturile ulterioare a fost dus la Ottawa, unde a umplut literalmente cele cinci etaje ale imobilului relativ modest pe care-l ocupa filiala Băncii Naționale de pe strada Wellington. Lingourile, stivuite unele peste celelalte ca barele de săpun de rufe, ajungeau pînă în tavan. Un număr de peste 50 000 de saci conțineau monede de aur din toate țările și din toate epocile, de la medaliile franceze emise de Ludovic al XIV-lea pînă la napoleonii primului imperiu, de la thalerii austriaci ai Mariei Thereza pînă la suveranii britanici ai Elisabetei I.

[4] 1 picior = 30,5 cm.

Două submarine germane se întîlnesc în Atlantic și-și semnalizează unul celuilalt ultimele veşti : cîte tone de vase au scufundat în cursul raidului

Erau valori adunate de-a lungul cîtorva secole și depozitate de generații succesive în camerele blindate de la sediul Băncii Angliei, de pe strada Threadneedlc.

Cel mai prețios convoi din analele istoriei

La 8 iulie 1940, cuirasatul **Revenge** părăsea Glasgowul pe aceeași rută ca și crucișătorul **Emerald.** În zorii zilei următoare, el se întîlnea în Canalul de Nord, din largul Scoției, cu crucișătorul **Bonaventure** și cu trei pacheboturi : **Monarch of Bermuda, Sobieski** și **Bathory** (ultimele două aparținînd forțelor maritime ale polonezilor care continuau, alături de englezi, lupta împotriva Germaniei hitleriste.) Aurul și hîrtiile de valoare din calele celor cinci vase reprezentau echivalentul sumei de aproape 450 de milioane de lire sterline — cel mai prețios transport înscris vreodată în analele istoriei.

Convoiul se afla sub comanda amiralului Ernest Archer și era escortat de patru

distrugătoare. Pe bordul cuirasatului se afla și unul dintre directorii Băncii Angliei, sir Otto Niemayer. În cele două săptămîni care precedaseră plecarea lui, submarinele germane scufundaseră 28 de vase aliate, totalizînd 139 000 de tone. „Am fi fost fericiți

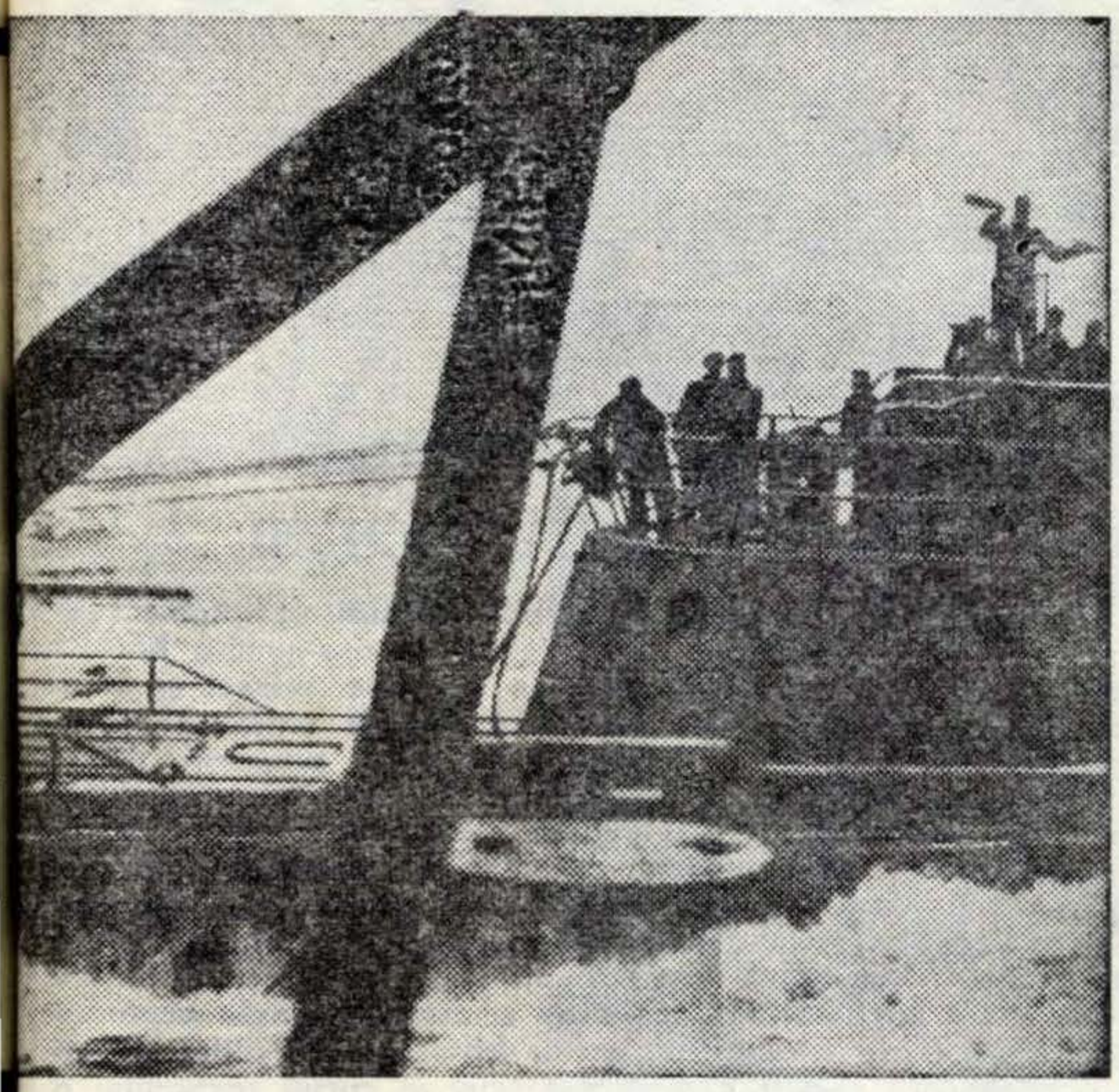

dacă măcar două din navele noastre ar fi ajuns cu bine la destinație — sublinia după aceea amiralul Archer. Dar era destul ca soarta să se fi înverșunat nițeluș împotriva noastră pentru a ne duce cu toții la fund" [5].

După ce au parcurs împreună 200 de mile, distrugătoarele, folosind experiența primului transport, s-au înapoiat la bază, lăsînd cele două vase de război și cele trei pacheboturi să-și continue cursa fără escortă. Niemayer nu era nici el mai optimist decît amiralul : „Îmi luasem rămas bun de la familie, convins că nu mai aveam să-mi văd niciodată soția și cei doi copii" [6].

Voiajul nu a fost lipsit de peripeții. Navigarea în zigzag, cu mare viteză, punea la grea încercare mașinile. La un moment dat, **Bathory** a suferit o pană la pompele de injecție, care i-a redus considerabil viteza. După o scurtă ezitare, amiralul Archer s-a hotărît să lase pachebotul în grija crucișătorului **Bonaventure,** în vreme ce cuirasatul său, însoțit de celelalte două vase, își urma drumul spre Halifax. Căpitanul crucișătorului, Jack Egerton, a avut mult de furcă pînă să ajungă în Canada ; **Bathory** înainta cu o încetineală de melc într-o regiune plină de aisberguri și o pîclă deasă care a învăluit cele două nave în noaptea de 10 spre 11 iulie a fost cît pe ce să provoace o catastrofă : ferindu-se de un ghețar, **Bonaventure** a virat brusc spre dreapta, etrava lui trecînd la mai puțin de o palmă de flancul lui **Bathory.** În dimineața următoare, o furtună năprasnică a smuls bărcile de salvare de pe ambele nave. Abia la 15 iulie, ele au sosit — cu emoții, dar cu încărcătura intactă — în Canada.

Unde a dispărut aurul?

Călătoria nu a fost lipsită nici de incidente amuzante sau care ulterior, cel puțin, au părut amuzante. Astfel, una dintre lăzile cu lingouri s-a desfăcut în timp ce era urcată pe puntea superioară și grelele bare de aur au lunecat pe scară. Îngrijorat, ofițerul de cart a strigat către marinarii de pe puntea de dedesubt :

— Lingourile n-au pățit nimic ?

— Nimic ! s-a auzit de jos un glas furios. Dar de cucuiele noastre de ce nu ne întrebați ? [7]

Descărcarea cuirasatului **Revenge** a provocat mari emoții reprezentantului Băncii Naționale a Canadei, Sidney Perkins. Cu filele de inventar în mînă, el a numărat și răsnumărat lăzile înșiruite pe chei, constatînd cu disperare că lipseau trei dintre ele. Secundul vasului, Arnold Jenkins, a dat ordin să se cerceteze pretutindeni — în cală, în sălile de mese, în dormitoarele marinarilor, pînă și în sala mașinilor. Lăzile nu erau nicăieri. E adevărat că încărcarea aurului la Glasgow se făcuse sub amenințarea a două avioane „Junkers-88", care puteau declanșa în orice moment un bombardament. Dar era greu de presupus că lăzile fuseseră uitate în portul scoțian. Și mai puțin probabil era un furt : unde ar fi putut ascunde hoțul lingourile ?

Intrigat în cele din urmă de agitația pe care o vedea în jurul lui, bucătarul cuirasatului s-a apropiat de secund :

---

[5] Ernest Archer și William Doughton, *War on the Atlantic*, Oxford Press, 1951, p. 88.

[6] Otto Niemayer, *Past Years*, Ed. Doubleday, New York, 1966, p. 304.

[7] E. Archer și W. Doughton, *Op. cit.*, p. 122.

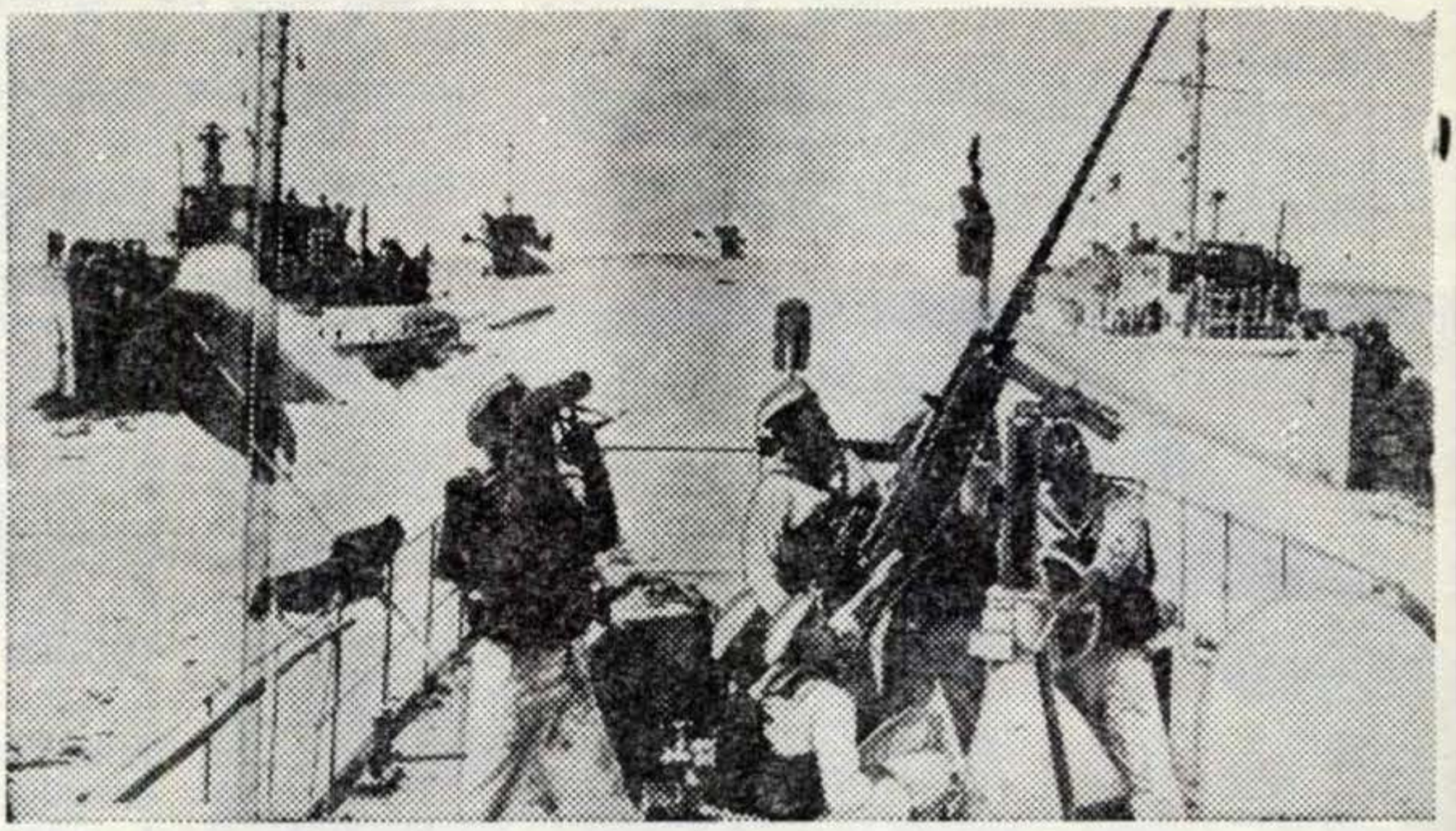

Vedetele rapide germane participă adesea la lupta împotriva vaselor de transport britanice

— Căutați ceva, **sir?**

Jenkins i-a explicat despre ce era vorba.

— De ce nu mă întrebați și pe mine? s-a mirat bucătarul. S-ar putea să fie lăzile pe care le-am băgat în cămară ca să nu mi se verse whiskyul...[8].

În cîteva minute, cele trei lăzi au încetat să mai servească drept proptea pentru sticlele cu etichete viu colorate.

Transportarea tezaurului a continuat în tot cursul lunilor iulie și august 1940. Partea cea mai remarcabilă a acestei operații este că, cu toate că în perioada respectivă hitleriștii au scufundat 134 de vase în Atlanticul de nord, nici unul dintre cele care duceau aurul și hîrtiile de valoare în Canada nu a fost măcar atacat de vreun submarin. Ceea ce înseamnă că, deși secretul a devenit cu timpul cunoscut de un număr din ce în ce mai mare de oameni, nici unul dintre ei nu a comis vreo indiscreție și inamicul nu a putut afla nimic despre fantastica pradă care-i scăpa printre degete.

[8] *Ibidem*, p. 164.

BĂTĂLIA ATLANTICULUI

În timpul celui de-al doilea război mondial, echipajele submarinelor germane care au participat la așa-numita bătălie a Atlanticului au fost alcătuite din aproape treizeci și nouă de mii de marinari. Treizeci și două de mii dintre ei și-au pierdut viața. A fost o tentativă de mari proporții de a „strangula" Anglia și de a o obliga să capituleze, prin înfometare și lipsă de arme și muniții, înainte de atacarea Uniunii Sovietice și de angajarea în ostilități a Statelor Unite.

În memoriile sale, Winston Churchill notează: „Toate capacitățile noastre de a continua războiul, mai bine zis toată capacitatea noastră de a ne menține pur și simplu în viață a fost dominată de posibilitatea de a controla rutele oceanice și libertatea de acces a porturilor britanice. De altfel, singurul lucru care m-a înspăimîntat efectiv în cursul războiului a fost pericolul reprezentat de submarine".

Zeci de milioane de tone, aparținînd flotei comerciale a Angliei, Franței, Statelor Unite și altor țări aliate, au fost scufundate de U-boot-**uri. Amiralul Otto Kretschmer, supranumit „Lupul Atlanticului", are la activul său trimiterea la fund a unor nave însumînd 300 000 de tone. Totuși disperata încercare a naziștilor a dat greș.**

Ca de obicei în asemenea împrejurări, vina este aruncată pe spinarea lui Hitler. În cadrul unui recent interviu acordat televiziunii franceze, amiralul Karl Doenitz, fostul comandant suprem al marinei militare a celui de-al III-lea Reich, pretindea că, dacă Führerul i-ar fi dat ascultare, Germania ar fi ieșit învingătoare din marea bătălie a oceanului. După spusele lui, avioanele lui Goering s-au bucurat de prioritate în fața lui Hitler, în defavoarea submarinelor pe care le solicita amiralul. „Dacă aș fi avut în 1939 cel puțin trei sute de submarine, în loc de cele mai puțin de o sută care ne-au fost puse la dispoziție, Marea Britanie ar fi fost silită să înalțe drapelul alb" — afirmă acum Doenitz.

În replica lor, specialiștii militari britanici subliniază că pagubele provocate de bombardamentele aeriene ale hitleriștilor au fost și ele considerabile și că o reducere a numărului de avioane ar fi corespuns intereselor britanice cel puțin tot atît cît inexistența submarinelor cerute de Doenitz.

În orice caz, istoria nu se scrie în fraze care încep cu dacă. **Germania nazistă a pierdut bătălia Atlanticului, așa cum a pierdut războiul pe toate fronturile, pentru că era inevitabil să fie înfrîntă de forțele unite ale popoarelor lumii.**

DESPRE DUCE LE FÜHRER

File din „Jurnalul" lui Ciano

1939 este unul dintre cei mai tulburi ani ai istoriei contemporane. La 15 martie, ora 6 dimineața, coloanele motorizate ale lui Hitler trec frontiera Cehoslovaciei mutilată cîteva luni mai înainte prin acordul de la München : Boemia și Moravia sînt ocupate de Reich, care le ia sub „protecția" sa, iar Slovacia devine un simplu satelit, sub paravanul unei „independențe" formale. Treisprezece zile mai tîrziu, Madridul cade în mîinile rebelilor fasciști, cărora Germania și Italia le furnizează — de aproape trei ani de zile și în văzul întregii lumi — avioane, tancuri, piese de artilerie, muniții și zeci de mii de „voluntari", făcînd astfel în Spania o repetiție generală a războiului european pe care-l pregătesc Führerul și Ducele. La 7 aprilie, armata italiană pune în aplicare planul, de mult conceput, al ocupării Albaniei, operație care se încheie după nouă zile.

Fascismul în cele două variante ale sale — cea de la Berlin și cea de la Roma — are toate aparențele unui tăvălug care înaintează irezistibil, zdrobind în cale toate obstacolele. Ambasadorii Marii Britanii și Franței în Germania și Italia se străduiesc să intre în grațiile lui Hitler și Mussolini și să-și convingă propriile guverne de bunacredință a dictatorilor, de intențiile lor pașnice și, mai ales, de necesitatea de a le face concesii. După părerea lor este singurul mijloc de a alunga spectrul războiului,

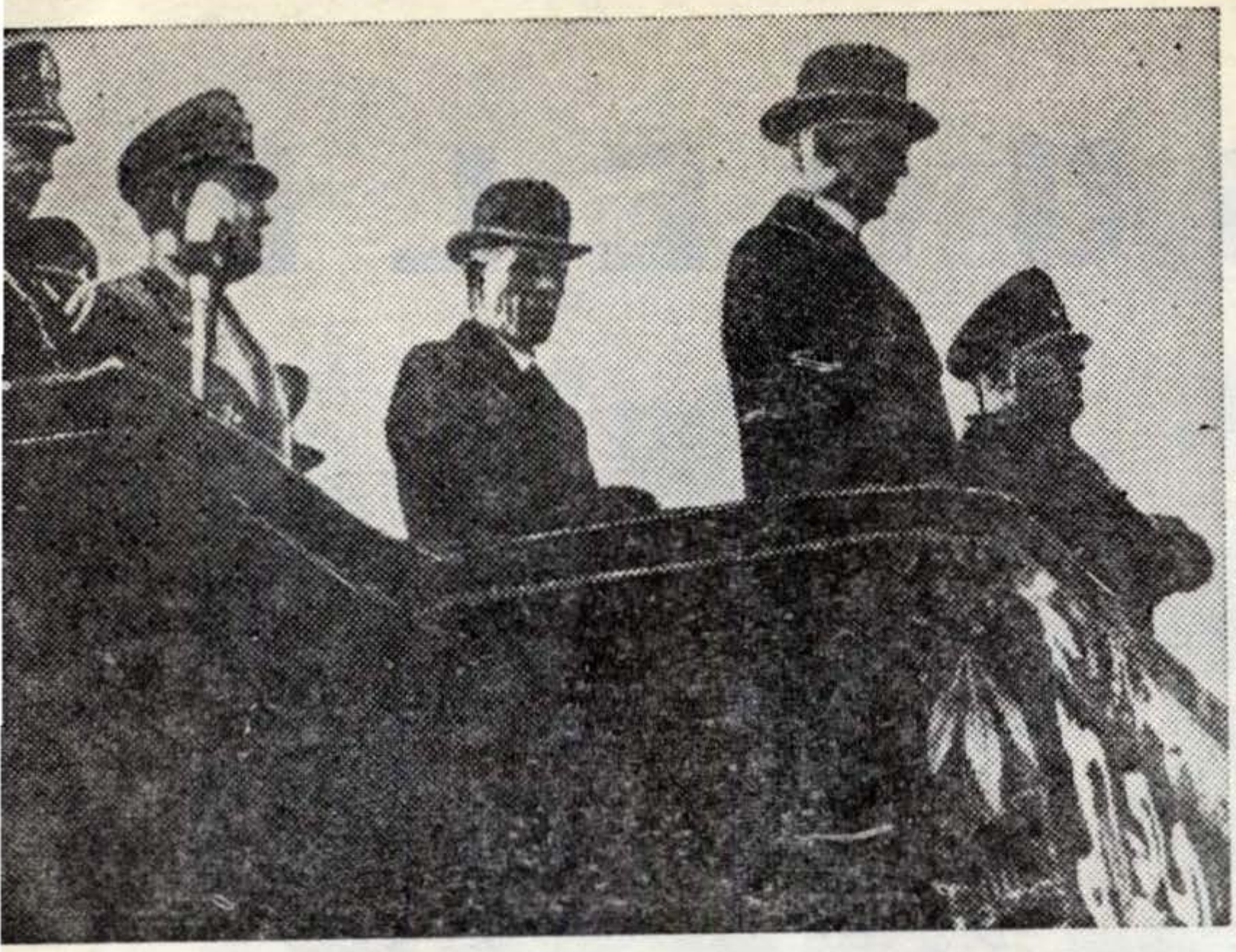

Chamberlain, „omul cu umbrela", a făcut pelerinaj nu numai la Hitler. În 1939, el a vizitat și Italia, de unde a plecat „foarte plăcut impresionat". În fotografie (de la dreapta spre stînga): Mussolini, Chamberlain, lordul Halifax, contele Ciano

Mai 1939, Berlin: este semnat „Pactul de oțel"

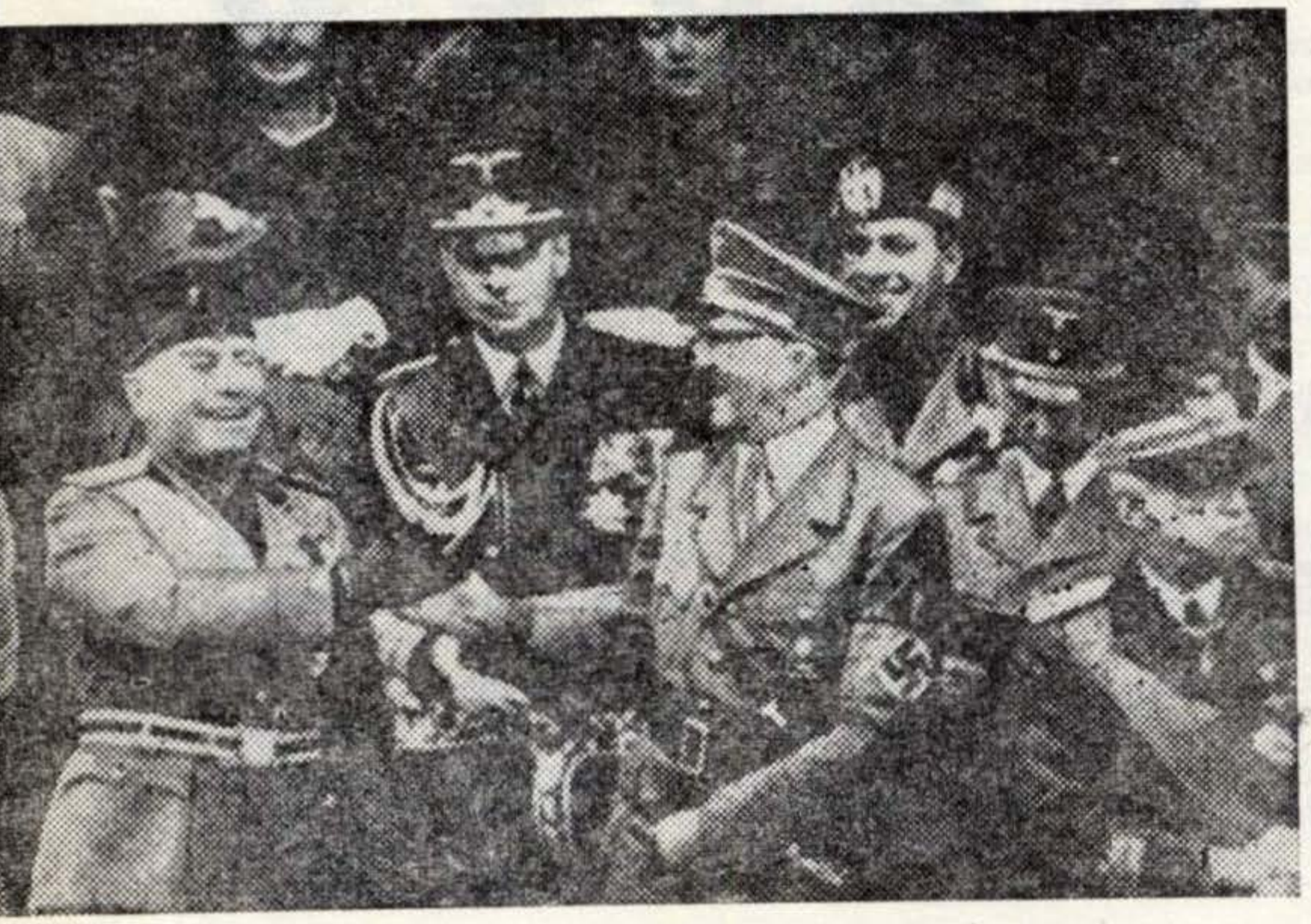

Al doilea război mondial a început. Ducele și Führerul își string mîna (în public) și se blestemă reciproc (în. intimitate)

care planează din ce în ce mai amenințător deasupra continentului.

Este epoca de glorie a fascismului. Între cîrmuitorii Germaniei și Italiei domnește acordul cel mai deplin. Încă în octombrie 1936, contele Galeazzo Ciano, ginerele Ducelui și ministrul de externe al Italiei, a semnat la Berchtesgaden o alianță cu Hitler, pe care socrul său a definit-o astfel în discursul ținut la 1 noiembrie în Piața Domului din Milano : „Verticala Berlin-Roma nu este o diafragmă, ci o axă...". Termenul a fost adoptat de presa ambelor țări, și Axa a devenit simbolul „unității fasciste". La 28 septembrie 1937, cu prilejul mitingului monstru organizat pe Maifeld, la Berlin, Mussolini declara, fără nici o intenție umoristică : „Cele mai mari și mai autentice democrații care există astăzi pe glob sînt Germania și Italia". Iar Hitler îl prezenta pe Duce mulțimii cu emfaza unui comper de bîlci : „Iată pe unul dintre acei oameni unici pe care nu-i face istoria, ci care fac ei înșiși istoria".

În 1939 idila dintre cei doi dictatori se află la punctul ei culminant. În zilele de 6 și 7 aprilie, Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, se întîlnește cu Ciano la Milano. Capitala Lombardiei are renumele de a fi cel mai antigerman oraș al Italiei, și ziarele străine scriu că pe străzile lui au avut loc manifestații ostile lui Ribbentrop. Furios, Ducele îl cheamă la telefon pe Ciano și-i ordonă să negocieze imediat o alianță militară cu Germania. Așa ia naștere „Pactul de oțel".

În felul său este un document unic în istoria diplomației. Semnatarii lui își propun nici mai mult, nici mai puțin decît... „să se consacre, în sînul unei lumi frămîntate și descompuse, sarcinii de a asigura bazele culturii europene". Este un scop cel puțin bizar pentru o alianță pur militară care prevede că „cele două puteri se angajează să se susțină reciproc, fără a încheia armistițiu sau pace separată în caz de complicații militare cu unul sau mai multe state".

Textul a fost redactat de germani. Italienii se mulțumesc să-l semneze, prin intermediul lui Ciano, în cadrul unei ceremonii care are loc cu mare pompă la Berlin în ziua de 22 mai, în prezența lui Hitler și Goering. Discursurile sînt sforăitoare. Partenerii se decorează reciproc, aplauzele invitaților oficiali răsună asurzitor. Dar „înaltele părți contractante" sînt ferm hotărîte, încă de la început, să se tragă pe sfoară una pe cealaltă. Cu aproape două luni înainte de semnare, comandamentul suprem al armatei germane a primit dispoziție de la Hitler să pună în aplicare „Planul alb" — agresiunea împotriva Poloniei —, lucru despre care nu suflă, bineînțeles, nici un cuvînt vajnicului său aliat. Iar a doua zi după încheierea „Pactului de oțel", Führerul spune generalilor săi : „Secretul este condiția decisivă a succesului. Italia și Japonia nu vor fi puse la curent cu directivele noastre".

La rîndul său, Mussolini nu are de gînd să participe la un război declanșat de Reich și menit să servească interesele acestuia. Cele întîmplate în Spania sînt prea recente pentru a fi uitate : în martie 1937, treizeci de mii de fasciști italieni (diviziile „Littorio", „Cămășile negre", „Flăcările negre" și „Săgețile negre"), sprijiniți de 240 de tancuri și cîteva escadrile de bombardament, au suferit la Guadalajara o usturătoare înfrîngere din partea Brigăzilor internaționale, în rîndul cărora se afla batalionul Garibaldi, alcătuit din voluntari italieni. Pentru Duce posibilitatea unui conflict nu se pune înainte de trei ani, răgaz pe care și l-a fixat pentru a-și reorganiza forțele armate. În vara anului 1939, el declară ginerelui său : „Trebuie să demonstrăm italienilor că războiul ar fi o nebunie în clipa de față. Șansele noastre sînt acum de 50 la sută. Peste trei ani, ele vor fi de 80 la sută".

Ciano notează cu fidelitate fiecare cuvînt pronunțat de Mussolini în caietele sale de însemnări zilnice, care vor vedea lumina tiparului după război, sub titlul de Jurnal politic 1939—1943. Extrasele pe care le publicăm mai jos dovedesc ce se ascundea sub fațada oficială a „indestructibilei camaraderii germano-italiene", care erau părerile reale ale Ducelui despre Führer și, mai ales, cît de josnice erau mobilurile care i-au determinat pe cei doi dictatori fasciști să-și tîrască țările în sîngerosul război izbucnit în urmă cu aproape trei decenii.

Dar, „antihitlerismul" lui Mussolini, născut din motive personale și meschine nu scade cu nimic din grava vinovăție a celui care a introdus în Italia o odioasă dictatură antipopulară și a rămas cel mai fidel aliat al Germaniei naziste.

Să dăm, așadar, cuvîntul lui Ciano, sîrguincios cronicar al șefului și socrului său.

D. POPESCU

1939

La 11 august, Ciano e primit de Ribbentrop la Salzburg. Acolo află, în sfîrșit, că ceea ce urmărește Reichul nazist nu e „alipirea Danzigului la Marea Germanie", așa cum pretinde propaganda oficială, ci războiul. La 13 august, în întrevederea pe care i-o acordă, Hitler precizează că operațiile militare vor începe, cel mai tîrziu, la sfîrșitul lunii. În aceeași zi, Ciano se înapoiază la Roma.

13 august. „Dată fiind comportarea Germaniei, consider că mîinile ne-au fost dezlegate — îi spun Ducelui. Trebuie să declarăm că nu avem intenția să participăm la un conflict pe care nici nu l-am dorit, nici nu l-am provocat".

Mussolini păstrează o clipă de tăcere... La început îmi dă dreptate. Apoi afirmă că

Miniștrii de externe ai Germaniei hitleriste și Italiei fasciste pozează zîmbitor pentru fotografiile oficiale. Ciano despre Ribbentrop : „E un imbecil pretențios". Ribbentrop despre Ciano : „E un găgăuță afemeiat".

onoarea îl obligă să fie alături de Germania. În cele din urmă susține că *nu vrea să piardă partea lui de pradă din Croația și Dalmația* ★.

15 august. „S-ar putea ca democrațiile (Anglia și Franța — *n.r.*) să cedeze — oftează Mussolini —, deși nu-mi vine să cred. În acest caz n-ar fi cuminte din parte-ne să-i indispunem pe germani, căci *trebuie să ne luăm partea noastră de pradă*".

16 august. Astăzi Ducele e de altă părere : „De data asta, războiul e inevitabil și noi nu-l putem face pentru că situația nu ne-o permite".

21 august. După ce-i comunic vestea (iminenta semnare a pactului de neagresiune sovieto-german — *n.r.*), Ducele ezită : „Trebuie să așteptăm și să fim gata *pentru a pune mîna pe partea noastră de pradă din Croația și Dalmația*".

La 26 august, Mussolini condiționează intrarea în război a Italiei de ajutorul economic și militar pe care i-l va acorda Germania. El cere petrol, cărbune, oțel, lemn, baterii antiaeriene etc. Livrarea tuturor acestor produse ar necesita... 17 000 de trenuri. Hitler se vede nevoit să accepte ca Italia să rămînă neutră.

1940

17 ianuarie. „Nemții ar face bine să se lase călăuziți de mine dacă vor să evite gafele ireparabile — îmi spune Mussolini. *E indiscutabil că în politică sînt mai inteligent decît Hitler*".

La 10 iunie, atunci cînd succesul ofensivei germane, în Franța nu mai poate fi pus la îndoială de nimeni, Italia intră în război. Dar ordinul de atac este dat abia la 20 iunie, după ce guvernul Pétain a cerut armistițiul. Și totuși trupele fasciste italiene de pe frontul Alpilor nu reușesc să înainteze decît foarte puțini kilometri, pierzînd, în schimb, șapte mii de morți și răniți. În cadrul armistițiului semnat cu Franța, Hitler acordă „fratelui său de arme" avantaje neînsemnate.

25 iulie. Ducele e furios : „*Hitler e un netrebnic.* Crede că mă voi mulțumi veșnic cu firimiturile care cad de la masa lui. Se înșală însă. Se înșală amarnic. *I-o voi plăti*".

11 octombrie. Astăzi Mussolini m-a întîmpinat fierbînd de mînie. „Hitler mă pune mereu în fața faptului împlinit. Dar de data asta *i-o voi plăti cu aceeași monedă.* Ocuparea Greciei o va afla din ziare. Așa se va restabili între noi un oarecare echilibru".

La 28 octombrie 1940, Italia fascistă atacă Grecia, după un ultimatum avînd ca termen trei ore ! Dar trupele Ducelui suferă înfrîngere după înfrîngere. Hitler îi trimite o scrisoare în

★ Toate sublinierile aparțin redacției.

care-i reproșează nemilos toate greșelile de pînă acum.

19 noiembrie. Mussolini citește scrisoarea în tăcere, pe urmă mi se adresează pe un ton indignat : „Îmi dă peste degete de parcă aș fi un copil. *Cum își permite un mîrlan ca Hitler să se poarte așa cu mine ? Dar nu-i nimic, roata istoriei se învîrtește, îmi voi lua și eu cîndva revanșa*".

1941

La 6 aprilie, trupele Reichului invadează Grecia și Iugoslavia. În Africa de Nord, Rommel înregistrează primele victorii.

26 aprilie. Ducele este și el iritat de atitudinea germanilor în Grecia. Mai că-și dau aere de protectori... Era cît pe ce să izbucnească un conflict între infanteriștii diviziei „Casale" și S.S.-iștii diviziei „Adolf Hitler".

3 mai. Mussolini îmi dă să citesc un ordin de zi pe care Rommel l-a trimis comandanților noștri de divizie din Libia. Merge atît de departe încît îi amenință cu curtea marțială. În Albania, de asemenea, unde armata noastră a fost paralizată la un moment dat de obstrucția germanilor, sentimentele de ostilitate față de aliații noștri sînt considerabile. Ducele își dă seama de toate acestea...

30 mai. Mussolini e furios pe nemți din cauza necurmatului lor amestec la Zagreb (capitala statului „independent" croat, aflat — cel puțin în teorie — sub dominație italiană — *n.r.*). „Să ne mai lase în pace și să nu uite că *am pierdut un imperiu din cauza lor !*" — strigă Ducele.

31 mai. Hitler ne anunță că vrea să stea de vorbă cu Ducele cît mai repede cu putință — mîine sau poimîine. Lui Mussolini nu-i plac nici invitația, nici forma sub care i-a fost făcută. *„M-am săturat să tiu chemat ca o slugă, cu soneria !"*.

6 iunie. Tratativele comerciale cu Germania nu dau, pentru moment, prea mare satisfacție. Cota-parte de cărbune pe care o primim ne-a fost redusă... În plus nu ni s-a acordat decît o cantitate minimă din deșeurile feroase pe care urma să le căpătăm din Franța. *Mussolini e iritat...* : „Asta înseamnă că pe viitor vom face un război economic. *Nu mi-ar displăcea de loc să-l văd pe Hitler jumulit în războiul cu U.R.S.S.* (Mussolini aflase cîte ceva, pe căi neoficiale, despre pregătirile agresiunii antisovietice — *n.r.*). Și lucrul e posibil, pentru că rușii nu duc lipsă de armament".

10 iunie. Bizară aniversare a intrării noastre în război... Mussolini a pronunțat împotriva Reichului cel mai aspru rechizitoriu pe care l-am auzit vreodată. „Ce contează că nemții ne recunosc pe hîrtie drepturile în Croația de vreme ce, în practică, ei iau totul și nouă nu ne lasă decît ciolanele ? *Sînt niște canalii de rea-credință*, și te asigur că lucrurile nu mai pot continua astfel... *Pe mine, unul, nemții mă dezgustă* de cînd generalul List a semnat armistițiul cu Grecia fără știrea noastră... *Personal, Hitler și purtările lui îmi fac scîrbă.* Întrevederile astea, precedate de o sonerie, nu-mi plac de loc : numai pe servitori îi chemi așa. Și ce întrevederi ! Trebuie să asist la un monolog care durează cinci ore... Pînă una-alta *voi continua să fortific trecătorile Alpilor* (la frontiera cu Germania — *n.r.*). Într-o bună zi îmi va prinde bine. Dar deocamdată nu am ce face. *Trebuie să urlu ca lupii*".

13 iunie. Mussolini e prost dispus. Îmi spune că-i pare bine de faptul că popoarele Europei văd ce înseamnă dominația germană. „Noi le-am lăsa poate cămașa, dar nemții le vor rupe fîșii de piele".

29 iunie. Ducele își exprimă temerea că „italienii vor trebui să afle pe pielea lor că *pentru germani nici un pact nu este altceva decît un petic de hîrtie*".

30 iunie. Mussolini este din nou furios pe nemți. Se teme că sînt pe punctul să ne ceară Alto Adige (regiune din nordul Italiei, limitrofă cu Tirolul austriac — *n.r.*). și declară că în acest caz *va rezista cu armele în mîini*... Dar ceea ce l-a jignit cel mai rău e felul în care l-au tratat germanii în chestiunea războiului cu Rusia. La început nu i-au spus absolut nimic și pe urmă l-au trezit la miezul nopții ca să-l pună în fața faptului împlinit.

6 iulie. Consulul nostru la Innsbruck ne semnalează, într-un raport, că în Alto Adige iredentismul german se manifestă din nou, sub conducerea gauleiterului Hofer. Ducele, tulburat și indignat, îmi spune : „Scrie în jurnalul tău că *prevăd un conflict inevitabil între Italia și Germania*... Mă întreb acum, foarte serios, dacă pentru viitorul nostru nu *ar fi mai bine să dorim victoria Angliei decît a Germaniei.* Deocamdată englezii au început să bombardeze orașele germane în plină zi... și asta îmi face mare plăcere. De vreme ce tot *vom sfîrși prin a ne bate cu nemții*, nu trebuie să creăm mitul invincibilității lor".

14 iulie. Am sistat trimiterea de muncitori italieni în Reich, deoarece „menajul" cu nemții e tot mai dificil și încăierările sînt la ordinea zilei.

20 iulie. Ducele este iarăși pornit împotriva germanilor... „Sînt perfizi și n-au simțul măsurii... *Prevăd o criză inevitabilă între Italia și Germania.* Trebuie să punem mii de tunuri în văile provinciei Veneto, căci pe acolo vor încerca nemții să invadeze Italia".

3 octombrie. Discurs al lui Hitler la Berlin... Nici o mențiune specială despre Ita-

lia. Ne-a pus în același sac cu ceilalți, ceea ce nu va face impresie bună la noi în țară, unde sentimentul antigerman devine tot mai puternic.

13 octombrie. Ducele a aflat că în timpul călătoriei sale pe frontul rusesc un neamț a strigat : „Uite-l pe gauleiterul nostru pentru Italia".

28 octombrie : Ribbentrop îmi repetă o frază pe care am mai auzit-o de multe ori : „Felul în care Hitler va organiza Europa va asigura pacea pe o mie de ani". Îi răspund că un mileniu e cam mult și că e greu să legi cîteva zeci de generații de opera unui om, fie el și un geniu. Ribbentrop cade de acord. „Să spunem un secol" — conchide el. Ca să nu mai îmi bată capul, mă declar mulțumit cu acest rabat — important, nu-i vorbă.

14 noiembrie. .Ura muncitorilor italieni față de nemți a ajuns la cel mai înalt grad din moment ce au ajuns să spună pe față : „vom merge cu toții împotriva lui Hitler".

18 decembrie. Lucrurile merg prost în Libia. Mussolini dă toată vina pe Rommel.

1942

6 ianuarie. Astăzi Mussolini e indignat pe nemți din două motive. Pe de o parte, generalul Schmidt, care a fost luat prizonier la Bardia (în Africa de Nord — *n.r.*), a declarat corespondentului ziarului „Daily Herald" că nu a putut rezista din vina italienilor de sub comanda lui ; se pare însă că inițiativa capitulării îi aparține.

Pe de altă parte, Ducele este supărat pentru că în România, conform unei comunicări a lui Antonescu, germanii au pus mîna pe petrolul care ne era destinat. *Din acest motiv, Mussolini îi califică drept „hoți de drumul mare".*

12 ianuarie. Ducele protestează împotriva felului în care se comportă militarii germani în Italia, mai ales subofițerii lor, care sînt aroganți, arțăgoși și bețivi. Ieri seară, la Foggia, doi dintre ei au intrat în casa unui om care tocmai se pregătea de culcare și i-au ținut următorul discurs :

— Am ocupat Franța, Belgia, Olanda și Polonia. Astă-seară vrem s-o ocupăm pe nevastă-ta.

La care omul a răspuns :

— Veți fi ocupat voi lumea întreagă, dar pe nevastă-mea n-o să mi-o luați niciodată. Sînt burlac.

Dezamăgiți, nemții i-au făcut țăndări tot ce avea în casă. Mussolini a protestat pe lîngă Rintelen (atașat special al Reichului în Italia — *n.r.*). Mie îmi spune : *„Dacă continuă așa, nemții vor fi masacrați de populație".*

13 ianuarie. Ducele îl critică pe Hitler pentru campania din Rusia și-l acuză că a mințit în comunicatele date publicității... *„E un imbecil, din rasa catîrilor".*

25 ianuarie. Mussolini se plînge din nou de conduita germanilor în Italia. Are sub ochi textul unei conversații telefonice cu Berlinul în care un adjutant al lui Kesselring (pe atunci comandant al forțelor germane în Italia de sud — *n.r.*) ne numește „macaronari" și-și exprimă dorința ca toată Italia să fie ocupată.

Ducele face un dosar din toate aceste remarci dezagreabile *pentru a-l utiliza „la momentul potrivit".*

22 februarie. Consulul nostru general din Praga ne anunță că adjunctul protectorului Boemiei și Moraviei tratează pe italieni la fel ca pe cehi, dacă nu și mai rău. Îi arăt raportul, lui Mussolini care e profund jignit : *„Banditi ! Toți nemții sînt banditi, în cap cu Führerul și gașca lui !"*

1 aprilie. De la un industriaș din Alto Adige, Ducele a aflat că în Germania circulă „bancul" următor : „În patru săptămîni învingem Rusia, în patru luni învingem Anglia și în patru zile învingem Italia..."

„Voi începe să pregătesc noi divizii — îmi spune Mussolini — pentru că *nu se știe ce surprize ne rezervă 1943 și de unde vor veni ele".*

8 octombrie. Mussolini e foc pe germani, mai ales din cauza atitudinii lor în Grecia... *„Dacă pierdem războiul, asta se va întîmpla din pricina imbecilității lui Hitler"* — îmi declară el categoric.

6 noiembrie. Ducele mă întreabă dacă-mi țin la zi „Jurnalul". La răspunsul meu afirmativ, el îmi spune că însemnările mele vor dovedi că germanii au acționat, atît în domeniul politic cît și în cel militar, fără știrea lui.

Ce s-o fi ascunzînd sub această frază ?

1943

22 ianuarie. După părerea Ducelui, comunicatul german de astăzi este cel mai prost din tot cursul războiului. Și așa și este ! Înfrîngere la Stalingrad, retragere pe tot frontul, iminenta cădere a orașului Tripoli (în Africa de nord — *n.r.*). Pare-se că Rommel a manevrat, ca de obicei, în așa fel încît să-și salveze trupele, lăsîndu-i pe italieni să se descurce cum pot. Mussolini e enervat de această obrăznicie : „Veșnica perfidie nemțească ! Și cînd te gîndești că *Hitler e cel mai mare criminal dintre ei toți !".*

La 8 februarie 1943 se încheie însemnările din „Jurnalul" lui Ciano.

În numărul următor vom publica „Führerul despre Duce", după jurnalul lui Joseph Goebbels.

PRO VIRTUTE MILITARI

Printre mărturiile care evocă evenimentele din frămîntatul an 1848, se află şi o medalie de bronz, de 2 cm în diametru, avînd gravat în relief pe o parte „13 septembrie 1848. Dealul Spirei", iar pe cealaltă vulturul cu capul de zimbru pe piept, în scut şi inscripţia „Pro virtute militari".

Cu ce prilej a fost instituită medalia ? Ce semnificaţie are şi pe pieptul căror viteji a strălucit ? Ideea instituirii acestei medalii s-a născut la cîţiva ani după evenimentele revoluţionare de la 1848 şi se pare că aparţine căpitanului Pavel Zăgănescu, comandantul „roatei" de pompieri care în înfruntările cu trupele otomane din ziua de 13 septembrie 1848 de la Dealul Spirei s-a acoperit de glorie. În iulie 1859, la insistenţele lui Pavel Zăgănescu, Mihail Kogălniceanu a ridicat în parlament problema recompensării militarilor care au participat la lupte, ca şi a văduvelor celor ce au căzut la datorie. Cu acel prilej, Kogălniceanu a spus : **„Lupta din Dealul Spirei este un act de natură a ne onora înaintea străinilor şi care totodată răspunde la sentimentele naţionale ; este o dovadă că soldaţii noştri sînt vrednici urmaşi ai soldaţilor lui Mihai Viteazul şi depinde numai de împrejurări favorabile şi de guvernămînt ca să dezvolte vechea lor virtute romană. Ferice de guvernul acela care va şti să preţuiască misiunea ce are şi ar face să reînvieze în inimile poporului scînteia naţională şi a virtuţii ostăşeşti... Să dăm ostaşilor acelora carii s-au luptat cu bravură recompensa faptei lor..."**

După ce a fost votată în parlament, legea privind instituirea medaliei „Pro virtute militari", a fost publicată în „Monitorul oastei" nr. 20, din 30 mai 1860.

Medaliile nu s-au înmînat însă veteranilor care în neuitatul an 1848, la Dealul Spirei, au dat piept cu duşmanul, decît la 23 aprilie 1866.

Iată cum descrie ziarul „Românul", în numărul din 26 aprilie 1866, festivitatea înmînării medaliei : **„Toate corpurile armate, garda naţională, autorităţile civile şi militare erau prezente la această serbare a aducerii aminte. Un imens public se grămădise în curtea cazărmii şi împrejur... Era o emoţie şi era o fericire totodată pe chipurile tuturor... Dl. colonel Haralambie a pronunţat de pe estrada ridicată în mijlocul cazărmii următoarele cuvinte :**

Români !

Sînt optsprezece ani acum. În ziua de 13 septembrie 1848 voi aţi dovedit naţiunii şi Europei întregi că sîngele strămoşesc curge încă în vinele noastre.

Români care aţi luat parte la aceste lupte !

Din sîngele vostru România a înviat ! Mare şi liberă, ea vă mulţumeşte şi drept recunoştinţă pune astăzi pe pieptul vostru astă medalie. Este singura răsplată onorabilă ce se poate acorda bravilor.

Purtaţi-o cu mîndrie, sînteţi puţini care o aveţi, iar după moarte veţi lăsa-o familiilor voastre. Generaţiile viitoare găsind-o vor răsfoi istoria şi vor învăţa cum românul îşi îndeplineşte datoria către patrie.

Trăiască România !"

Apoi, pe piepturile a şaptesprezece veterani a fost prinsă medalia **„Pro virtute militari".** Iată numele cîtorva dintre ei : căpitanul Pavel Zăgănescu ; Constantin sîn Gheorghe Bunea, domiciliat în comuna Ciuteşti, judeţul Argeş ; Stan Dobre Vagaon, din comuna Ciojdeanca, judeţul Prahova ; Stan Petre din Craiova ; Toader Severin, din comuna Onceşti, judeţul Tecuci ; Gheorghe Deacu, din comuna Corneşti, judeţul Muscel ; Dumitru Stoenescu, domiciliat în Bucureşti, str. Fluerului nr. 1 şi alţii.

FL. TUCĂ

micro-
arhiva

magazin
istoric

CAROL al II-lea:

„EU VOI FI ÎNTR-O ZI... SUBIECTUL TUTUROR INTRIGILOR..."

La 12 decembrie 1925, o scrisoare din Veneţia, purtînd semnătura principelui moştenitor Carol, aducea la cunoştinţa regelui Ferdinand o hotărîre irevocabilă : „Sire, vă rog ca prin această declaraţie să primiţi ca să renunţ la toate drepturile mele de principe moştenitor al României... declar că nu voi avea nici o pretenţie asupra drepturilor mele la care am renunţat de bună voie şi mă angajez, pentru liniştea tuturor, să nu mă mai întorc în ţară timp de 10 ani, fără a fi chemat de cei în drept şi fără autorizaţia suveranului."

Devenise o modă să renunţi la moştenirea unui tron ? Aşa s-ar părea... În 2 septembrie 1918, 1 august 1919, acelaşi Carol, la fel de „decis", îşi manifestase aceeaşi dorinţă...

Cît de serioase erau hotărîrile acestui „fiu rătăcit" al coroanei, ne-au dovedit-o evenimentele. Trecutul său, faptele, anturajul şi concepţiile pe care şi le formase pînă la acea vîrstă, demonstrau, celor care urmăreau viaţa politică a României, că era vorba de unul din multele momente de operetă stil Carol, pe care cititorii revistei noastre le cunosc, în bună măsură din lectura memoriilor lui C. Argetoianu.

Că niciodată nu s-a împăcat cu gîndul unei renunţări definitive la tron, ba mai mult, că urmărea cu tenacitate să fie rege, o recunoştea singur, şi încă sub forma unui avertisment, într-o scrisoare către regina Maria : „Am ajuns la stadiul în care nu mai pot suporta aceste purtări oribile. Un homme averti, en vaut deux... Va veni timpul meu şi atunci se vor întrista mulţi din cei care nu au văzut realitatea aşa cum a fost."*

Este de prisos să insistăm asupra unor detalii ale activităţii lui Carol după noua sa renunţare, considerînd că documentul[1] pe care-l reproducem mai jos este revelator în privinţa intenţiilor şi scopurilor urmărite de el. Dintr-o simplă lectură, cititorul va observa că, pe baza unei permanente informări asupra evoluţiei vieţii politice din România (despre partide, grupări, personalităţi politice) şi a unei aprecieri proprii a situaţiei internaţionale, Carol îşi stabilise un program de acţiune în vederea restaurării şi instituirii unui regim al puterii personale.

Documentul ni-l arată pe Carol hotărît să folosească orice mijloace — linguşirea, şantajul, şiretenia, presiunea, forţa — pentru a se vedea „arbitru suprem".

Sesizarea circumstanţelor, a elementelor favorabile sau mai puţin favorabile, solu-

---

* Un om prevenit face cît doi (în limba franceză).

[1] În Arhivele Statului Bucureşti, Arhiva istorică centrală, Fondul casa regală, Carol II, documentul III 174, se păstrează (manuscris în limba franceză) schiţa unui program de acţiune aparţinînd lui Carol. Prin comparaţia cu alte documente provenind de la el, această schiţă nu este scrisă ci dictată, de el unuia dintre colaboratorii săi, cu puţin timp înainte de restaurare.

Impreună cu Elena Lupescu într-un bar de noapte din Paris

țiile propuse pentru rezolvarea unor stări de lucruri, scot în relief atenția pe care o acorda diferitelor laturi ale situației care i-ar fi permis punerea în practică a planului său.

Cursul evenimentelor nu a permis ca acest proiect să devină un program politic amplu, cu largă publicitate ; sigur este, însă, faptul că el a fost urmărit cu insistență încă din primele zile ale restaurării.

V. ARIMIA

Situația în țară

Economic : Gravitarea în jurul cercurilor financiare ale Europei : Geneva — Paris — Bruxelles — de asemenea, Londra și Berlin. Crearea unui institut bancar pentru agricultură. Încurajarea micii economii, de a crea un capital național care nu există. Reducerea rolului Băncii Naționale, retrăgîndu-i-se definitiv influența politică.

Electricitate — căile ferate — navigația.

Revizuirea regimului de privilegii în industrie.

Puncte esențiale :

1) Agricultură. 2) Facilitarea creditelor mici.

Crearea unor convenții de tranzit cu țările vecine — revizuindu-se tarifele pentru a atrage traficul (comerțul) sud-estic pe căile noastre și în porturile noastre.

Concesiuni : păduri, electricitate, turism, navigație, organizarea porturilor, silozurilor.

Capacitatea de consum a țării este scăzută. Baza progresului, necesitățile, cercetarea spre mai bine trebuie stimulate, deci creșterea standardului de viață și nu diminuarea lui ; reducerea actualei mizerii generale.

Politic

Guvernul este împărțit: naționali-țărăniști. De la alegerea lui Sărățeanu, conflictul este mai mare. Arbitru — Madgearu. Transilvania are, totuși, prioritate.

Caracteristici : formalism, lipsa unor opinii precise, o mare doză de oportunism, extremă ușurință în luarea hotărîrilor, lipsă totală de experiență. Străinătatea își menține încrederea, dar vede slăbiciunea.

Guvernul va putea rezista întrucît :

1) Regența nu i se poate opune ;

2) Averescu — Goga nu sînt serioși ;

3) Partidul liberal nu este unit și Duca intenționează să vină prin înțelegere cu național-țărăniștii.

4) Partidul guvernului nu a pătruns încă în marea masă. Madgearu — Duca — Știrbey — Stere, avînd ca exponent pe regină.

Rolurile sînt următoarele :

1) Madgearu vrea să creeze o poziție puternică *în guvern* și să impresioneze prin relațiile sale.

2) Duca vrea să-și asigure succesiunea și grație acestei reușite să devină virtual șef.

3) Știrbey vrea să împiedice reîntoarcerea prințului.

4) Stere șantajează permanent guvernul.

5) Regina vrea să dea iluzia că joacă primul rol în politică.

Regența a devenit un simplu oficiu de înregistrare sau, pur și simplu, de protocol.

Averescu, care pretinde și se pare că acționează chiar de data aceasta pe cont propriu — afirmă că vine la putere peste două sau trei luni. Cheltuiește foarte mult. De unde ? Poate este susținut de Italia. Acțiunea este însă sortită eșecului. În așteptare, Goga și-a reînceput agitația sa criminală printre studenți.

Partidul liberal lovit în Banca Națională, în toate obiectivele finanțelor și industriei

Vintilă Brătianu, Iuliu Maniu, Alexandru Averescu și Ion Mihalache, văzuți de caricaturiștii revistei Furnica

liberale create cu greutate, acum în pragul falimentului, agonizează. Acționează prin corpurile constituite de el :

1) Uniunea industriașilor — a băncilor.
2) Societatea funcționarilor publici.
3) Congresul profesorilor, bisericesc.
4) Asociația proprietarilor.

Sub aparența lor profesională, acestea sînt grupări liberale. Ele reușesc să creeze neplăceri trecătoare — nu pot însă influența opinia publică.

Universul ★ este total compromis.

Conflictul Vintilă Brătianu-Duca a mai redus și el din prestigiul partidului. La fel rolul preponderent și spiritul de contrazicere al lui Argetoianu, care este unul dintre cei noi.

Opinia publică este foarte rezervată, net contra lui Averescu-Goga, ostilă liberalilor — autorii dezastrului economic — ea așteaptă din partea guvernului ceva ce nu vine — ordinea, redresarea economică, pedepsirea celor răspunzători și mai ales AUTORITATEA, care nu există.

Între *Curte* și popor nu există raporturi. Iorga, care a vrut să facă un fetiș din prințesa Elena, a renunțat.

Partidul lui Iorga nu mai există. El încearcă o mișcare cooperatistă asemănătoare cu cea a lui Mussolini, pentru a grupa interesele profesionale. Șanse reduse.

Liga Vlad Țepeș nu este luată în serios de nimeni.

În general, este un marasm vizibil, datorită crizei, lipsei de orientare și poate, de asemenea, datorită absenței unor personalități de seamă de mare anvergură — pentru că numirea guvernului este incompletă. Este susținut de o parte a poporului, dar îi lipsește regele — care acoperă cu autoritatea lui actele de curaj. Așa încît, în momentul de față, totul se scufundă în mediocritate.

★ Ziarul *Universul*.

Școala. Criza instrucției este endemică. Media bacalaureaților este la un nivel foarte scăzut. Facultățile, de ani de zile, nu lucrează în mod serios. Pentru țară este o perspectivă tristă de a nu avea generații instruite și animate de idei europene și generoase. Agitațiile vin mai ales din Budapesta — care are tot interesul de a întreține tulburările — și, poate, din Moscova.

Armata este într-o oarecare măsură cu liberalii ; puțini cu Averescu, dar cred că în multe capete s-a născut ideea unei dictaturi pentru a se termina această criză de autoritate care atîță spiritele. Există acolo un mare pericol pentru că anumiți politicieni fără scrupule, flatînd militarii, vor putea să se servească de ei în scopuri contrarii.

Prințul regent are un contact redus cu armata. Regina are, dar în scop negativ. Armata este fără conducător.

Biserica este liberală. Ea suferă prin faptul că patriarhul regent, șef de stat, nu și-a părăsit funcțiile erarhice și rămîne în același timp, ca putere executivă, șef al unei puteri administrative.

Situația externă

Dominante : Geneva, Sovietele, Fascismul

Toate aceste trei puncte acționează direct asupra noastră. Geneva și fascismul sînt interesate să existe un rege puternic și favorabil lor. Sovietele sînt pentru menținerea unei regențe șubrede. De exploatat aceste elemente.

Din punct de vedere financiar :

Prin planul Young, America deține superioritatea. Trebuie deci să se închege relații cu reprezentanții Statelor Unite, să se vorbească în presa americană.

Banca Internațională de la Bâle este unul din cele mai importante elemente care trebuie studiate imediat. Franța, Italia : conflictul armat este de temut. Trebuie să

fim prgătiți. Trebuie exploatată Italia, fără nici un fel de angajamente împotriva ei.

Ideea care se cere impusă :

Nu se poate crea stabilitate în România, fără restaurarea regalității.

Presa în străinătate

Agenția Sud-Est (Mircea) poate deveni un element de o deosebită utilitate. Reluarea legăturii cu Mircea. Căutarea corespondenților marilor cotidiene, în special de la cele ilustrate, plasarea de instantanee.

Flatarea corpului diplomatic. Statele Unite, Germania, la fel Quai d'Orsay— Berthelot.

Franța. De menajat în aceeași măsură „stînga".

Influența să se facă prin trei mijloace — de preferință să vină de la o terță persoană și provocată.

În interior : 1) guvernul, 2) armata, 3) opinia publică.

În exterior : 1) Geneva, 2) Cercurile financiare, 3) Cancelariile, 4) Opinia publică.

Concluziile

Ideea directoare trebuie să fie :

Eu voi fi într-o zi cel către care se vor îndrepta toate speranțele, subiectul tuturor intrigilor, responsabil pentru toate. Rezultă :

1) necesitatea unei documentări absolute ;

2) o extremă prudență ;

3) o permanentă rezervă ;

4) a avea soluții pentru toate problemele ;

5) alegerea oamenilor potriviți pentru interior și exterior.

Idei directoare

1) De a folosi pe oricine în vederea scopului propus ;

2) de a nu deveni instrumentul nimănui ;

3) de a crea o erarhie de oameni în ordinea utilității lor și nu a importanței ;

4) selecționarea grupurilor, coordonarea, sincronizarea evenimentelor ;

5) de a face pe recalcitranți să audă că într-o zi vor veni la putere ;

6) a nu se lăsa niciodată copleșit, a fi stăpîn pe situație și a acționa, a acționa, a acționa ;

7) a fi arbitrul suprem.

Unele persoane

Titulescu. Excesiv de abil și prudent. Îi detestă pe Averescu și V. Brătianu. Îl urăște pe Duca. Bun orator. Relații la Londra și Geneva.

Mihalache. Element foarte bun pentru vechiul regat. Adorat de țărani — drept — cinstit — puțin visător, în același timp om de acțiune — politician slab.

Tașcă — element de mare valoare — rectorul Academiei de Comerț — foarte cinstit.

Petrovici — antrenant — foarte dotat — cinstit — poet slab.

Maniu — extrem de rezervat — șiret — element puternic în Transilvania căruia trebuie să i se caute deja o „dublură", de teama unui șantaj.

Manoilescu — talent de organizator, bun vorbitor — entuziast — mare demagog — putin arivist — suspect de a face afaceri.

Antoniade, un element excepțional și remarcabil, apreciat la Geneva — internaționalist — foarte serios.

Djuvara — liberal — adeprul lui Al. Constantinescu.

Impus întrucîtva de Duca — serios — instruit — în același timp infatuat — puțin sectar. De observat.

Revenirea

Elemente asupra cărora trebuie acționat prin vizite și discursuri :

1) Campanie ; 2) Școala — pretutindeni, 3) Armata, 4) Administrația prin vizite inopinate, 5) Camerele de comerț, 6) Marile întreprinderi industriale.

Elemente de flatat

1) Finanțele, 2) Presa, 3) Minoritățile, 4) Corpul diplomatic, 5) Catolicii și uniții.

De a înființa

1) un organ pentru Geneva, 2) un secretariat personal, însumînd absolut toate detaliile, 3) cîteva titluri de decernat, 4) un oficiu de turism.

Elemente favorabile

1) nemulțumirile de tot felul (atenție la conflictul de interese), 2) criza regenței, 3) fricțiunile național-țărăniștilor, 4) lipsa de popularitate a reginei și a prințului regent, 5) minoritățile, 6) lipsa de autoritate și stabilitate, 7) presa (în viitor), 8) Italia, 9) finanțele.

Elemente defavorabile

1) reputația creată prințului de către campania dusă împotriva lui 2) Partidul liberal, 3) Averescu—Goga, 4) Iorga (?), 5) regina, 6) lipsa de acțiune a prințului, 7) insuficiența propagandei în interior și exterior.

Linearis Logic:

FUGACIA

FRED MAHLER

Ana de Austria, soţia regelui Filip al II-lea, de Antonis Mor

Palatul Escurialului, construit de Juan de Toledo şi Juan de Herera, după concepţia lui Filip al II-lea, în apropierea Madridului. Era cea mai mare clădire din Europa secolului al XVI-lea

Monumentul funerar al lui Filip al II-lea, creat de italienii Reone şi Pompeo Leoni, în biserica Escurialului. Monarhul e înfăţişat în timp ce se roagă plin de smerenie

Filip al II-lea, de un maestru necunoscut

Introdus în vremea regelui Filip al II-lea, noul ceremonial de curte a făcut din palatul regal din Madrid o mare şi somptuoasă închisoare. Toate uşile aflate dincolo de scara principală erau prevăzute cu ferecături identice, la care însă nu existau decît trei chei care să se potrivească. Pe una dintre ele o păstra regele, deşi considera că nu era de demnitatea lui s-o şi folosească. Pe celelalte două le avea în grijă marele şambelan al palatului, denumit **aposentator de palacio.** Peste zi, el încredinţa una dintre chei marelui cămărar, iar pe cea de-a treia o reţinea pentru a descuia uşile cînd regele se deplasa dintr-o încăpere în alta a spaţiosului său palat şi a le fereca din nou, îndată după ce suveranul trecea pragul. Tot marele şambelan deschidea maiestăţii-sale calea cînd acesta dorea s-o viziteze în timpul nopţii pe regină. Urmarea penibilă a acestui ceremonial era faptul că vizitele nocturne nu rămîneau ascunse uşierilor palatului **(monteros de cámara)** şi ştirea ajungea a doua zi, pe calea şoaptelor, la cunoştinţa întregii curţi.

În calitatea sa de purtător al uneia dintre cele trei chei de aur, marele cămărar îl trezea dimineaţa pe maiestatea-sa din somn, îl conducea seara la culcare, îi supraveghea valetul în timp ce acesta îl îmbrăca sau dezbrăca şi-i întindea personal prosopul cînd suveranul dorea să se spele dimineaţa sau să-şi cureţe mîinile după masă. Ceea ce îngreuia mult îndatoririle marelui cămărar în cadrul noului regulament şi-l făcea deci să devină o verigă a comunităţii de la curte, lucru care în împrejurările date avea o mare importanţă, era misiunea lui de a supraveghea întreaga aprovizionare.

De altfel, la nici o curte din Europa nu se servea masa mai ceremonios decît la cea a regilor spanioli. Filip al II-lea al Spaniei punea preţ nu numai pe **ce** mînca, dar mai ales pe **cum** mînca, iar conducerea bucătăriei s-a dovedit, pe lîngă o importantă parte a artei de a trăi, şi un domeniu în care predomina concepţia intangibilităţii regale. Marele cămărar, denumit **primer sumiller de corps,** avea la dispoziţia sa nici mai mult, nici mai puţin decît cinci specialişti, care supravegheau, fiecare, cîte o secţie aparte, conducînd, la rîndul lor, cel puţin o duzină de ajutoare. Ei erau : intendentul veselei, sau **sumiller de la panaderia**, intendentul fructelor, sau **sumiller de la fruteria,** intendentul pivniţelor, sau **sumiller de la cava,** intendentul sosurilor, sau **sumiller de la sauceria,** şi intendentul bucătăriei, sau **sumiller de la cocina.**

De ce oare era nevoie de această diviziune complicată ? În primul rînd, pentru a împrejmui una dintre condiţiile de existenţă a suveranului, şi anume masa, cu un ţarc strîns de prescripţii intangibile, protectoare ; pentru a putea împărţi, în al doilea rînd, răspunderea faţă de prosperitatea fizică şi sacrosanctă a regelui pe capetele şi pe umerii a cît mai multora. Şi toate acestea deoarece concepţia despre intangibilitate presupunea existenţa unui număr mare de persoane care să stea scut pentru a-l apăra pe „Unul" singur sau pentru a se pune la adăpost de el.

Obligaţiile şi drepturile celor cinci intendenţi erau, po-

trivit sensului şi scopului lor arhaic, mult prea încîlcite pentru a încerca descrierea lor. Totuşi cîteva scurte indicaţii ar clarifica tabloul general al acestui capitol deosebit din eticheta curţii spaniole.

Intendentul veselei purta întreaga răspundere pentru rufăria de masă, pentru vesela, pîinea, sarea, muştarul, brînza şi scobitorile prînzurilor regale. Din brutăria palatului, brutarul maiestăţii-sale trimitea zilnic pîinea într-o cutie metalică a cărei cheie o deţinea el şi pentru care nu se mai afla alta decît în posesia intendentului veselei. Astfel, pîinea era ferită de atingerea celor nechemaţi. Intendentul fructelor se îngrijea de fructe şi legume, avînd obligaţia să procure pentru bucătăria regelui tot ceea ce exista mai bun şi mai proaspăt pe piaţă, să aşeze şi să garnisească platourile cu fructele care se serveau la masa regală. Intendentul pivniţelor se ocupa de vinuri şi veghea ca nici o sticlă să nu ajungă la masa regelui fără ca unul dintre medicii săi personali să fi gustat din ea. Intendentul sosurilor supraveghea pregătirea gustărilor reci, în special a celor preparate cu oţet. Se credea că oţetul avea darul de a face să dispară orice urmă de otravă, solidă sau lichidă, amestecată în el. Drept răsplată specială pentru răspunderea mărită pe care o purta, acest artist al sosurilor avea dreptul să primească, la prînz şi seara, cîte o porţie de mîncare gătită cu carne rămasă de la masa regelui. Nu se cuvenea însă să şi-o aleagă singur, ci trebuia să-i fie repartizată de către cel împuternicit cu tăierea cărnurilor. În sfîrşit, intendentul bucătăriei era omul dulciurilor calde şi a tot ceea ce se servea fiert şi prăjit. El nu gătea, cu toate că era priceput în ale bucătăriei, ci dădea directivele necesare bucătarilor din subordinea lui, indica succesiunea bucatelor la masă, gusta din ele şi supraveghea tot acest ansamblu plăcut mirositor. De îndată ce regele se aşeza la masă, fie în cerc restrîns, fie în public, în jurul lui începeau să roiască vreo 20 de persoane, de la marele majordom pînă la gărzile de serviciu. Toţi stăteau în picioare, cu capul descoperit, fără spadă la cingătoare ; doar gărzile erau înarmate şi purtau coif pe cap. La plecăciunile adînci ale supuşilor săi, regele răspundea dînd indiferent din cap şi lua loc. În timp ce un demnitar al bisericii rostea rugăciunea dinainte de masă, din bucătărie începeau să fie aduse mîncărurile în castroane acoperite. Majordomul de serviciu deschidea cortegiul, însoţit de patru halebardieri ; atît timp cît procesiunea era în mişcare pe drumul ei de la bucătărie pînă la masa regelui, toţi trebuiau să stea în picioare, descoperiţi. Nimeni nu avea voie să vorbească, deoarece bucatele transportate cu atîta pompă făceau oarecum parte din persoana maiestăţii-sale şi trebuiau cinstite ca şi cum ar fi fost chiar persoana sa. Toate felurile, chiar şi sarea, erau gustate pentru a se constata dacă sînt potrivite şi dacă nu poartă cumva semne ascunse de otrăvire. Suveranului i se arătau tăvile pe rînd şi el le indica pe acelea din care dorea să fie servit ; toate tăvile neservite erau trimise înapoi la bucătărie. Între timp toate mîncărurile se răceau, bineînţeles, şi Filip al II-lea, victima etichetei propriei sale curţi, consuma numai mîncăruri cu sosuri reci, care cu timpul aveau să-i provoace o incurabilă boală de stomac.

Cînd dorea să bea, regele făcea un semn şi de îndată unul dintre medicii săi personali turna un pahar din băutura indicată de suveran şi-l bea în faţa privirii tuturora ; abia după aceea era umplut paharul regelui, care trecea prin trei sau patru mîini înainte de a-i fi oferit de către şambelanul de serviciu, şezînd în genunchi. În timpul cît se servea masa domnea o linişte desăvîrşită. Privirile tuturora erau aţintite, cu o încordare plină de teamă, asupra regelui ; ordinele se transmiteau numai din ochi şi prin semne, iar tot ceremonialul lăsa impresia unei pantomime neasemuit de solemne, ireale şi fantastice. Regina lipsea, deoarece lua masa în încăperile rezervate ei, în aceleaşi condiţii de etichetă ca şi augustul ei soţ. Perechea regală lua loc la aceeaşi masă numai cu ocazia banchetelor oficiale. Dar şi atunci erau serviţi separat, deoarece după eticheta curţii spaniole masa maiestăţii lor era un act sacrosanct, păzit cu străşnicie de normele ceremonialului.

Cînd regele lua masa în public — Filip al II-lea o va face după ce problema încăperilor avea să fie rezolvată mulţumitor, desemnîndu-se o sală anume, corespunzătoare —, mîncărurile erau aduse din bucătărie în sunete de trompete şi tobe. Poporul avea acces la acest spectacol, dar era ţinut la distanţa cuvenită de către un cordon al gărzii. După ce regele termina masa, i se întindea un castronaş de argint plin cu apă, în care îşi spăla mîinile. Marele cămărar, în genunchi, îi ţinea prosopul şi preotul rostea rugăciunea de mulţumire. Apoi, în urma marelui majordom, suveranul părăsea sufrageria, în timp ce toţi se înclinau adînc.

Jurnal

N. D. COCEA

N. D. Cocea și-a scris „Jurnalul" la Sighișoara, unde se retrăsese, în primii ani ai războiului, nădăjduind să găsească tihna necesară creației. Mijloacele de informație au fost, în aceste condiții, mai restrînse : emisiunile posturilor de radio românești sau străine, presa, convorbirile cu prietenii — mai ales activiști comuniști — care-l vizitau din cînd în cînd.

Uneori, scurte deplasări în Capitală l-au aruncat, vremelnic, în atmosfera agitată, sufocantă, specifică acelei epoci. Se reîntorcea, de fiecare dată, la Sighișoara încărcat cu un noian de impresii, pe care le confrunta cu gînduri intime mai vechi sau mai noi, le diseca, le cernea prin sita spiritului său lucid, le obliga să parcurgă calea purificatoare între inimă și rațiune, și apoi le încredința hîrtiei.

La 60 ani de viață, N. D. Cocea își simțea inima tînără și această inimă bătea pentru cauza generoasă căreia i se dedicase.

Vremurile de restriște nu-i zdruncină încrederea în comunism ; rămîne soldat credincios la postul său, cu experiența și înțelepciunea unei vieți, militant și cronicar strălucit al timpului său.

Cocea a scris întotdeauna ceea ce a gîndit. Conformismul îi repugna. Conjuncturismul îl revolta. Oportunismul îi provoca fulgerele mîniei. N-a cruțat pe nimeni. Nici pe el însuși. Și poate tocmai aci, în sinceritatea ce nu cunoaște prejudecăți, în identificarea totală cu viața — cu viața reală, nu cu cea curățată de colb, dereticată și expusă-n vitrină — stă marea valoare a operei neuitatului Cocea.

Privite prin perspectiva pe care numai curgerea timpului o poate da, evenimentele înfățișate în „Jurnal" capătă, desigur, alte dimensiuni. Istoria scrisă și, mai mult decît ea, istoria reală, așază oamenii și faptele la locurile care li se cuvin. Astăzi știm o parte mult mai mare din adevăr. De pildă, în privința cauzelor declanșării celui de-al doilea război mondial, a politicii marilor și micilor puteri, a răspunderilor și meritelor în fața istoriei.

Autorul „Jurnalului" n-a putut cunoaște întregul complex al situației internaționale, multe din aprecierile lui poartă, de aceea, amprenta omului și epocii.

„Jurnalul" lui Cocea rămîne, dincolo de acestea, un impresionant document uman. În el trăiesc gîndurile și sentimentele unei generații. În epoca aceea de zbucium, de răsturnări, cînd pentru mulți tragedia nimicirii fizice a fost însoțită de drama zdruncinării sau pierderii încrederii în idealurile de mai bine, N. D. Cocea a știut să-și păstreze, autodepășindu-se, credința în noblețea omului, în triumful rațiunii, în superioritatea democrației și socialismului.

AL. GH. SAVU

Sighișoara, 23 septembrie (1939)

Liniște. Pace. Se aude tic-tacul ceasornicului din odaia alăturată și aud cum se scurge vremea. Îmi întind oasele obosite în liniștea asta infinită, ca într-o baie caldă. Gîndurile, molcome, cad ca frunzele, plutesc și ezită un moment în aer, apoi, de la ele însele, se așternpe hîrtie.

Am colindat, toată dimineața, dealurile din împrejurimi. În trei ceasuri de mers n-am întîlnit mai pe nimeni. Doar pe un moșneag, pe cîțiva copii și cumătra Lina, care se întorcea de la pădure cu spinarea încovoiată pînă la pămînt sub povara crengilor uscate. De departe, auzind probabil foșnetul de frunze moarte sub pașii mei, s-a oprit locului și, de teamă, cu bănuială, și-a aruncat repede sarcina din spinare. Privea în altă parte, ca și cum n-ar fi avut nimic comun cu dînsa. Abia după ce m-a recunoscut, reasigurată, liniștită, m-a întrebat vesel :

— Mai trăiești, domnule ?

Jurnal

Prin partea locului întrebarea e obișnuită. Te întreabă oamenii dacă mai trăiești, cum ți-ar spune : bucuroși de sănătate. I-am răspuns și eu, liniștit :

— Trăiesc, cumătră Lină. Nu puteam să-i spun trăiesc din plin, trăiesc cu ardoare, cu frenezie. Simt cu o veșnic reînnoită senzație de fericire cum colcăie și cîntă viața în mine. Baba nu m-ar fi înțeles. M-a ghicit însă. M-a întrebat, rîzînd din coada ochiului :

— Ce-mi cauți pe-aici ? După cine-mi umbli ?

Vrînd să fiu și eu perfid, i-am replicat :

— Ia, ca și d-ta, cumătră. După niscaiva vreascuri... după uscături...

Îngrijorată o clipă, s-a pomenit rugîndu-mă :

— Să nu mă spui, zău !...

Apoi, citind desigur pe fața mea că n-aș fi fost în stare să fac una ca asta și s-o denunț că aduna lemne într-o zi neîngăduită, a adăugat cu ochii care-i sclipeau de vicleșug și intenții ascunse :

— Nici eu n-o să te spui !...

— Ce poți să spui ?

— Că te-am văzut cu fata lui Mosora.

— Păi fata lui Mosora e secretara mea.

— Ce fel de sicritară că te pupai de foc cu ea ziua în amiaza mare ?

— Eu ? Eu ? Cumătră Lina ?

— Că n-o fi fost doar altul, în grădina dumitale, colo, jos, lîngă masa mare de piatră de sub stejar.

Rîdea baba de fîstîceala mea. Îi rîdeau ochii. Îi rîdea gura. Îi rîdeau toate creturile din dreptul ochilor și gurii pînă la urechi. M-a bătut cu prietenească și tacită complicitate pe spate. M-a asigurat încă o dată că n-o să mă spuie. La ce să spuie ? Că doar n-am făcut nici un rău. Așa e viața. Pentru asta sînt făcute fetele. A fost și ea fată pe vremuri. Se dădea în vînt după sărutări. Cînd și-a pus pirostriile pe cap, de mult încă, apucase să-și dea altuia și gura, și altceva mai de preț decît gura. A scăpat numai cu o bătaie țeapănă, soră cu moartea, în noaptea nunții. De astîmpărat însă nu s-a astîmpărat. Prea o scormoneau diavolii pe dinăuntru. Și prea era deasă pădurea, așezată parcă dinadins la un lat de palmă de casa lor.

Îi lăcrimau ochii de rîs, povestindu-mi amintiri șugubețe din tinerețea ei. Amesteca, încîntător, fapte, întîmplări, cu reflecții naive, pline însă de o largă, de o sănătoasă, de o tolerantă filozofie asupra vieții. Îmi mărturisea :

— Pădurea, bat-o vina, m-a făcut să păcătuiesc, dac-o fi păcat să te încălzești cînd ți-e frig și să te scarpini cînd te mănîncă prin partea locului. Pe vremea ungurilor numai ungurii și sașii lor aveau drept să taie din pădure. Ei luau smîntîna, noi ne alegeam cu zărul. Da' nici surcele nu aveam voie să strîngem decît într-o zi pe săptămînă. Ca să facem pită, trebuia să le cărăm, flăcăi și fete, pe furiș, pe întuneric. Umblam în bobote. Ne și rătăceam uneori. Cînd alergi după uscături, mai găsești și prospături. De-o fi păcat !... Da ce păcat să fie ? Cînd bunul Dumnezeu ne-a dat cu voia lui ochi ca să vedem și gură ca să mîncăm, și...

Mi-a spus pe șleau cuvîntul și ce ne-a lăsat Dumnezeu să facem cu dînsul. L-a spus fără sfială, fără fățarnică spășeală, drept, cinstit, omenește. Mi s-a plîns în sfîrșit de greutățile traiului.[...] Bieții oameni tot după surcele aleargă. Și de cînd cu războiul, toate s-au scumpit. Nu mai e chip să te atingi de nimic. Neamurile se bat ca chiorii între ele, în loc să-și vază de necazuri ; și oamenii se ucid între dînșii, în loc să facă ceea ce făcea ea pe vremuri și ceea ce am făcut eu cu fata lui Mosora.

Potrivindu-și din nou sarcina de vreascuri și găteje în spinare, a oftat din greu :

— Ăsta-i păcat, maică, păcat mare... Nu păcatele noastre...

Și a plecat, cu fruntea în pămînt, ruptă din mijloc de greutatea poverii, tîrînd după ea crengile uscate, bodogănind și bolborosind mereu în foșnetul de frunze moarte :

— Păcat !... păcat mare...

Am rămas locului, uitîndu-mă lung după dînsa. Pădurea cînta în jurul meu. N-o mai auzeam. Orașul feudal, cu turlele și zidurile lui crenelate, aprinse de bătaia soarelui, strălucea ca o cetate din basme printre ramurile copacilor. Nu-l mai vedeam. Nu vedeam decît buzele bătrînei. Și n-auzeam decît zvonul boscorodelilor ei cuminți.

E bizar cum pe drumurile încîlcite și obscure ale vieții se întîlnesc mai totdeauna și merg alături supremele încheieri ale inteligenței și ignoranța desăvîrșită.

Cumătra Lina n-are știință de carte. N-are radio. Nu răsfoiește ziare. Hîrtia tipărită n-are alt rost pentru ea decît ca să-și aprindă focul sau să-i ție loc de față de masă. N-a trecut dincolo de barierele orașului. N-a stat la sfat cu mai marii pămîntului. Și, cu toate acestea, în fraze simple, mi-a rezumat ceea ce nici Lenin n-ar fi putut să descopere altceva în vorbele noastre de clacă. Naționalism ? Patriotism ?

Spațiuri vitale ? [...] Boierii își trag spuza pe turta lor. Săracii bat din buze. Sau se bat ca orbeții între dînșii.

Pe cînd dincolo de luptele și frămîntările astea sterile, de ambițiile grotești, de orgoliuri sîngeroase și demente, e viața, e dragostea, e frumusețea. Pădurea cîntă. Fiecare ramură e o coardă de țambal și fiecare frunză un talger de aramă. Vuiesc dealurile. Răsună cerul. În alai ca de nuntă cobor spre grădină. Au înflorit anemonele, crizantemele. Și crinii roșii sînt încă în floare. Pe zidul alb al casei fac pete de rugină. Culori. Sunete. Nuanțe. Armonii. Tot ce e dat să încînte ochii. Tot ce mîngîie auzul. Tot ce desfată, îmbată și înalță simțurile omului.

În mijlocul lor, în altarul acesta suav și vast al naturii, mă simt umil, pierdut, zdrobit și totuși cu sufletul înaripat ca al unui preot pregătit să primească harul divin.

Aștept pe Ioana.[...]

26 septembrie

Guvernul Daladier a dizolvat partidul comunist. Greșeală politică fatală, care va limpezi însă situația și va întări în conștiința mulțimilor convingerea că războiul acesta început pentru eliberarea națiunilor și drepturilor omului, în realitate e prodromul revoluției sociale.

Varșovia anunță rezistență. Eroică, poate, dar tardivă și inutilă rezistență.

Radio București repetă ignominiile de ieri și de alaltăieri. Balele acestea devenin stropșite zilnic la cele patru vînturi vor reuși, în cele din urmă, să facă odioasă memoria lui Călinescu.

6 octombrie

Așteptatul discurs al lui Hitler ! Înjumătățit și pe alocuri, probabil, masacrat de spicher, e greu să-mi fac o idee justă asupra cuprinsului și țelurilor (de pace !) urmărite. Voi avea, mîine, textul oficial.

7 octombrie

Îl am. Ceva mai abil decît eram în drept să cred. Firește, de-o abilitate și inteligență postbelică (1918). Așa cum e însă și adresîndu-se unor populații care n-au un nivel intelectual mai ridicat decît cel al lui Hitler, ar putea să convingă pe unii și să slăbească moralul altora.

De pildă, pasajul privitor la Polonia. Țară înapoiată, afirmă Hitler [...] Se naște însă o primă întrebare. Are dreptul un stat, mai înaintat pe scara civilizației, să cucerească un stat european, mai înapoiat ? Să admitem că da, deși atunci soarta Ungariei, a României, a Iugoslaviei, a Bulgariei ar fi identică față de Germania, cu aceea a Poloniei ; și a Germaniei, ea însăși, față de alte state, infinit mai civilizate, ca Anglia și Franța. Dar dacă admitem punctul acesta de vedere, dacă marea justificare a anexării unui stat e starea lui de inferioritate socială, culturală, economică etc. față de agresor — așa cum de altfel s-au justificat în trecut mai toate cuceririle și colonizările extraeuropene — nu poate fi admisibil ca, în același timp, să invocăm motive exact contrarii pentru justificarea altor cuceriri. Or, Germania, înainte de anexarea unei părți din Polonia, a invadat Boemia. Țara lui Beneș nu era țara lui Beck. Avea o organizare admirabilă, tot așa de perfectă ca și a Reichului, avea șosele minunate, școli nenumărate, o stare economică înfloritoare, drepturi egale pentru toți, industrie proprie, agricultură mică și mijlocie, fără nici un latifundiar nobil sau parvenit, o largă cultură răspîndită pînă și în straturile cele mai de jos ale poporului și o civilizație ceva-ceva mai înaltă și incomparabil mai umană decît a Reichului actual. De ce a anexat-o atunci Hitler ? Pe polonezi, pentru că sînt înapoiați ? Pe cehi, pentru că sînt prea înaintați ? Să ne ierte fostul zugrav. Peste vechea firmă a unei prăvălii se poate zugrăvi alta nouă. Peste adevărurile valabile acum un an, nu e vopsea care să le șteargă sau să le decoloreze.

Cît despre buna lui credință ! Nu putem pomeni de ea decît în glumă. După ce anexează zeci de mii de kilometri pătrați și milioane de polonezi, cu aere inocente, de cotoi călugărit, Hitler se întreabă : — Am pretins eu ceva de la danezi ? Am cerut eu ceva de la belgieni ? Am revendicat eu ceva de la elvețieni ? sau iugoslavi ? uitînd că de la toți aceștia, la un loc, n-ar fi putut lua, în cazul cel mai bun, decît a zecea parte din ce a furat din trupul Poloniei. Am cerut eu de la Franța provinciile pierdute ?... Ca și cum peste liniile Maginot i-ar fi fost tot așa de lesne să treacă într-o noapte ca peste granițele Poloniei.

N-am făcut eu astfel dovada că vreau, că doresc, că urmăresc din toată inima raporturi amicale de bună vecinătate cu toate celelalte state din jurul Germaniei ? Că

nu rîvnesc nimic, de la nimeni ? Că n-am gînduri imperialiste ? Că nu visez decît pace... pace... pace... ?

Închipuiți-vă acum pe un bandit tîrît la bara justiției. A intrat prin efracțiune în casa unui proprietar. A spart lada de fier, a furat tot aurul dintr-însa. Ce-ați spune dacă s-ar apăra în felul acesta strict hitlerist :

— Eu hoț ? Eu pungaș ? Dar în jurul casei de fier, domnilor judecători, erau salonul, iatacul, sufrageria. În sufragerie erau două linguriţe de argint. Nu le-am luat. În iatac era un ceasornic pe măsuța de noapte. Nu mi l-am însușit. În salon erau două, trei obiecte de preț. Nu m-am atins de ele. Cum puteți, prin urmare, să mă învinuiți de tîlhărie pe mine, care, putînd să șterpelesc totul, m-am mulțumit, modest, cu mai puțin și am făcut astfel dovada desăvîrșitei mele dezinteresări ?

Cu pledoarii de felul acesta se apără astăzi, totuși, conducătorii națiunilor. Și oamenii care le rostesc, într-o vreme ca a noastră, sînt oameni de stat.

12 octombrie

St. a trecut prin Sighișoara. S-a oprit cîteva ceasuri la mine. Vine de pe front. Îmi povestește, cu înfrigurare, ce-a făcut și ce-a văzut în cele cîteva luni de concentrare. Lucruri mari, lucruri mărunte, unele înălțătoare, altele penibil de triste. Notez cîteva. Soldații sînt prost îmbrăcați și prost hrăniți. Acum, în ajunul iernii, li se acordă concedii scurte ca să-și aducă, ei, de acasă, haine mai călduroase. Ordin strict : să se întoarcă la Corp cu ciorapi de lînă și flanele. Statul n-are de unde să li le dea. Dar și bieții oameni, de unde să le aibă ? Moralul, totuși, ridicat. Ură neistovită împotriva nemților. Dragoste, încredere numai în Franța, numai pentru Franța. E ciudat, e extraordinar sentimentul acesta instinctiv de dragoste pentru Franța. Îl întreb de cîteva ori pe St. Insist. Îi cer amănunte, preciziuni. Nu poate să-mi dea nimic altceva decît același răspuns inexplicabil. Oameni care nu știu o boabă de carte, flăcăi care n-au deschis probabil un ziar în viața lor, țărani care nu s-au dezlipit de coarnele plugului, știu totuși de Franța, nu vorbesc între ei, în momentele de entuziasm, decît de Franța. Nu de Anglia. Habar n-au de existența vreunui mare imperiu britanic. Nici de Rusia. Ci de Franța. Numai și numai de Franța. De ce ? Cum ? Ce instinct vorbește într-înșii ? E cu neputință de spus. Dar e un fapt.

Mi-aduc aminte de-un fapt identic. Eram la Iași. Prin 1918. La un ceai, cu Robert de Flers, acesta ne povestea cum, în tovărășia altor cîtorva ofițeri francezi, pierduse drumul prin niște păduri nesfîrșite din munții Moldovei de sus. Erau înghețați de frig. Nu se vedea măcar o urmă de potecă, nicăieri. N-aveau nimic de mîncare la dînșii. Noaptea se lăsa repede. Se credeau rătăciți, pierduți. Cînd, printre crengile copacilor, li s-a părut că zăresc în vale o trombă de fum. Fără mari speranțe, dar cu deznădejdea oamenilor care nu mai văd altă scăpare, s-au îndreptat într-acolo.

Nu se înșelaseră, din fericire. Era un foc, într-adevăr ; un foc mare aprins în mijlocul unei poieni şi cîțiva ciobani împrejurul lui. La vederea uniformelor străine, ciobanii, firește, s-au speriat. Cu chiu cu vai au izbutit să-i liniștească, să se apropie de ei. Nu puteau însă să se explice. Nici unul dintre francezi nu știa românește. Noroc că unuia dintre ei i-a venit în gînd, bănuind că ciobanilor le era frică să n-aibă cumva de-a face cu dușmani, să le strige : „Nous fransé... francezi, franțuski..." Atît a fost de-ajuns. Ca prin miracol ciobanii s-au lămurit. Ochii li s-au luminat. Brațele s-au deschis primitoare. Și cel mai răsărit dintre dînșii, un vlăjgan cît un munte, ca să arate ofițerilor străini că pricepuse despre ce este vorba, repeta voinicește, strigînd cît îl ținea pieptul :

— Aha !... Verdun !... Verdun !...

De Flers rostea pe românește :

— Verdounne... Verdounne... Așa cum auzise el cuvîntul rostit de cioban.

Cum ajunsese însă cuvîntul acesta glorios pînă la urechea unui cioban din creierul munților Moldovei ? Cine-i spusese ? Pe ce aripi de vînt îl purtase faima pînă în codrii noștri ? Nici de Flers, nici nimeni altul n-ar fi putut să ne spuie. I se umezeau doar ochii, repetîndu-l. Și ne mărturisea, simplu, că niciodată ca atunci, în clipa aceea, într-o văgăună din munții noștri, nu simțise mai profund toată măreția și universalitatea gloriei franceze și cît de legat era sufletește poporul nostru de Franța lui.

În aceeași ordine de idei, St. îmi mai spune că, acum vreo lună, zvonindu-se că trupe românești vor fi trimise pe frontul apusean, soldații noștri nu mai aveau alt gînd și alt vis decît să fie expediați în Franța. Așteptau de la o zi la alta ordinul de plecare. Nu-și mai găseau astîmpăr. Nu-și mai vedeau de treabă. Comandanții au fost siliți să intervină energic, ca să potolească spiritele !

Jurnal

13 octombrie

M-am pomenit aseară cu Sisel. Vine şi el din concentrare. Alt sunet de clopot. Fire optimistă, e încîntat de tot ce a văzut. Serviciile medicale de război, admirabil organizate. Nici spitalele din Bucureşti nu sînt atît de modern utilate. Trenului militar de sub conducerea lui nu-i lipseşte nimic, absolut nimic. Material din belşug. Moralul oamenilor, excelent [...]

Socoteşte asasinarea lui Călinescu o pierdere ireparabilă, cel puţin în ce priveşte organizarea armatei. A cercetat, a controlat. Lui Călinescu personal i se datorește tot ce s-a făcut bun, ce s-a improvizat aproape, în ultimul an. Nimeni, astăzi, n-ar putea să-l înlocuiască. Cei rămaşi pe urma lui n-au nici cap, nici suflet. Au dovedit-o de curînd. Dacă Armand Călinescu ar fi supravieţuit rănilor lui, n-ar fi tolerat pentru nimic în lume masacrul organizat şi sălbatic din septembrie.

In ce priveşte sentimentele armatei, fostul meu ginere e de acord cu St. Toate inimile bat pentru Franţa.

*

După discursul calm şi hotărît al lui Daladier, un impresionant şi tot aşa de ferm discurs al premierului britanic. Aşa-zisa ofertă de pace a Germaniei e respinsă, cu curtoazie, dar cu piciorul, ca o minge de fotbal prost aruncată

*

Primesc primele două numere din „Jurnalul" lui Tudor Braniște. Copii palide ale „Adevărului" de pe vremea paukerismului poltron şi gheşeftar. Şi tot aşa de prost scrise. Ce naiba ! Îmi dau seama că sub cenzură nu poţi să scrii ce-ţi trece prin cap. Dar măcar ce-ţi trece prin cap cu voia cenzurii să nu fie scris cu picioarele.

16 octombrie

Ziua de naştere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunţîndu-se evenimentul acesta extraordinar. Şi presa, prin toate penele redactorilor şi colaboratorilor ei ocazionali : miniştri, ministeriabili, frontişti, străjeri, lingăi etc. etc. îi ţine hangul. Articole. Discursuri. Interviuri. Fotografii. Tot ce vreţi. Pe toate glasurile. Şi pe toate limbile. Curat vorba M.S. : „n-am c[....] destul de mare pentru toţi cîţi ar vrea să-l lingă".

*

Un ceas delicios de audiţie radiofonică. Subiectul : proslăvirea regelui. Cuvintele cele mai răsuflate din vocabularul românesc, plus neologismele, turnate cu ghiotura, cu nemiluita, cu lopata şi cu hîrdăul sub nasul M.S. şi pentru distracţia publicului. M-am amuzat ca un copil. Contrastul era aşa de mare între frazele bombastice şi răceala sau sărăcia sentimentelor, încît aveam mereu impresia unei farse-bufe jucate cu accente tragice de răposatul Nottara. Sau închipuiţi-vă marşul renaşterii naţionale ori imnul regal cîntate pe motivele săltăreţe ale veselului „la moară la hîrţa-pîrţa".

*

Cum o fi suportînd regele, dacă nu e complet cretin, şi cum i-or fi plăcînd, dacă mai are un pic de sensibilitate într-însul, toate laudele astea lamentabile în monotonia lor lipsită de avînt, de spontaneitate, de spirit inventiv măcar. Dacă presa ar fi liberă, dacă gura cetăţeanului ar fi slobodă, treacă-meargă, ar mai fi încă explicabile setea şi goana asta după adulaţie. Dar aşa ? Cu cenzură ! Cu stare de asediu ! Să-ţi pui tu singur slugile să te laude la gazetă. Şi să te declari satisfăcut. Să-ţi tocmeşti tu singur argaţi cu ziua care să te ridice în slava cerului. Şi să te potriveşti vorbelor lor. Să te socoteşti om mare, pentru asta !

Haram de rege ! Nu i-o fi c[....] destul de mare. Dar nici căpăţîna măriei sale nu-i mai mare decît c[....] !

17 octombrie

Răspund Dinei. Mi-a scris de-alaltăieri. E încîntată, e fericită, e hotărîtă să muncească pe capete. Şi-a trecut, cu succes, examenul, în piesa lui Achard. Chemarea scenei, care m-a chinuit pe mine şi mă chinuieşte şi acum a răbufnit şi în sîngele ei. Florica, Alisa, Dina, surori şi fată, toate au simţit chemarea asta. Cum ne-a venit ? De unde ne-a venit ? Mama se uita la noi ca găina care a clocit ouă de raţă. Şi generalul, cînd a aflat că fiică-sa se înscrisese la Conservator, exclama exasperat : — Fata colonelului Cocea (era colonel pe atunci) să joace pe funie !!

Jurnal

18 octombrie

O carte poștală de la Foriș. Mă cheamă urgent la București. Abia am scris primele două capitole din „Ilarie Sfîntul". L-am scris cu dragoste, cu entuziasm. Sînt plin de subiectul romanului ăstuia, care mă frămîntă de atîția ani și în care aș vrea să pun toate avatarurile vieții omenești și absurda ei semnificație. Cînd o să-l scriu mai bine ca acum, ca în zilele și lunile astea tragice, de răsturnare a tuturor noțiunilor, de batjocorire a idealurilor în care am crezut, de înfrățire comunisto-hitleristă * ! Să las totul baltă ? La ce mai trăiesc atunci ? Să nu mă duc ? Cum să nu mă duc, cînd cred, totuși, în comunism !

■

24 octombrie — București

Drumul Sighișoara-București mai interesant ca de obicei. În același compartiment cu mine călătoresc doctorul Gomoiu, pe care-l văd pentru întîiași dată, și o veche cunoștință, fostul sub-șef al Marelui Stat-Major, generalul Atanasiu. Ușa e deschisă. Convorbirea urmează, cîtăva vreme, evazivă, reticentă. Glumele sau banalitățile de rigoare. La un moment dat însă, îmi scapă un cuvînt mai tare. Generalul se repede la ușă, își aruncă privirea în lungul coridorului, și, după ce-o închide, răsuflă ușurat. Acum putem vorbi în liniște [...]

Din nenorocire convorbirea ne-a fost întreruptă la Brașov. În compartimentul nostru s-au instalat senatorul perpetuu Botez — un bătrîn cu ochi tulburi, cu falca de jos căzută ca la morți, parcă paralizat de picioare, și soția d-sale, o moldoveancă între două vîrste, limbută, ageră, grăsulie, bine hrănită, bine îmbrăcată, care n-avea ochi decît pentru poșeta cu bani și pentru tusea ramolitului ei de soț. Ne-a explicat că e atins de o anghină pectorală. Și se vedea bine că-l îngrijește ca pe un sac de grăunțe, în care se găsesc leafa, diurnele și celelalte gheliruri ale unui senator pe viață.

În trei ceasuri de drum, numai palavre și vorbire, ca într-un salon de oameni bine cunoscuți. Doamna sărea de la o idee la alta, ca un sticlete din cracă în cracă. Se temea de bolșevici. Nu pricepea ezitările lui Chamberlain. Regreta vremea marilor arendași de altă dată. Detesta războiul. Credea în victoria lui Hitler. Adora Franța. Se întreba ce pacoste o să mai cadă pe capul nostru, o dată cu pacea ? Alte exproprieri ! Alte voturi universale !

Cine știe dacă țăranii n-or să-și ridice iarăși nasul. Țăranii aceștia inculți, leneși, sălbatici !

Sărindu-mi mustarul, i-am replicat doamnei că inculți și sălbatici au fost marii noștri proprietari, că fără milă, fără inteligență, fără omenie, și-au bătut joc de viața țăranilor și că numai aceștia, cu munca și truda lor, au întreținut decenii de-a rîndul fastuoasa trîndăvie boierească. I-am dat exemple. I-am citat contracte agricole în care proprietarii, în afară de jumătatea rodului, cereau de fiecare pogon dat țăranului, atîtea ouă, rațe, gîște, limbi de porc sau atîția pui de găină. Doamna rîdea. Făcea ochii mari și incredulă. În viața ei de proprietară sau arendășiță, n-auzise pomenindu-se de așa ceva !

Atunci s-a ridicat doctorul Gomoiu :

— Îmi dați voi, doamnă. D-l Cocea v-a citat fapte adunate de prin cărți. Eu o să vă dau pilde din propria mea viață. Sînt fiu de țăran. Nu mă mîndresc cu asta. Dar nici nu mă simt rușinat. Ca să pot învăța carte iarna, a trebuit să muncesc vara. Munceam la proprietarul nostru din Mehedinți. Munceam din zori și pînă-n noapte. Și toamna, cu toți ai casei, cu carele și vitele noastre, trebuia să-i ducem grînele la curte. Acolo se făcea împărțeala. Din cinci părți, boierul lua patru, și noi una. Vă repet, doamnă. Boierul patru. Țăranul una.

Doamna senatorului pe viață n-a mai suflat nici cîrc. Din politețe, ne-am grăbit cu cu toții să schimbăm vorba. În gara de Nord ne-am despărțit, cu respectuoase sărutări de mîini, ca în pragul unui salon de oameni bine crescuți.

La București, atmosferă oprimantă. Pe stradă, la cafenele, în bodegi, oamenii își vorbesc în șoaptă. Aperitivele și ghiftuiala sînt unicele bunuri rămase bucureștenilor. De amar nu mai vorbesc. Sărăcia e prea mare și femeile prea se ațin la toate răspîntiile, ca să mai aibă vreun preț dragostea lor.

Am avut azi zece, cincisprezece întîlniri de informație sau de afaceri. Nu sînt obosit. Sînt deprimat. O deprimare care n-are nimic frumos sau înălțător într-însa. Nici renunțare. Nici deznădejde. Nici amarul deșertăciunilor.

---

* N. D. Cocea se referă la pactul sovieto-german din august 1939 (N.R.).

Jurnal

25 octombrie

Membrii comitetului * vor un ziar. Își dau seama că în împrejurările actuale nu se poate afirma nimic, limpede și tare. Își închipuie însă că unele adevăruri s-ar putea totuși strecura printre foarfecele cenzurei, într-atît cît merg paralel cu politica de neutralitate a guvernului. De pildă, însăși imperioasa necesitate a acestei neutralități și, pe lîngă dînsa, oarecare considerații asupra caracterului imperialist al războiului din occident.

Firește, principial, n-am nimic de obiectat. Punctul de vedere al comitetului e clar ca lumina zilei și directivele lui sînt riguros și inflexibil drepte. Dar, cu firea mea impulsivă și incapabilă de întortocheri diplomatice, mă întreb dacă sînt cel mai indicat să iau conducerea unui asemenea ziar. Mi se răspunde că tovarășii s-au gîndit și la asta. Îmi vor da un asociat, om intransigent în vederi, ponderat în fapte.

Asigurat într-o măsură oarecare, am sondat cercurile guvernamentale. Am găsit destulă bunăvoință, dar nici un pic de înțelegere. Împotriva a tot ce se petrece în lume, a ce ne așteaptă, a ce ne pîndește, au un singur leac : Frontul Renașterii Naționale ! Ne amenință ungurii sau bulgarii ? Frontul Renașterii Naționale. [...] Se scumpește viața, lipsesc lemnele, bîntuie tifosul în Basarabia, sporește mizeria, n-au soldații noștri nici încălțăminte, nici îmbrăcăminte, nici mîncare, nici arme, nici muniții pe fronturile cele adevărate ? N-are a face ! Trăiască Frontul Renașterii Naționale ! Mai abitir decît miraculoasele hapuri de catramină, de veselă amintire, Frontul Renașterii Naționale răspunde la toate, împlinește și vindecă de toate. Nu-i lipsește nimic. Își are cadrele și trîmbițașii lui, gărzile și fanfarele lui, învîrtiții lui, cîntecele, secretarii, comitetele și imnurile lui. La radio se pot asculta zilnic grave comunicări cam în felul următor : „Comitetul Frontului Renașterii Naționale, sesizat de secretarul general al Frontului Renașterii Naționale, a hotărît convocarea gărzilor Frontului Renașterii Naționale ca împreună cu președintele Frontului Renașterii Naționale și în numele cîntecului Frontului Renașterii Naționale să pupe-n c[..] cu toții pe suveranul Frontului Renașterii Naționale."

*

Enervat și plictisit de repetarea asta idioată a formulei cu Frontul Renașterii Naționale, am întrebat pe un om al zilei nu cum își explică, ci cum poate să suporte reclama asta fastidioasă... Bietul om mi-a răspuns, dînd din umeri.

— Ce vrei să facem dragul meu ? Numai așa mai poți să fii pe placul regelui. Nu uita că nebunul ăsta e sclavul unei pasiuni dominante. Ieri ținea la tîrfa aia de Lupeasca. Astăzi ține la caraghioslîcul ăsta al Renașterii. Mîine...

A lăsat fraza baltă, fără să-și mai termine gîndul.

I-am respectat tăcerea, mai mult în orice caz decît sugestia care a urmat-o :

— Nu fi prost !... Fă și tu ca noi... Îți dau autorizație pentru cîte ziare vrei, dacă te angajezi să duci o campanie cu tămbălău pentru Frontul Renașterii Naționale.

26 octombrie

Re-întrevederi. Re-conciliabule. Re-eșecuri.

O singură rază de speranță. Profesorul Vlădescu-Răcoasa ar primi să ia, împreună cu mine, direcția unui ziar cu program neted de stînga.

27 octombrie

[...] Am văzut pe Vlădescu-Răcoasa. Impresia, din toate punctele de vedere, excelentă. Un intelectual, cam zăpăcit, poate, dar, mi s-a părut, de desăvîrșită bună credință. N-am avut nici un moment senzația aceea penibilă că omul caută să mă descoase, să-mi ghicească gîndurile intime. Mi-a vorbit deschis. Mi-a spus cinstit ce gîndește. Crede, ca și mine, că cele trei state beligerante și-au dat pe față arama imperialistă și că numai după sleirea lor reciprocă războiul va lua caracterul lui, real și definitiv, de război social.

E pentru apariția unui ziar. E pentru o apropiere serioasă de Republica Sovietelor.

E contra oricărei cîrdășii cu guvernul pe chestia Frontului Renașterii Carliste.

Dacă ni se dă autorizația, vom putea, prin urmare, să conlucrăm frățește.

---

* Este vorba de conducerea Partidului Comunist (N. R.).

Linea Historia:

PROSPERACIA

FRED MAHLER

HRAD SAU CETATEA CETĂȚILOR

Ne înconjură zidurile Castelului din Praga. Pe poarta înălțată deasupra fostului șanț ce împrejmuia cetatea, monograma MTI — Maria Theresia Imperatrix — amintește epoca apropiată a secolului al XVIII-lea și a dominației Habsburgilor ; iar înăuntrul clădirii palatului, a cărui glorie au marcat-o pe rînd secolele al X-lea, al XIV-lea, al XVI-lea, un zid al fundației, acoperit cu sticlă, ne duce în epoca depărtată a întemeierii cetății, înainte de sfîrșitul primului mileniu. Prin zidurile, sălile, culoarele, subteranele, bisericile și turnurile sale, Hradul din Praga răspunde, ca un ecou, clopotelor istoriei ce au vestit toate marile evenimente de pe pămîntul Cehoslovaciei de azi în mersul secolelor.

CETATEA LEGENDELOR

Din turnul catedralei „Sf. Vit", în zare, se văd înălțîndu-se pe celălalt mal al Vltavei, pe un deal acoperit de castani, zidurile Vișehradului — cetatea legendelor. E o zi calmă, în amurg. Străbatem parcul care acoperă cu verdeață albul-cenușiu al zidurilor, însoțiți de un ritm molcom, melodios ca în muzica lui Smetana sau Dvorak, care dorm în liniștea cimitirului de aci. Trecem pe lîngă rotonda romanică și catedrala „Sf. Petru și Pavel" și ne oprim în sala modestă a muzeului consacrat cercetărilor de arheologie și istorie ce se fac aici.

O amforă, un mormînt de copil, o moară de grîu amintesc despre o colonie romană ale cărei vestigii au fost găsite chiar pe aceste locuri. De la romani datează primele informații istorice despre neamurile celtice ce trăiau pe aceste teritorii în afara imperiului. Dar istoria locurilor e mai veche, ea se pierde în negura depărtărilor : „Venus din Vestonice", găsită de prof. Absolon în 1925, datează din epoca de piatră și are venerabila vîrstă de 25 000 de ani...

După celți, marcomanii, de obîrșie germană, apoi din secolul al VI-lea slavii, cu primele întemeieri statale sub Samo și Majmir, sălășluiesc pe aceste pămînturi. Marele imperiu al Moraviei ridică în secolul al IX-lea prima putere a populațiilor cehe și slovace legate de statele creștine ale Occidentului și Bizanțului. Misionari religioși și culturali, Chiril și Metodiu au lăsat cele mai vechi mărturii scrise ale istoriei naționale. Cînd, datorită luptelor intestine și atacurilor dușmanilor, imperiul Moraviei decade la începutul secolului al X-lea, centrul se transferă în Boemia, la Praga.

...Luminile strecoară raze multicolore ca într-un splendid caleidoscop prin vitraliile catedralei „Sf. Vit", ale capelei „Sf. Venceslas." Sub pereții incrustați cu peste 1 000 fragmente de ametist și jad este mormîntul prințului care, unind triburile slave și încheind primele convenții de stat independent cu Imperiul german, a căzut ucis de o conjurație. Casca și armura sa amintesc timpurile legendare ale **Premislizilor,** dinastia întemeietoare a statului, care descindea — așa cum scria „Chronica Bohemorum" a canonicului Cosma (1045—1125) — din prințul numit **Cech.** Realitatea și legenda se împletesc așa cum în acea bijuterie a artei care este Rotonda romanică din Znojmo chipurile primilor întemeietori ai dinastiei dobîndesc trăsăturile unor regi-misionari.

După domnia lui **Premisl Ottocar** I — care mărește întinderile stăpînite sub coroana Boemiei pînă spre Adriatica, Polonia și Ungaria, garantîndu-le independența față de puternicul stat german — și a lui **Venceslas al II-lea** — care bate moneda cea mai stabilă atunci în Europa, groșenul —, sceptrul ceh se pleacă în secolele următoare, nu fără adese răzvrătiri și înfruntări, față de vecini, pierzînd treptat din glorie.

CETATEA NEATÎRNĂRII

Străbatem în Hrad sălile în stil gotic primitiv din epoca dinastiei de Luxemburg, a regilor Carol al IV-lea și Venceslas al IV-lea din secolul marii glorii și înfloriri a statului Boemiei. În 1303 un incendiu mistuise construcțiile înălțate de înaintași, așezase cenușa peste operele a sute de zidari, dulgheri, pictori, sculptori, a mii de meseriași și artiști. Dar cînd statul reia avînt sub noua dinastie, cîștigîndu-și sub regele Carol al IV-lea suveranitatea față de Imperiul german, curțile palatului răsună iar de ciocăniturile în piatră și lemn ale constructorilor care, sub conducerea francezului Mathias d'Arras, înalță noile ziduri ale unui palat de faimă.

Există în istoria fiecărui popor cel puțin un conducător care, ridicînd scutul în apărarea neatîrnării țării sale, știe că la adă-

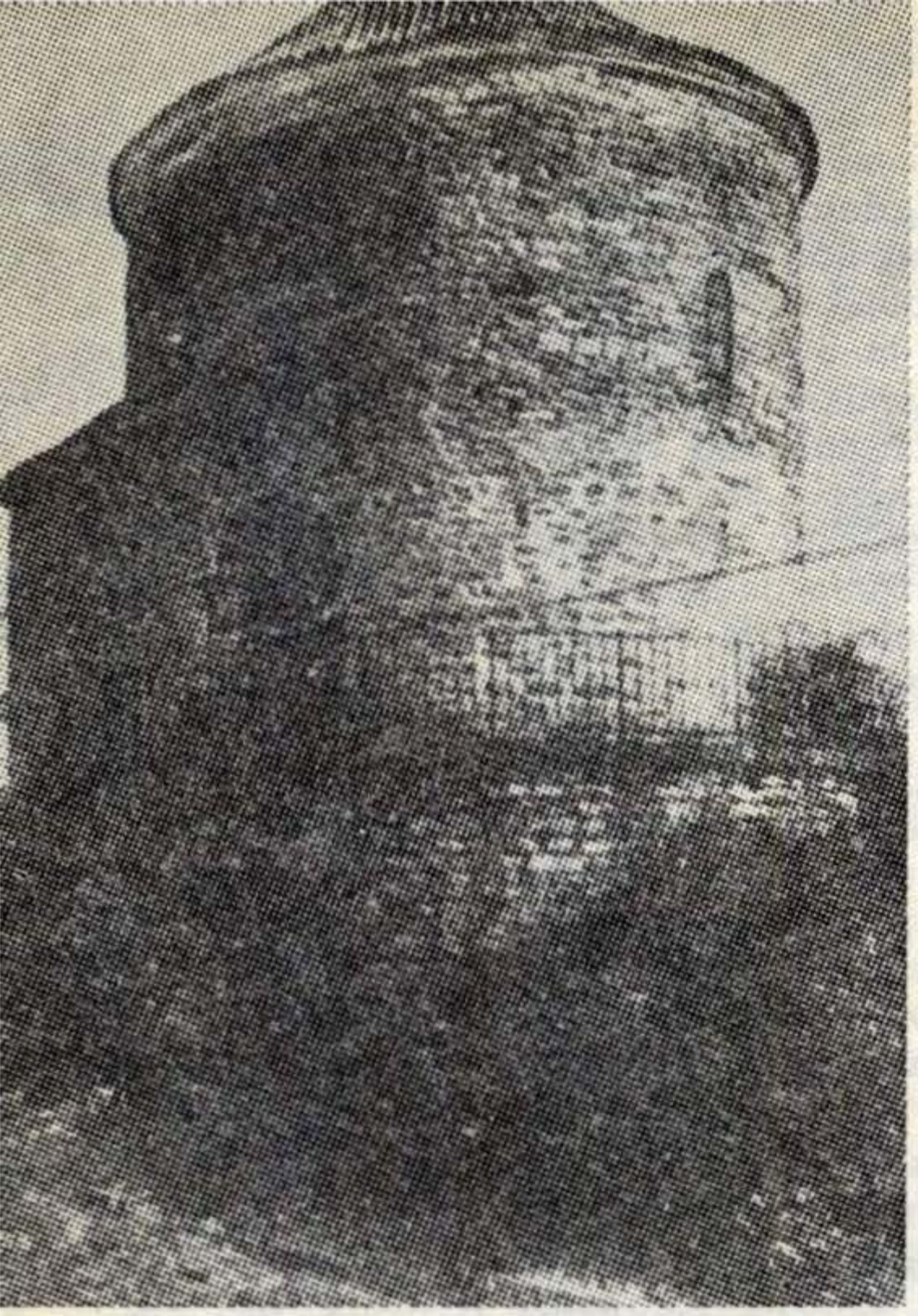

Turnul „Sf. Caterina", de la castelul din Znojmo, cetate a luptelor pentru independenţă

Turn de apărare pe străzile Bratislavei, capitala Slovaciei

postul lui, cu cealaltă mînă, să se dovedească totodată un vrednic zidar. De numele lui **Carol al IV-lea** se leagă cele mai de seamă vestigii ale culturii istorice şi spirituale a evului mediu ceh : deasupra apelor cîntătoare ale Vltavei, unind Hradul cu Oraşul Vechi, se întinde vestitul Pod Carol, construit de Petr Parler, ax al oricărei imagini caracteristice „Oraşului de aur". Pînă în 1841, unicul pod de piatră al Pragăi, cu cele 30 de grupuri statuare, cu turnurile ce-i mărginesc întăriturile, Podul Carol, aşezat în locul vechiului pod romanic, pare simbolica magistrală pe care păşise spre înflorire statul boem.

Pretutindeni pe întinsul ţării, pe dealuri, la confluenţele apelor, în preajma aşezărilor cresc în epoca lui Carol al IV-lea zidurile cetăţilor — ostaşi ai apărării independenţei : Brno, Plzen, Tabor, Krumlov, Znojmo.

Au fost atunci vremurile înfloririi meşteşugurilor şi comerţului, a artelor şi ulturii. La castelul lui Carol vin mesagerii umanismului Renaşterii italiene — Petrarca şi Cola de Rienzo ; minnesängerii —printre care şi vestitul Tannhäuser ; spectacolele de teatru, cercetările alchimiştilor şi astrologilor pun amprenta unei perioade de avînt cultural, marcată îndeosebi prin crearea de către acelaşi Carol al IV-lea a Universităţii pragheze (1348), urmată abia apoi de cele din Viena şi Cracovia. Oraşul Nou, întemeiat în afara zidurilor vechii Praga, adaugă un plus de semnificaţie proporţiilor acestei opere constructive.

Cînd am urcat spre meterezele Karlsteinului, castelul-reşedinţă al regelui, aşezat la mai puţin de 30 km de oraş, sălile cu steaguri, panourile cu arme păstrau imaginea unuia dintre obiectele tezaurului : era Bula de aur din 1356, în baza căreia Boemiei i se garanta suveranitatea.

CETATEA REVOLTEI

În sălile şi pe coridoarele Hradului, luminile şi întunericul măsoară nu doar trecerea zilelor, ci şi succesiunea epocilor de avînt şi decădere.

Sîntem la Tabor, care păstrează memoria revoltelor şi războaielor husite ca unul din cele mai de seamă momente ale istoriei pămîntului cehoslovac.

Profesor al Universităţii Caroline, gînditor şi reformator, exponent al năzuinţelor popu-

lare de schimbări sociale și independență națională, **Jan Hus** proclamase în Capela „Bethleem" din Praga aspirațiile populare. Biserica și reacțiunea încercaseră să pună frîu luptei sale prin condamnarea la ardere pe rug, în 1415, ca urmare a deciziei Conciliului de la Constanța. Dar partizanii săi au aprins din rugul sacrificiului flacăra răscoalei husite, au luat armele în mîini pentru a-și apăra idealurile, pentru reforma bisericii și a societății.

Astfel s-a născut Tabor, întemeiat în 1420 pe locul vechii tabere militare a husiților.

Străbatem piața privind monumentul conducătorului armatei husite **Jan Zizka** din Trocnov, în fața căruia, vremelnic, papalitatea a trebuit să capituleze, tratînd de la egal la egal cu „ereticii". Privim zidurile grave ale vechii primării a orașului, casele cenușii într-un minunat stil gotic, decorațiile renascentiste, străduțele înguste ale vechiului oraș, fortificațiile...

Și în forfota orașului de azi reînvie zilele acelor decenii de început ale secolului al XV-lea, cînd Tabor devenise centrul revoltei husite. „Comună a fraților și surorilor", Tabor fusese organizat pe baza principiilor unui comunism de epocă, în conformitate cu absoluta egalitate a tuturor locuitorilor. La Tabor totul aparținea tuturora. Aeneas Silvius, devenit mai tîrziu Papa Pius al II-lea, legatul catolic ce cunoscuse viața taboriților, recunoștea, împotriva propriilor convingeri, că „pînă și cea mai umilă femeie din Tabor are mai multe cunoștințe decît un preot italian".

După ce husitismul opusese autorității papale libertatea de conștiință a unui popor, neînțelegerile dintre extremiștii taboriți și moderații praghezi au dus la înfrîngerea în lupta de la Lipany din 1434. Revolta a fost înecată în sînge, dar Tabor — cetatea revoltei — a rămas.

CETATEA TÎRGURILOR

După moartea lui Venceslas al IV-lea, Hradul praghez este părăsit : încoronările regilor continuă, dar palatul decade. Noi remanieri înscriu noi epoci de măreție a cetății sub dinastia regilor polonezi lagelloni și apoi, cînd suveranii habsburgi, urcați în tronurile vechilor regi cehi, își mută

Hradul din Praga — clădire marcată de gloria a trei secole

Castelele de pe înălțimi păstrează, în zidurile lor, memoria luptelor din trecut

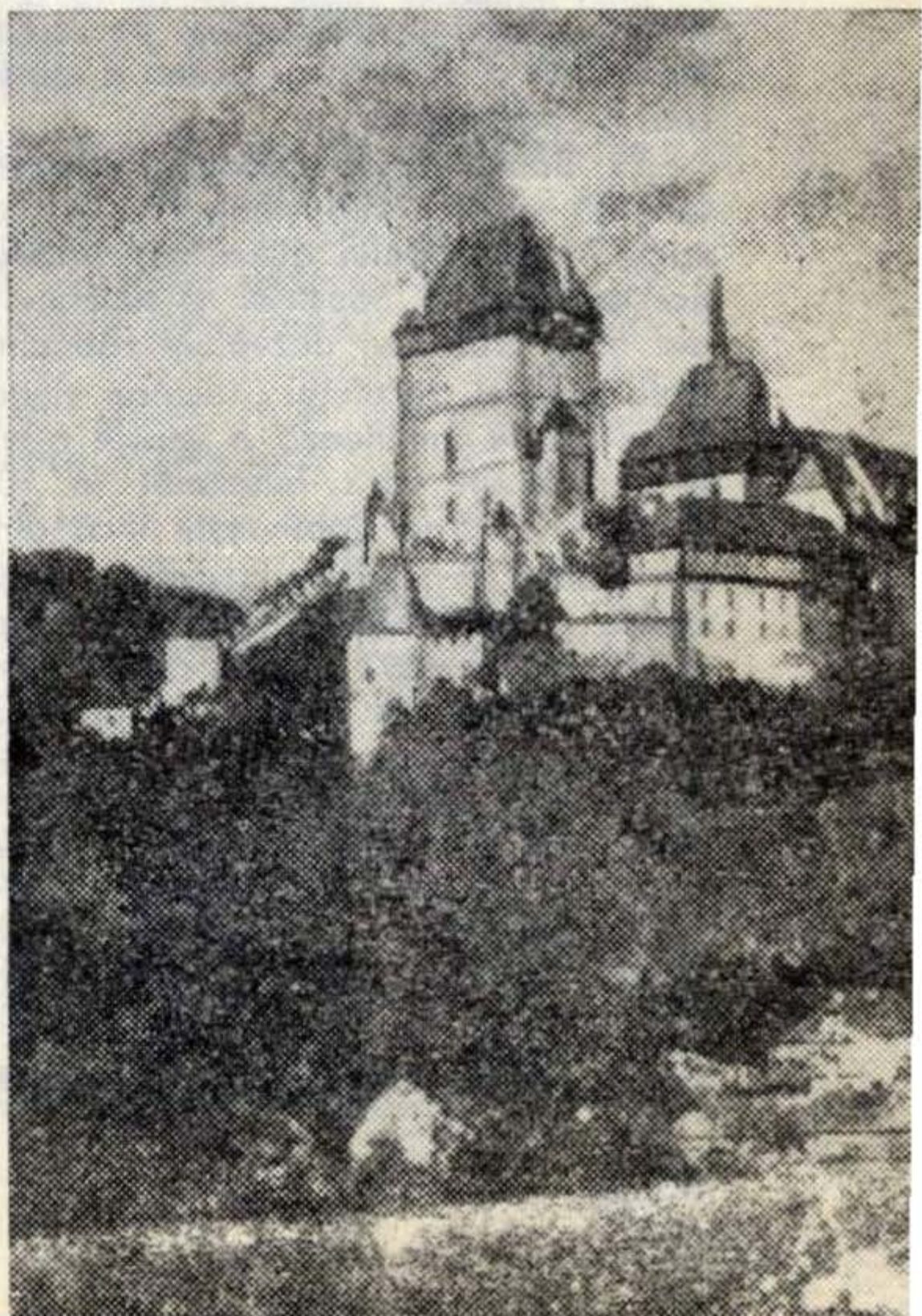

capitala la Praga, mai cu seamă sub **Ferdinand I** (care astupă șanțurile și amenajează grădinile) și **Rudolf al II-lea** (care aduce în palat splendide colecții de pictură și reunește savanți de renume, printre care pe vestitul Ticho Brahe).

Lăsîndu-și amintirea în stilul barocului, care încarcă fațadele palatelor și bisericilor vremii ce se înalță sau se refac pe atunci, istoria răsfoiește paginile dominației străine, ale insurecției antihabsburgice, izbucnită în 1618 la Praga, ale războiului de treizeci de ani.

Pașii prin uriașa sală Vladislav (în care, pentru a lua parte la turniruri, cavalerii puteau intra călare urcînd pe o rampă special construită) trezesec rezonanțe apăsătoare : aici, în 1621, au fost condamnați la moarte conducătorii revoltei cehe, cei 28 de notabili burghezi executați în piața orașului vechi.

200 de ani de lupte pentru ființa națională mărturisite de exilul protestatar al unui Komenski, de mișcarea revoluționară a anului 1848 în frunte cu poetul Kollar, filozoful Dobrovski, istoricul Pelcl și arheologul Safarik și-au pus amprenta asupra istoriei cehoslovace.

Secolele de asuprire străină n-au împiedicat cursul progresului inexorabil, care în adîncurile tectonicii sociale făurea noile relații economice. În aceste secole, cînd deasupra lor fluturau stindardele Imperiului habsburgic, cetățile pămîntului cehoslovac înlocuiau înaintarea pe calea armelor sau a luptelor cu aceea a meșteșugurilor și schimbului.

...La Brno, tîrgul economic internațional face să vibreze sub steagurile a zeci de națiuni ale globului atmosfera trepidantă a acestei cetăți a industriei și schimbului. Și, din nou, prezentul dezvăluie rădăcinile înfipte în solul trecutului : fiecărui vizitator al tîrgului i se înmînează o istorie a orașului în care poate citi : Întemeiat în 1018 de Bratislav I, Brno dobîndește încă din 1243, din partea regelui Venceslas I, dreptul de cetate și de a găzdui tîrguri pe timp de 6 săptămîni. În 1292 negustorii din Brno sînt scutiți de taxe. În 1348 Carol al IV-lea ordonă negustorilor care transportă mărfuri din Austria, Ungaria, Polonia să treacă prin Brno. Din 1708 este cunoscut „Schmetterhaus" — ansamblul de standuri ale negustorilor străini. Căci, încă din secolul al XII-lea, aci poposesc comercianți germani sau olandezi, greci sau iranieni aci se încrucișează drumurile comerciale dintre Rusia și Europa occidentală, dintre Turcia sau Țările Române și statele nordice.

Și dacă cetatea Spilberg a devenit simbolul dominației habsburgice (în temnițele sale au fost deținuți cei mai de seamă insurgenți cehi și slovaci, dar și carbonarii italieni), Brno în ansamblul lui a continuat să se dezvolte ca cetate a tîrgurilor și industriilor, fiind „Manchesterul morav", așa cum Praga devenise, după spusele lui Rodin, „Roma nordului".

Alăturîndu-se cetăților străvechii tradiții de neatîrnare și dezvoltare spirituală, cetățile noi ale industriei au înălțat Cehoslovacia modernă, a cărei independență a putut fi cucerită abia în 1918.

Ne reîntoarcem la vechiul Hrad praghez. Aci, unde au fost încoronați trei Habsburgi, republica dobîndește sediul pentru președintele său. La cîteva luni după Congresul națiunilor asuprite din Imperiul austro-ungar ținut la Roma între 9 și 12 aprilie 1918, deasupra palatului se ridică steagul Republicii Cehoslovace. Dar peste mai puțin de 20 de ani, în acel 15 martie 1939, cînd Cehoslovacia era ocupată de trupele nazismului, deasupra Hradului avea să se ridice steagul așa-zisului Protectorat al Boemiei și Moraviei ; Hradul devine sediul blestematei dominații hitleriste, cartierul general al lui Heidrich. Dar Praga, ca și întreaga țară, se transformă într-o cetate a luptei antihitleriste. Și atunci cînd valurile războiului antifascist au spălat țara de ororile dominației naziste, cînd popoarele Cehoslovaciei au devenit stăpînele depline ale soartei lor, cetățile milenare ale **legendei, neatîrnării, revoltei** și **progresului** și-au alăturat meterezele, făurind o țară socialistă care a pășit într-un nou ev al istoriei sale.

...Lîngă Zvolen, pe ruinele unei cazemate, o modestă placă memorială amintește numele aviatorului român Traian Dîrjan din Armata a IV-a, care, cu avionul avariat în urma unei lupte aeriene, s-a aruncat asupra dispozitivului hitlerist, sacrificîndu-și viața spre a ajuta la distrugerea cetăților morții și la înălțarea cetăților păcii.

Din înălțimile Tatrei, stîncile munților se înalță sub razele apusului de soare ca un șir de cetăți, contraforturi și turnuri de apărare sprijinite unele într-altele. Și cînd privești, luminîndu-se prin palele de ceață cadre ale peisajului ce evocă parcă episoade ale istoriei, nu poți să nu-ți amintești că în urmă cu 23 de ani, fiii poporului nostru au fost printre eliberatorii acestor pămînturi și cetăți.

Știați că...

...berea, băutura atît de apreciată în zilele noastre era păstrată de hitiți — populație indoeuropeană din Asia Mică — sub forma unor pîini (turte) care se obțineau prin plămădirea orzului după măcinare și fermentare? Pîinile se dizolvau iar băutura obținută se servea în vase mari de lut.

...luptele de gladiatori, împrumutate de la etrusci, au fost introduse la Roma pentru prima dată de către consulul Decimus Iunius Brutus în anul 264 î.e.n., cu ocazia înmormîntării tatălui său? Cu timpul, însă, caracterul funerar al acestor lupte sîngeroase s-a pierdut, ele transformîndu-se într-un mijloc de distracție oferit de aristocrația romană.

...în cetățile Greciei antice se organizau concursuri de frumusețe atît pentru femei cît și pentru bărbați? La Atena, cîștigătorul concursului de frumusețe masculină primea un scut.

...în Anatolia existau grădini zoologice încă pe vremea lui Xenofon? Cu ocazia partidelor de vînătoare, animalele sălbatice din aceste rezervații serveau drept țintă suveranilor.

...moda coafurilor feminine a cunoscut schimbări încă din antichitate? În secolul al VII-lea î.e.n. femeile etrusce poartă părul lung, fie strîns, fie împletit. Ceva mai tîrziu părul este lăsat să cadă în bucle de ambele părți ale feței. În secolul al V-lea î.e.n. părul e împletit în jurul capului, pentru ca un secol mai tîrziu buclele să încadreze din nou fața.

...marele filozof al antichității, Platon, a cîștigat de două ori premiu la concursurile de atletism? De altfel numele de Platon nu era decît o poreclă, datorită lățimii umerilor săi, pe el chemîndu-l în realitate Aristokles.

...muzeul arheologic din Florența posedă un frumos inel de aur cu o vechime de 2 000 de ani care se presupune că ar fi aparținut împăratului roman Augustus? Inelul a fost descoperit la începutul veacului al XVII-lea pe locul fostului mausoleu al împăratului.

...în antica Romă se plătea impozit de către celibatari? Cel dintîi impozit special impus de către censori asupra celibatarilor ar data de la sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n.

...Poppaea, soția împăratului Nero, punea potcoave de aur cailor înhămați la carul care o transporta? Convoiul ce o însoțea era urmat de cinci sute le măgărițe: în laptele lor își făcea zilnic baie cocheta împărătească.

...în Grecia antică profesorilor nu li se acorda prea mult respect? Dacă nu se știa nimic despre un om, se spunea: „Sau a murit, sau s-a făcut profesor". Această atitudine disprețuitoare își are explicația în faptul că în Grecia pedagogii se recrutau, de regulă, din rîndul sclavilor eliberați.

...romanii n-au ajuns decît relativ tîrziu să prepare și să consume pîinea? Se pare că de-abia la începutul secolului al II-lea î.e.n. consumul pîinii a început să se generalizeze. Înainte de această epocă, în loc de pîine, din grăunțele decorticate sau zdrobite în rîșniță, se făcea o fiertură, un fel de terci. La început pîinea era din orz și abia mai tîrziu din grîu.

...la Atena bastonul constituia un accesoriu indispensabil unei ținute respectabile? Un atenian care se respecta nici nu se gîndea să iasă fără baston pe stradă.

...Nevoia de a combate fumatul în instituțiile publice este resimțită încă acum 180 de ani, mai ales în sălile tribunalelor, unde boierii judecători „beau tutun" și „fac rîsuri și glume". Aceste apucături nu inspirau părților în litigiu „să stea cu cuviință și cu sfială" în fața organelor justiției. Asemenea fapte determină pe domnul țării, Nicolae Mavrogheni, să emită la 23 iunie 1787, un „Pitac către boierii departamentelor *a nu bea tutun* și să nu facă rîsuri și glume cînd stau în judecată". În acest ordin se spune, printre altele:

„Poruncim domnia mea ca toți boierii judecători după la departamenturi, cînd stau la judecăți, să părăsească de toate alte vorbe și rîsuri; șăderea să le fie cu sintolie[1] *și fără de ciobuce,*[2] fiindu-le gîndul numai la treaba judecății... iar să nu facă atunci... glume, rîsuri sau alte vorbe, *nici să cuteze a bea* tutun".

Altfel, se spune mai departe în poruncă, refractarii vor avea parte de „scîrba și urîciunea" ocîrmuirii supreme. Marele logofăt al Țării de Sus urmează să aducă la cunoștință ordinul „ca să-l audă judecătorii spre a păzi atît dumnealor această voință a domnii mele, cît și zapcii Logofeției, iar mai vîrtos pîrîșii și pîrîții ce să judecă să urmeze asta înaintea judecătorilor lor cu sfială, cu rușine, socotind fiștecarele ca cum ar vedea prea înși-ne domnia mea stînd în mijlocul judecătorilor".

[1] sintolie (lb. greacă) = contribuție activă.
[2] ciobuce = pipe lungi orientale.

POȘTA REDACȚIEI

Dr. AUREL PĂCURARIU — București : Evident, **„poeta ornatissimus"**, nu **„orantissimus"** cum, dintr-o eroare tipografică, a apărut.

Încît ca să fim în ton : *Nostra culpa...*

MARIN STOICA — Raciu, jud. Dîmbovița : Revista noastră apare la sfîrșitul lunii. Transportul, difuzarea etc. iau și ele un răstimp pe care ne străduim acum să-l scurtăm.

VASILE DĂRĂBAN — Turț, jud. Satu Mare : Ne întrebați : „Căror curente, influențe se datorește (faptul) că Moldova ne-a dat cei mai mulți oameni de seamă ?" Dați-ne voie să vă întrebăm și noi : cum ați ajuns la această concluzie... statistică ? Nu credeți că ea ar putea fi contestată de munteni sau transilvăneni ?

În rest, mulțumiri pentru sugestia făcută și așteptăm celelalte — făgăduite.

CÎRLAN ION — comuna C. A. Rosetti, jud. Tulcea : Interesul dumneavoastră pentru luminoasa figură a celui care a dat numele său comunei în care locuiți este cît se poate de firesc și nădăjduim să-l putem satisface.

GHIȚĂ BĂLAN — Comloșul Mare, județul Timiș : Ne pare rău, dar formatul „Magazinului istoric" nu ne permite să publicăm reproduceri de tablouri în mărimea și cu calitățile grafice cerute de dumneavoastră, „pentru a fi puse în ramă".

ADRIANA GRIGOROVICI — Constanța : Mărturisire pentru mărturisire : împărtășim și noi pasiunea dumneavoastră pentru istorie. Alte amănunte asupra subiectului care vă interesează puteți afla în cap. VII al volumului II din tratatul de Istoria României.

IGNAT BALOG — Arad : Vă mulțumim pentru aprecierile pe care le aveți pentru modesta noastră strădanie, ca și pentru amănuntele pe care ni le-ați dat în legătură cu „minunea" de la Maglavit.

IRIMIE PAVEL — Bistrița : Nu publicăm versuri. Am fi bucuroși ca măcar proza noastră să fie totdeauna inspirată.

GH. IORGULESCU — Mahmudia, jud. Tulcea : Cum singur arătați în scrisoarea trimisă pe marginea articolului „Vîrste matusalemice la români" din nr. 2/1968, informațiile despre Gheorghe Solomon au mai fost publicate cu alte prilejuri. Reproducem însă pentru cititorii noștri ultimul pasaj din scrisoarea dumneavoastră :

„Prin anii 1933—1934 s-a făcut un recensămînt pe țară al centenarilor și după cît îmi amintesc județul Tulcea era în frunte avînd cel mai mare număr (de) hălduitori peste sută. Atunci, trăia în sat moș Ipsișca, care trecuse de mult peste secol ; a murit în 1939 de 127 ani. L-am cunoscut și am vorbit adesea de trecut și în special despre capii revoluționari de la 1848, fugiți pe aici și pe care, pretindea el, îi ajutase ascunzîndu-i și hrănindu-i prin coclaurile plaurilor și grindurilor regiunii".

ENACHIE OANCEA — Stănilești, jud. Vaslui : Nu încape îndoială că vom scrie despre Dimitrie Cantemir și despre bătălia de la Stănilești.

IOAN ARDELEANU — București : Deși nu așteptați un răspuns, vă oferim totuși o lămurire. În fiecare an sînt zeci de aniversări ale evenimentelor memorabile. Dacă am încerca să le evocăm pe toate, cele 12 numere ale revistei noastre s-ar transforma în tot atîtea calendare comemorative. În măsura în care dispunem de materiale corespunzătoare referitoare la un anume eveniment, le publicăm, indiferent de dată.

VASILE MANDA — București : Avem în portofoliul nostru redacțional cîteva articole care se ocupă cu perioada care v-a interesat. Preferăm, evident, articole originale, nu reproduceri după alte publicații.

I. ARDELEANU SENIOR — Supurul de Sus—Maramureș ; A. BARNA — Galați ; ADOLF CĂPĂȚÎNĂ — Panciu ; RADU CIOBANU — Deva ; TOMA M. CIOPONEA — Brîncoveni — Olt ; DUMITRU CIUMBRUDEAN — Alba Iulia ; EMIL COCONEȚI — București ; IOAN CONSTANTINESCU — Craiova ; IOAN DURUȘ — București ; CONSTANTIN GEORGESCU — Curtea de Argeș ; GH. GORUN — Oraș Gh. Gheorghiu-Dej ; GH. HAIDUC — Arad ; I. HANGIU — București ; SIMION HÎRNEA — Năruja — Focșani ; ANDREI HOISII — Iași ; VICTOR ISAC — Hunedoara ; ION LUPAȘCU — București ; GH. MĂRCULESCU — București ; OCTAVIAN METEA — Timișoara ; IOAN MOLDOVAN — Cluj ; ION I. NEDELESCU

— București ; TEODOR OPREA — Buzau; PAULA PETRESCU — București ; GH. POPIȚEI — București ; GH. STANCIU — Bușteni ; D. M. TEODORU — București ; AL. ZAHARESCU — Cîmpulung Moldovenesc.

Vă mulțumim pentru materialele pe care ni le-ați oferit. Regretăm că, întrucît ele nu sînt pe profilul revistei sau tratează probleme de interes prea restrîns, nu le putem publica.

N. BĂLĂȘESCU — București ; ing. AL. BALABAN — București ; N. CONSTANTINESCU — București ; prof. univ. N. D. COSTEANU — București ; V. DUMITRU — Sinaia ; ing. C. DINU — București ; ing. C. GHEORGHIU — Brașov ; general GH. R. GHEORGHIU — București ; preot A. NESTOR — Araci ; G. OBREJA — Iași; general lt. în rez. GR. STAVRACHE — București ; V. TEODORESCU — București : general lt. în rez. C. TRESTIOREANU — București ; EM. TĂTĂRĂSCU — București ; Z. VOICULESCU — București.

Mulțumindu-vă pentru contribuția dv., redacția consideră că materialele trimise conțin date interesante privind desfășurarea evenimentelor din anii 1916—1918 și le-a reținut pentru fondul său documentar.

N. ARGHIR — București : În legătură cu „Un tablou necunoscut al pictorului Rosenthal despre pașoptiști", apărut în nr. 3 (12), ne scrieți că **...din lectura articolului se poate trage concluzia că tabloul „necunoscut" este, de fapt, un tablou mai puțin cunoscut sau „probabil necunoscut". Mi se pare că există o contradicție între tonul categoric al titlului și conținutul articolului. Cu atît mai mult cu cît lucrarea „Trei pictori de la 1848" (Editura Tineretului, București, 1967) de Dan Grigorescu, la paginile 208—209, se referă precis la acest tablou.**

Sesizarea dumneavoastră este perfect întemeiată.

Înv. BOGHIU VASILE, comuna Filipeni, județul Bacău : Întrucît, cum singur spuneți, doriți un răspuns amplu, el nu poate fi și operativ. Sperăm, însă, că într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat vă vom putea satisface legitima curiozitate în condițiile pe care le doriți.

MOLDOVEAN IOAN, Cluj : Notele trimise de dumneavoastră ne-au făcut o reală plăcere ; ele dovedesc că aliați pasiunea pentru tehnică cu interesul pentru studiul antichității. Nu credem, însă, că polemica cu Pliniu, Tit-Liviu sau Polyb e la obiect. Ni se pare că le putem ierta mici naivități sau, uneori, o excesivă credulitate în versiunile orale ale unor evenimente — pe care de altminteri nici nu aveau cum să le controleze — în schimbul inapreciabilelor servicii aduse de ei deopotrivă literaturii și istoriei.

PETRE FIRIAI, pensionar, București : Mulțumiri. E o idee ce trebuie reținută.

MARIN NICULESCU, învățător pensionar, București : Împlinirea a 600 de ani de la întemeierea orașului Brăila merită, într-adevăr, a fi consemnată și comentată.

Avocat EMILIA POSTELNICU, București : Ne este scump trecutul de luptă al muncitorimii din întreaga țară. Nu vom ocoli, firește, nici glorioasele tradiții ale Brăilei.

GHEORGHE ȘTEFAN, Ploiești : Am transmis propunerea dumneavoastră forurilor culturale de resort.

RĂDULESCU V. CONSTANTIN, comuna Videle, județul Teleorman : Povestea „fîntînii cîntătoare" din Tîrgu Mureș și a constructorului ei ar putea interesa realmente un public mai larg. Nu-i exclus ca ea să facă obiectul unui viitor reportaj.

„HUNEDOARA" — Ați semnat, vorba lui Caragiale, anonim, deși întrebarea dumneavoastră nu avea nimic rușinos. Dimpotrivă. Răspunsul este : Nu putem ști cîte exemplare din lucrarea pe care ne-o semnalați există în țară, dar vă putem încredința că ea este de mult cunoscută de specialiști. Dacă ați avut impresia că vă aflați în posesia unui exemplar rarisim trebuie să vă dezamăgim.

SORIN CONSTANTINESCU, București : Amănuntele citate de dumneavoastră sînt, neîndoielnic, concludente pentru starea de spirit a românilor din Austro-Ungaria, care doreau cu ardoare realizarea visului secular : unirea Transilvaniei cu patria-mamă.

ANDERCO CUZA, Borșa, județul Maramureș : Întrucît detaliile pe care ni le dați sînt mult prea sumare, ne este greu să ne facem o idee despre ceea ce ar putea fi articolul pe care ați dori să-l scrieți. Și pentru că vreți să știți și care sînt „condițiile", vă putem spune că cea dintîi ar fi : claritatea.

Prof. SGAIBA CONSTANTIN, comuna Poiana, județul Gorj : Cele mai calde mulțumiri pentru bunele cuvinte pe care le aveți pentru strădania noastră. Adresa Institutului de istorie „Nicolae Iorga" este : București, Bulevardul Aviatorilor 1.

CONTENTS • SOMMAIRE • СОДЕРЖАНИЕ • INHALT

CORNELIA BODEA Itineraries of the 1848 Revolutionaries • Itinéraires des révolutionnaires de 1848 • Маршруты революционеров 1848-ого года • Itineraria der „Achtundvierziger" ◆ DUMITRU ALMAŞ Europe in the Storm of Revolution • L'Europe sous les rafales de la révolution • Революционные порывы над Европой. Europa im Trommelfeuer der Revolution ◆ VICTOR CHERESTEŞIU The National Assembly of Blaj • L'assemblée nationale de Blaj • Национальное собрание в Блаже • Die Nationalversammlung von Blaj ◆ C. CORBU Islaz '48: The Meeting on the Field of Regeneration • Islaz '48: L'assemblée du champ de la régénération • Ислаз '48: собрание на поле регенерации • Islaz '48: Die Versammlung auf dem Regenerationsfeld ◆ Lucreţiu Pătrăşcanu, Member of Parliament — 1931 • Lucreţiu Pătrăşcanu, député — 1931 • Лукрециу Пэтрэшкану депутат — 1931 • Lucreţiu Pătrăşcanu als Deputierter — 1931 ◆ ION BIBERI Interview with Lucreţiu Pătrăşcanu • Causerie avec Lucreţiu Pătrăşcanu • Беседуя с Лукрециу Пэтрэшкану • Gespräch mit Lucreţiu Pătrăşcanu ◆ PIERRE ESPIL A Friend of France: Elena Văcărescu • Une amie de la France: Hélène Vacaresco • Друг Франции: Елена Вакэреску • Eine Freundin Frankreichs: Elena Văcărescu ◆ ION BARNEA Cave Art in Murfatlar • Les monuments rupestres de Murfatlar • Наскальное искусство Мурфатлара • Die Höhlenkunst von Murfatlar ◆ ION M. OPREA, CONSTANŢA TĂTUŢ The Skoda Affair • L'affaire Skoda • Дело Скода • Die Skoda Affäre ◆ VASILE NIŢESCU The Treasure Crosses the Atlantic Ocean • Le Trésor traverse l'Océan Atlantique • Клад переплывает Атлантический океан • Der Schatz überquert den Atlantischen Ozean ◆ D. POPESCU The Duce on the Führer • Le Duce sur le Führer • Муссолини про фюрера • Der Duce über den Führer ◆ F. TUCA The *Pro Virtute Militari* Decoration • La médaille *Pro virtute militari* • Военная награда Pro virtute militari • Der Orden *Pro Virtute Militari* ◆ Carol the IInd: One Day I Shall Be the Object of All the Intrigues • Carol II: Un beau jour, je serai l'objet de toutes les intrigues • Карол II-ой: Настанет день когда я буду мишенью всех интриг • Carol II.: Eines Tages werde ich das Ziel aller Kabalen sein ◆ CAROL GÖLLNER The Victims of Etiquette at the Spanish Court • Les victimes de l'étiquette à la cour d'Espagne • Жертвы придворного испанского этикета • Die Opfer der Etikette am Spanischen Hof ◆ N.D. COCEA Diary • Journal • Дневник • Tagebuch ◆ F. MAHLER Historical Journey: Czechoslovakia • Itinéraire historique: La Tchécoslovaquie • Исторический маршрут: Чехословакия • Itinerarium historicum: die Tschechoslovakei ◆ *Mosaic* • *Mosaique* • Мозаик • *Mosaik*

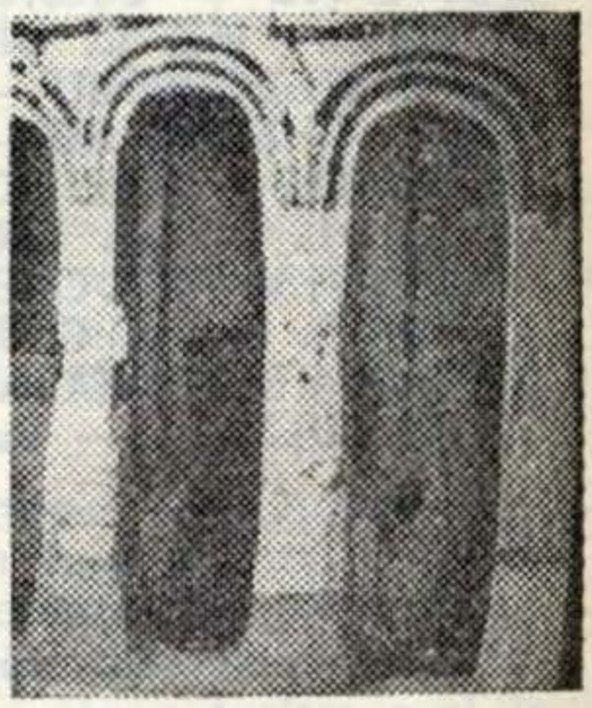

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti nr. 5 — Sectorul 1 Oficiul Poştal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan. PREZENTAREA GRAFICĂ: George Pîrjol. CORECTURA: Georgeta Apreotesei. TEHNOREDACTOR: Nicolae Istrate.

COPERTA NOASTRĂ: Gheorghe Magheru în mijlocul mulţimii, în timpul evenimentelor de la 1848

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Bucureşti

Sîntem mulţi ca şi cucuruzul brazilor sîntem mulţi şi tari...

...Nu cu argumente filozofice şi umanitare vei putea convinge pe aceşti tirani, ci cu lancea, ca Horea.

AVRAM IANCU

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

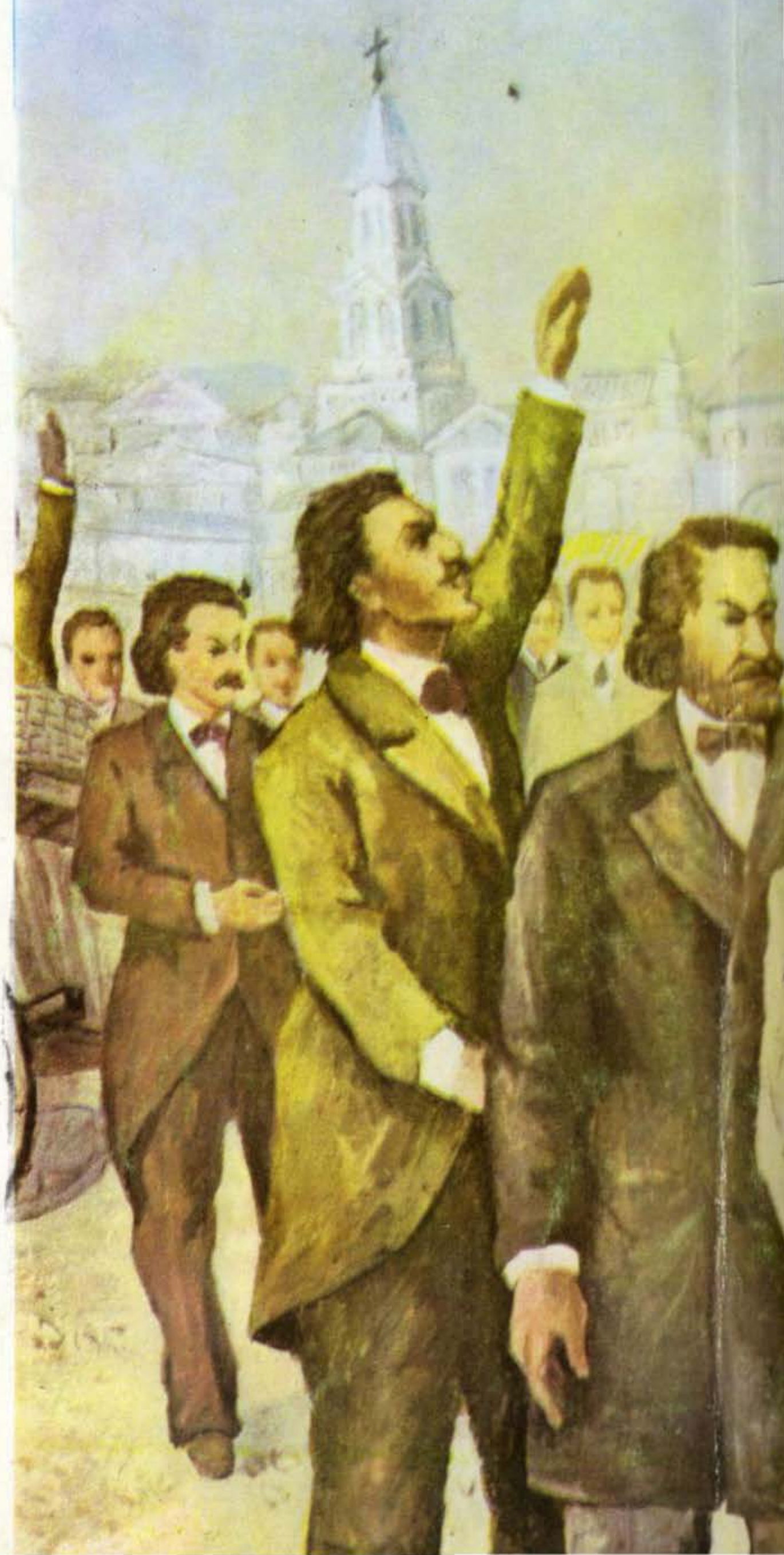

Eu, la desfiinţarea Câmpului lui Traian, între celelalte cuvinte ce am ţinut bravilor soldaţi şi panduri, i-am chemat şi la un jurământ de a se scula adică de pretutindeni unde se vor afla şi a veni cînd ar auzi că a intrat vre unul din noi în Ţară şi că a făcut apel la dânşii. Acest jurământ l-au făcut bieţii Români cu toată ardoarea unui adevărat patriotism.

(din scrisoarea trimisă din Viena de Gheorghe Magheru către Al. G. Golescu-Arăpilă, 6 mai 1849).

Foto: Ion Buţănescu